CE NU SE VEDE IN

MUZEUL TEATRULUI ROMÂNESC

„Muzeul teatrului nostru nu trebuie privit ca un cimitir, ci ca un cîmp roditor, plin de rădăcini scumpe". (*Sică Alexandrescu*)

„Părăsind muzeul am constatat cu mîndrie că mă trag dintr-un neam mare". (*Marioara Voiculescu*)

Almanahul nostru își propune să prezinte cititorilor săi, în „avanpremieră", comori ale Muzeului teatrului Național, obiecte care au aparținut unor mari actori și dramaturgi ai scenei românești, necunoscute publicului pînă astăzi. Începutul a fost greu. A fost doar pasiunea și aventura unui om. Obiectele au fost obținute prin rugăminți, prin insistențe, uneori „luate" mai cu voie mai fără; alteori cumpărate.

Totul prin strădania și munca de-o viață a directorului acestui muzeu, George Franga, exploratorul unei lumi de umbre ilustre, a cărui pasiune a intrat în anecdotica teatrală și a cărui muncă are dreptul la recunoștință. Cu această ocazie am pus unor mari actori ai scenei românești întrebarea: „Care din rolurile interpretate, din momentele carierei dumneavoastră credeți că vor putea figura la loc de cinste într-o viitoare istorie a teatrului românesc?"

Un obiect deosebit de prețios pentru vechimea și semnificația sa obținut de la un colecționar particular în schimbul unei scrisori a Veronicăi Micle. Este un bilet-Medalie folosit la spectacolele care se dădeau în coloniile grecești de pe țărmul Pontului Euxin în secolul VI î.e.n. Vechimea biletului atestă rădăcinile foarte adînci ale vieții teatrale pe teritoriul Românlei.

Cutia de machiaj a lui Nottara. Ea păstrează parcă emoția mîinilor artistului înaintea premierelor. Cu vopsele ei a modelat Nottara chipul lui: Leon, Ștefan cel Mare, Iago, Hamlet. Cînd o privești te surprinde modestia ei mărturisind modestia recunoscută a artistului.

CE NU SE VEDE ÎN MUZEUL TEATRULUI ROMÂNESC

Un obiect care evocă
un moment tragic
din istoria
Teatrului Național:
o rămășiță
din ghiuleaua ucigătoare
găsită printre ruinele teatrului
după bombardamentele
din primăvara lui 1944.

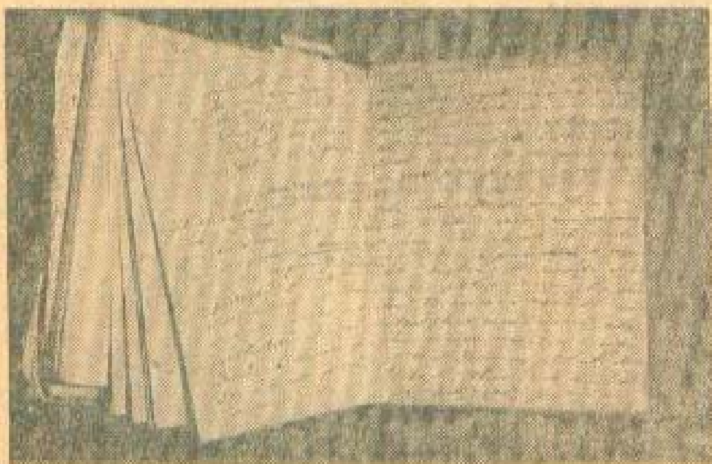

Rochia și umbreluța Aristițzei Romanescu. O siluetă plinuță, o statură mică dar un glas ca un „clopoțel de argint" — ca „o picătură de rouă", o piruetă, o bătaie în podea, umbreluța și tot județul era la picioarele ei.

CE NU SE VEDE ÎN MUZEUL TEATRULUI ROMÂNESC

Primele memorii din istoria Teatrului Național. Ele au aparținut lui Ștefan Vellescu, actor, pedagog, continuator al valorilor lăsate învățămîntului de Millo și Caragiale, profesor al marilor actori care au strălucit la sfîrșitul secolului al XIX, și primele decenii ale secolului XX — Toneanu, Grigore Manolescu, C. Nottara, Iancu Brezeanu... Interesant de menționat este faptul că în momentele legate de Millo, Vellescu consemnează date care atestă în personalitatea regizorală a acestuia, un precursor al lui Stanislavsky.

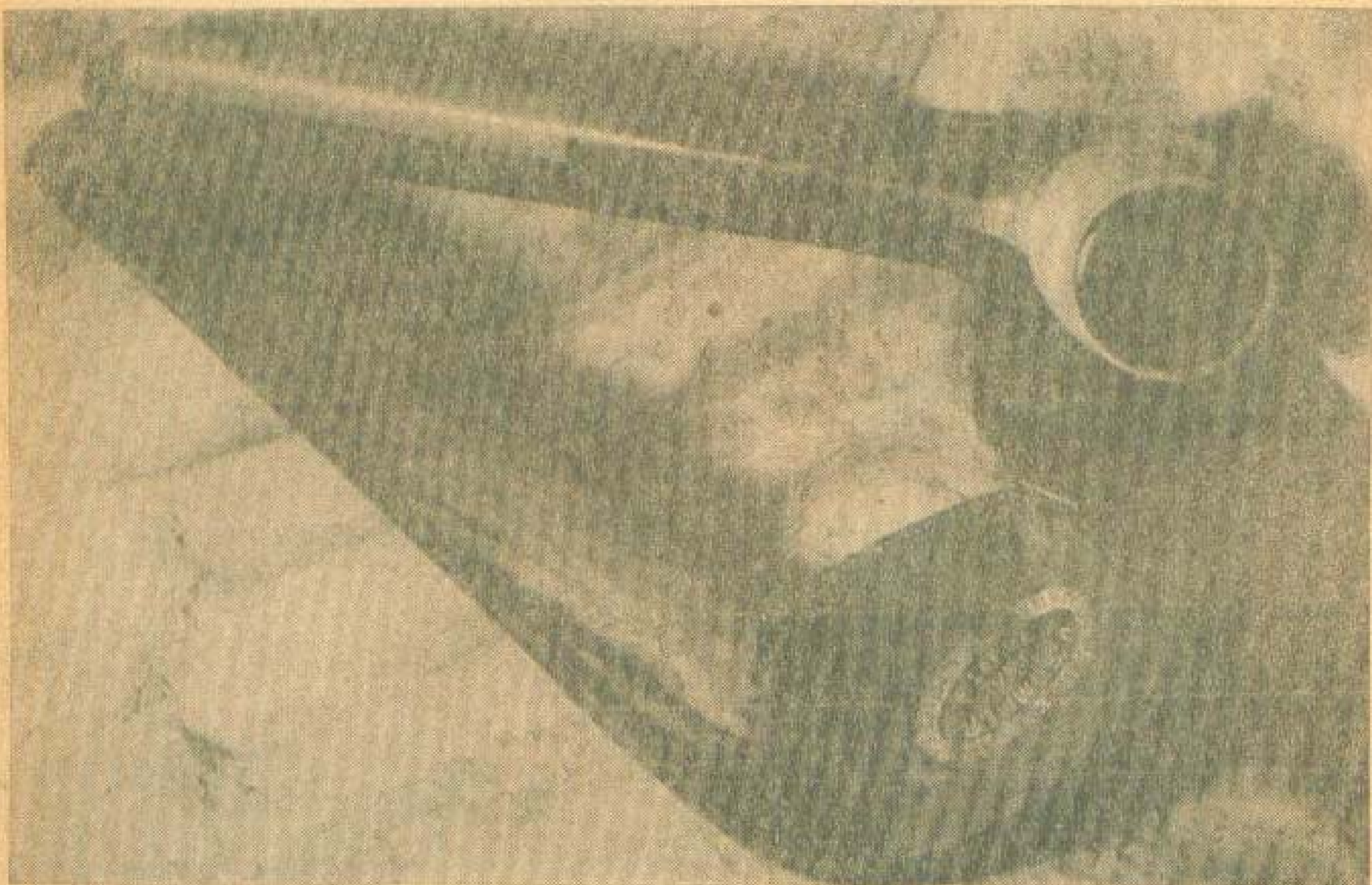

Un caiet ponosit, aparent fără importanță, o simplă condică de însemnări zilnice, dar care cuprinde în manuscris textul „Năpastei” și însemnările de decor ale lui Caragiale.

CE NU SE VEDE ÎN MUZEUL TEATRULUI ROMÂNESC

Un obiect care aduce cu sine
ceva din intimitatea omului Alecsandri, din clipele de tihnă ale Mirceștilor,
din frămîntările artistului martor al creării atîtor personaje:
Chirița, Despot, Geta, Ovidiu.
Este pipa autorului
obținută printr-o listă de subscripții
în care pot fi citite numele lui:
Rebreanu, G. Calboreanu, Costache Antoniu, Ion Finteșteanu, Radu Beligan...

CE NU SE VEDE ÎN MUZEUL TEATRULUI ROMÂNESC

1784.
Liniște deplină.
Emoții de o parte
și de alta a scenei —
public și actori
la un loc.
Primul gong
din istoria
teatrului românesc
propus și adus de Odobescu
își face auzite
bătăile...

„Bastonul buclucaș" **intrat de mult în anecdotica teatrală, ne arată în** persoana lui Vasile Toneanu un om spiritual. Se spune că venise în teatru un actor pe nume Florescu care se bucura de faimă nu atît pentru înclinațiile sale actoricești, cît mai ales pentru ideea sa fixă pe care nu se sfia s-o împărtășească tuturor. Deși depășise cu mult vîrsta adolescenței susținea că el continuă să crească. Florescu purta un baston. Toneanu îi lua pe ascuns bastonul și-i tăia mereu cîte o bucățică. Florescu, în culmea extazului: „fraților nu v-am spus eu că cresc? Uitați, bastonul mi-a rămas mic." Tot așa pînă într-o zi cînd bucățelele tăiate s-au înmulțit într-atît și bastonul s-a micșorat atît de mult, încît bietul Florescu și-a dat seama de farsă. De atunci s-a lecuit. În schimb Toneanu a păstrat bastonul cu pricina ca un obiect drag și nedespărțit.

Text de LUDMILA PATLANJOGLU
Fotografii de ION PREDOȘANU

AURA BUZESCU

Momente de seamă
ale carierei mele
au fost multe.
Refuz însă
să vorbesc
despre ele.
Nu-mi plac amintirile,
nu-mi place
să răscolesc trecutul,
pot spune doar atît
că socotesc
ca reprezentativ,
ca important
pentru teatru,
pentru orice demn slujitor
al scenei românești
cuvintele lui Hamlet:
„Nu fi prea moale
ci lasă-te călăuzit
de bunul simț
pe care-l ai,
potrivește gestul
după cuvînt,
cuvîntul după gest.
Ținînd seama mai ales
de un lucru
să nu întreci
măsura lucrurilor firești".
În întreaga mea carieră
m-am călăuzit
după cuvintele
marelui Shakespeare.

ELVIRA GODEANU

Mie mi se pare că o caracteristică a teatrului românesc este predilecția pentru comic atît în literatura dramatică cît și în aria actoricească. Superioară, umbra lui Caragiale plutește uriașă peste întreaga producție comică originală de pînă astăzi și firește, asupra carierei mele de slujitoare a scenei românești. Din multitudinea de roluri pe care le-am interpretat, reprezentativ este pentru mine, personajul coanei Joițica, pe care la început vă mărturisesc că nu am iubit-o și pe care nu știu prea bine nici astăzi dacă o iubesc. Cînd mi s-a încredințat rolul, directorul teatrului era Camil Petrescu, am refuzat. Pe atunci nu mă gîndeam la Coana Joițica. Ca orice tînără actriță o visam pe Margareta din „Dama cu camelii" în mare vogă în epocă, rol pe care l-am interpretat dealtfel avîndu-l ca partener pe Mihai Popescu. Cum spuneam, pe Joițica n-o simțeam, n-o înțelegeam, n-o iubeam. Ca atare refuzam s-o joc. Consecința: amenzi, salariul oprit pe o lună. Dar un fapt aparent minor m-a hotărît. În drum spre Constanța, în tren, am asistat la discuția unor domni care susțineau că au cunoscut-o pe coana Joițica. Curioasă i-am întrebat cum arăta. Răspunsul a fost : „la înfățișare, cam ca dumneata". Neașteptatul răspuns al celor din tren m-a hotărît. M-am dus la Camil și-am spus că accept rolul. Premiera a avut loc în 1938 în regia lui Vasile Enescu. În 1956, piesa a fost preluată de Sică Alexandrescu, acest mare tălmăcitor al lui Caragiale, a cărui prezență în cariera mea a fost deosebit de importantă. Regizorul a dat noi dimensiuni spectacolului și interpretării noastre subliniind substratul politic al piesei. Au urmat spectacole după spectacole, succese, emoții. Amintirea ei a rămas atît de vie, încît de atunci mi se spune coană Joițica și eu nu mă mai supăr: publicul mi-a dat-o, publicul mi-a impus-o, am sfîrșit prin a o îndrăgi și eu pentru totdeauna.

SILVIA DUMITRESCU TIMICĂ

Toate rolurile mi-au fost dragi. De orice rol mă îndrăgosteam repede, chiar dacă el se reducea doar la o apariție de două cuvinte. Nu refuzam nimic. Pentru mine totul era să fiu acolo, sus pe scenă, în ochii publicului. Aceasta era rațiunea mea de a fi, rațiunea existenței oricărui actor. Și totuși, momentele deosebite, emoționante, mi le-a dat Caragiale cu cele două roluri din piesa „O noapte furtunoasă" — Zița și Veta. Trecerea de la un rol la altul nu a fost dificilă deși intîi am jucat-o pe Zița care, sub raport psihologic, este o Vetă mai emancipată. Pe Veta am luat-o de la început în serios. M-a preocupat să fac să trăiască pe scenă femeia cu dragostea ei sinceră pentru Chiriac. Nu m-am gîndit să fac comedie. Noi, actorii de comedie, sîntem în mod paradoxal poate mai triști decît cei de dramă. Pe atunci aveam o melancolie gravă, iar Timică rîdea atît de rar...

DINA COCEA

Momentele de seamă, amintirile mele sînt legate de iluştri parteneri pe care am avut norocul să-i am chiar de la primele mele apariţii pe scenă. Debutul a fost alături de Timică. La fiecare spectacol, dînsul avea mai multe emoţii pentru mine decît aveam eu însămi. „Vezi să nu te împiedici pe scenă", îmi spunea cu grijă la fiecare intrare pe scenă. Intr-un alt spectacol, Ion Iancovescu incorigibil în cunoaşterea foarte aproximativă a rolurilor, dar cu o prezenţă uluitoare — mă învăţa în fiecare seară să mă descurc din orice situaţie neprevăzută. La opusul acestuia, Lucia Sturdza Bulandra, Toni Bulandra, Maximilian, Storin, mă învăţau rigoarea, disciplina scenică. George Vraca mă impresiona prin simţul sacrificiului pentru artă, pînă la uitarea de sine. Jucam cu el în „Taifun". Aproape paralizat de o sciatică acută, seri de-a rîndul a făcut eforturi cumplite să-şi stăpînească durerea, iar mie, partenera lui, să-mi creeze iluzia că mă îmbrăţişează cel mai înflăcărat iubit. Dar Mihai Popescu? În „Othelo" îl interpreta pe Iago. Intr-o scenă spre finalul spectacolului ne-am cutremurat deodată cu toţii. Vorbea fără şir. A fost ultima lui apariţie pe scenă. Teatrul îşi are legile lui, boala sau doliul nu-ţi dau dreptul să uiţi că datoria către teatru şi spectator trece înaintea oricărei suferinţe. O faţă care plînge, o faţă care rîde, aceasta este masca teatrului. De aceea şi amintirile mele legate de cele mai dragi momente nu au o singură faţă. La premiera piesei: „Celebrul Cavendiach", Lucia Sturdza Bulandra interpreta rolul unei străbunici; eram fiica ei şi la rîndul meu, bunica unui drăgălaş bebeluş de cîteva luni, interpretat la toate repetiţiile de o păpuşă. În seara premierei m-am pomenit în braţe, cu o clipă înainte de a intra în scenă, cu un autentic bebeluş. O glumă pe care mi-o făcuse tatăl meu, N.D. Cocea şi pe care nici chiar severa şi austera doamnă Bulandra nu şi-a putut stăpîni hohotele de rîs. Fiecare rol cu amintirile lui bune sau rele... De la palmele straşnice pe care le primeam de la Aura Buzescu în „Arborele genealogic" la groaznica spaimă cînd, într-o seară m-am pomenit cu un sobolan stînd frumos pe trena rochiei mele. De la emoţiile intrărilor peste noapte într-un rol ca în „Apus de soare", cînd am înlocuit-o pe Elvira Godeanu, bolnavă, la clipele de fericită relaxare de după spectacol cînd simţi că ai jucat bine într-o seară, de pildă, în Elisabeta din „Maria Stuart", sau cînd primeşti felicitări la telefon de la telespectatori anonimi după o emisiune la televiziune, aşa cum mi s-a întîmplat la „Muşatinii", la „Viaţa ce ţi-am dat", şi la „Intîlnire peste ani". Şi pentru că voi mai avea probabil multe roluri, deci multe amintiri, peste ani, vă dau întîlnire să vi le povestesc atunci.

BEATE FREDANOV

La întrebarea — care ar fi momentele cele mai frumoase din cariera mea, pe care le-aș considera demne de a intra într-o viitoare istorie a teatrului românesc — mi se pare extrem de dificil de răspuns.

Istoria cere obiectivitate, iar aprecierea mea față de propria activitatea va avea, oricît m-aș strădui, un caracter subiectiv. Mă simt însă ispitită să povestesc cîte ceva despre debutul meu, împrejurare puțin cunoscută cititorilor de azi ai revistei „FLACĂRA".

Revenită în țară după anii de studii la Viena, am solicitat o audiție la teatrul condus de soții Bulandra, V. Maximilian, și G. Storin. Audiția mi-a fost acordată pentru o dimineață de marți, ora 11. Pentru a mă asculta, Tony Bulandra și V. Maximilian au întrerupt repetiția în curs, m-au invitat pe scenă, unde se afla și Lucia Sturdza Bulandra, iar eu am început să recit cunoscuta poezie a lui Eminescu „Te duci..."

La terminarea audiției, cei trei mari actori s-au retras într-un colț al scenei, pentru a se sfătui. Eu, copleșită de emoții, profund nemulțumită de mine, nu-mi dădeam seama ce impresie am reușit să fac. Așteptam verdictul. Sala se afla în întuneric. Ajunsă în colțul scenei, am observat lîngă locul în care mă oprisem un om scund, negricios, cu o mustață mare, care ținea în mînă un ziar de un format cunoscut mie, pe care îl mișca pentru ca foșnetul lui să-mi atragă atenția.

Am privit speriată spre el, și iată că-mi face semne, încercînd să mă facă să înțeleg că a auzit ce și cum am recitat și că ar fi fost foarte bine, ridicînd mîna cu un gest de apreciere entuziastă. Cu acest prilej, ziarul s-a desfășurat și i-am putut citi titlul: „Cuvîntul liber".

Acest martor necunoscut al audiției a adăugat emoției mele de pînă atunci una nouă, de alt soi; nu fusesem singură, era acolo un om căruia îi plăcusem și care ținea să mi-o comunice, pentru a mă sprijini în acea clipă importantă a vieții mele.

Nu apucasem bine să-mi revin cînd mă aud strigată. Lucia Sturdza Bulandra traversează scena, se îndreaptă către mine, și, scrutîndu-mă cu un ochi extrem de atent, îmi spune parcă în glumă, zîmbind ironic:

— „Nu-i nimic de făcut..." La care eu-roșind toată-am răspuns cu vehemență:

— „Nu-i adevărat"

— „Ei, dacă nu-i adevărat, a replicat ea cu un zîmbet amuzat, du-te la secretariatul teatrului, cere piesa „Lume de hotel" de D. Smith, și vino poimîine cu actul întîi învățat. Vei face o probă de text și dacă merge, poate vei juca rolul dansatoarei..."

După două nopți albe, am venit joi cu partitura învățată, mi s-a dat rolul și astfel a început cariera mea... Iar omul de la care obținusem prima apreciere care m-a încurajat a fost Cireș, maistrul electrician al teatrului, om de omenie și muncitor luminat, care ținuse atunci în mînă „Cuvîntul liber". Ulterior, devenind angajată a teatrului de pe chei, m-am împrietenit cu acest minunat tovarăș de muncă.

V-am relatat aici un lucru trăit de mine, înscris adînc în memoria mea asupra căruia nu cred că un istoric al teatrului se va apleca vreodată. Pentru mine însă, cele povestite continuă să fie și azi pline de semnificație. Iar dacă mi se cere să numesc totuși un moment din activitatea mea artistică care ar merita să fie luat în considerare de o viitoare istorie a teatrului românesc, m-aș referi la luna iunie a anului 1947 cînd, alături de Lucia Sturdza Bulandra și Jules Cazaban, am luat parte activă la înființarea Teatrului Municipal, a unui colectiv de prestigiu care a adus și continuă să aducă o importantă contribuție și un colorit specific în dezvoltarea artei teatrale românești. Sînt sigură că asupra acestui important eveniment din evoluția scenei românești istoricii ei se vor opri cîndva...

CLODY BERTOLA

Mi-e foarte greu să răspund, cu atît mai greu cu cît răspunsul există în conștiința mea, cu mult timp înainte de a mi se pune această întrebare. Dar răspunsul acesta nu l-am rostit pînă acum niciodată. Există în conștiința mea un filtru care se numește modestie și care la mine funcționează continuu. Și totuși întrebată fiind, nu am dreptul să ocolesc acest răspuns; nu am dreptul, pentrucă el a constituit pentru mine un impuls, un stimulent de-a lungul întregii mele vieți artistice.

Eram tînără absolventă, în al doilea an al activității mele de actriță și distribuită în „Frații Karamazov". Un spectacol care s-a realizat — nu am darul exagerării — deci termenul este exact, în numai zece zile. Astfel, că nu avusesem timp să facem o mise-en-scene amănunțită. Eram partenera lui Toni Bulandra într-una din cele mai importante scene ale sale și încercam să-mi fac mise-en-scene în funcție de mișcarea lui. La un moment dat, fie că am venit prea aproape, fie că m-am întîmplat în drumul lui, i-am provocat lui Toni Bulandra un moment de iritare pe care, cu toată delicatețea lui bine cunoscută, n-a reușit să-l mascheze deplin.

Lucia Sturdza Bulandra, care se afla în sală și care a sesizat această imperceptibilă iritare, l-a apostrofat pe Toni cu glasul plin de emoție „Laisse-la, Tony, cette enfant sera une grande artiste". Pentru mine cuvintele acestea au avut o importanță hotărîtoare. M-au obligat să nu desmint părerea unui om de teatru atît de exigent, atît de competent și atît de zgîrcit cu laudele cum a fost Lucia Sturdza Bulandra. M-au obligat să le merit. Deseori acest pronostic mă făcea să nu-mi găsesc liniștea. Aceste cuvinte m-au urmărit toată cariera mea. Și acum cînd mă uit în urmă, la drumul parcurs, mă întreb cu aceeași neliniște: Oare ați avut dreptate doamnă Bulandra?

Aș fi dorit ca întrebarea „Care este cea mai puternică amintire din viața dumneavoastră artistică", să nu mi se pună niciodată. Dar dacă totuși mi s-a pus, n-am dreptul să escamotez acest răspuns.

Cel mai important rol al meu „sînt două", Ioana din „Sfînta Ioana" și Rozalinda din „Cum vă place". Nu mă pot despărți de ele și nici nu pot marca o preferință pentru unul din ele. Le iubesc în egală măsură pe amîndouă, pentru bogăția lor spirituală. Ioana pentru ardoarea ei patriotică, pentru credința ei într-un ideal, pentru energia ei, curajul și mai ales pentru omenescul ei. Rozalinda pentru spiritul ei, pentru că prin inteligență, prin umor, prin grație și gingășie, reușea să configureze un personaj dotat cu tot farmecul unei mari spiritualități, întruchipate într-o mare vitalitate. Le-am iubit atît de mult, încît pentru ele, dacă mai vreți o amintire, am reușit să fac un mare sacrificiu. Am încetat să interpretez aceste roluri, cînd încă cele două spectacole erau în plină ascensiune, pentru că am considerat că nu mai am vîrsta potrivită. La cîtva timp după ce am luat această hotărîre, directorul administrativ al teatrului, mi-a cerut să reiau Sfînta Ioana și Cum vă place, fiind foarte solicitate de public. Mi-au dat lacrimile și totuși am rămas la hotărîrea mea.

FORY ETTERLE

Socotesc că nu am calitatea să pot vorbi despre momente ale carierei mele, care să însemne ceva în teatrul românesc. Modestia mă obligă să evoc numai acele roluri care, în perspectiva timpului, au constituit pietre de hotar pentru cariera mea: Smerdiakov, Dominique, Cézar, Don Carlos, Bernard Shaw. Din această serie primul rol care a constituit un moment de răscruce în cariera mea a fost rolul Smerdiakov din piesa „Frații Karamazov" în versiunea lui Jacques Copeau, inspirată de celebrul roman al lui Dostoievski. Deși spectacolul s-a jucat într-o strălucită distribuție din care făceau parte Tony Bulandra (Ivan), George Vraca (Dimitrie), Gheorghe Storin (Părintele Zosima), Ronald Bulfinsky (Bătrînul Karamazov)—Smerdiakov a fost considerat o reușită excepțională și acest fapt mi-a deschis drumul spre marile roluri de compoziție jucate mai tîrziu în carieră. De Smerdiakov mă leagă și amintirea colaborării cu Tony Bulandra care, ca orice mare actor, încuraja și ajuta pe tineri. Făcea în mod particular repetiții cu mine ca să mă ajute în conturarea deplină a personajului. Seara premierei rămîne unul din momentele cele mai emoționante din viața mea actoricească. În ultima scenă, starea de surescitare era atît de mare încît în momentul în care părăseam scena nu mă puteam rupe de personaj și continuam să plîng. Văzîndu-mă atît de atins de rol, cabiniera mi s-a adresat printr-o veche zicală populară „Ei, domnule Etterle, *banul se cîștigă greu, cu sarea lacrimilor și cu sudoarea frunții*".

arhiva flacăra

A FOST DÎMBOVIȚA APĂ DULCE...

... numai în secolele îndepărtate, cînd curgea prin întinsele păduri de stejar, care se întindeau pe suprafețe uriașe, în jurul așezării ce avea să devină capitala țării. Dar în veacurile din care acte și însemnări au ajuns pînă la noi, apele ei veneau deseori pline de mîl și tulburate. Și albia i-a fost nestatornică: de cîte ori se revărsa, își crea altă matcă — așa că astăzi drumul ei de altă dată nimeni nu-l mai știe. Ce se știe însă este că în perimetrul Bucureștilor a avut în trecut ca afluenți două mici gîrle:

1. BUCURESCIOARA, care izvora din balta Icoanei (azi grădina Icoanei) și trecea prin mahalalele: Săpunarilor, Scaunelor și Pescăria Veche, tăia podul Tîrgului-de-Afară (Calea Moșilor), apoi, prin strada Radu Calomfirescu, cobora peste podul Vergului (Calea Călărași) spre străzile Mircea Vodă și Olteni, de unde o cotea la dreapta, prin strada Cerbului, și se vărsa în Dîmbovița, în mahalaua Popescului, mai sus de Jignița Domnească; și

2. DÎMBOVICIOARA, care pornea din bălțile din dreapta, curgea de la Mihai Vodă la vale pînă la capul podului turnului, lîngă Curtea Domnească, unde se vărsa în Dîmbovița.

În repetate rînduri, apele Dîmboviței s-au revărsat, au inundat case, provocînd mari pagube; dar tot apele ei au fost multă vreme forța care mișca numeroase mori. Cea mai veche moară bucureșteană, menționată în documente, a fost a lui Dragomir Banul, cunoscută sub numele de „Moara de la Ciutărie", lîngă Curtea Domnească. Morile Domnești se găseau în fața băii Mitropoliei, cele de la Anini erau în apropierea mănăstirii Radu Vodă, iar morile Vlădichii se aflau în partea de sus a Dîmboviței.

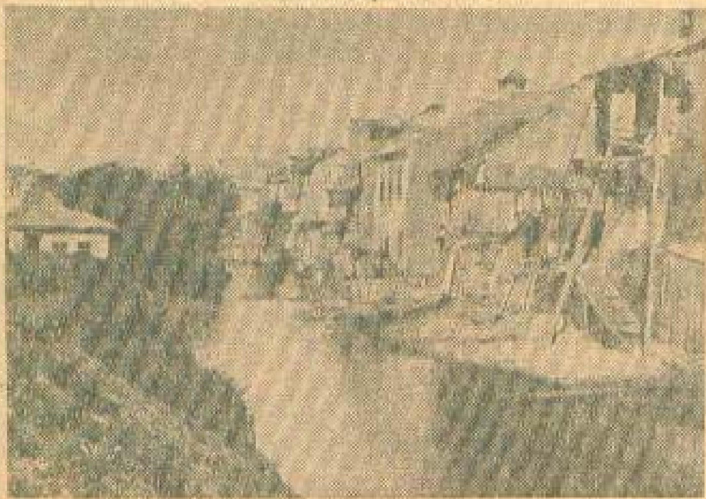
Mai tulbure ori mai limpede, Dîmbovița rămînea însă principala sursă de apă potabilă a bucureștenilor. Pe măsură ce sporea populația orașului, apele Dîmboviței deveneau mai murdare. În 1779, domnitorul Alexandru Vodă Ipsilante dădea un pitac, prin care ordona să se facă două cișmele — una pe podul Mogoșoaiei, în mahalaua Sărindarului (pe calea Victoriei, unde e Casa Centrală a Armatei) și alta lîngă Curtea-Veche — în care să se aducă, prin olane, apă de la Giulești, „spre a se adăpa obștea cu apă curată și limpede, mai ales pe vremuri zlătoase, cînd gîrla Dîmbovița, trecătoare prin acest oraș, curge tulbure și cu multe necurățenii". An de an, fîntînile au sporit, dar sursa principală de apă a bucureștenilor tot Dîmbovița rămînea. Abia în anul 1844, au început lucrări de amploare pentru alimentarea orașului cu apă potabilă. După ce în anul 1865 au fost desființate toate morile de pe Dîmbovița, în 1873 Consiliul municipal al Bucureștilor a acceptat, în principiu, propunerile unui consorțiu francez, de a executa o serie de lucrări edilitare: alimentarea orașului cu apă filtrată pe timp de 40 de ani, construirea de canale pentru scurgerea apelor menajere, de ploaie și dragarea Dîmboviței. După canalizare (1880—1881), Dîmbovița a rămas ce este astăzi: un canal colector al apelor reziduale, cu o apă poluată.

Poate că edilii Capitalei vor găsi, în viitorul apropiat, o soluție pentru ca urmașii noștri să poată spune iarăși:

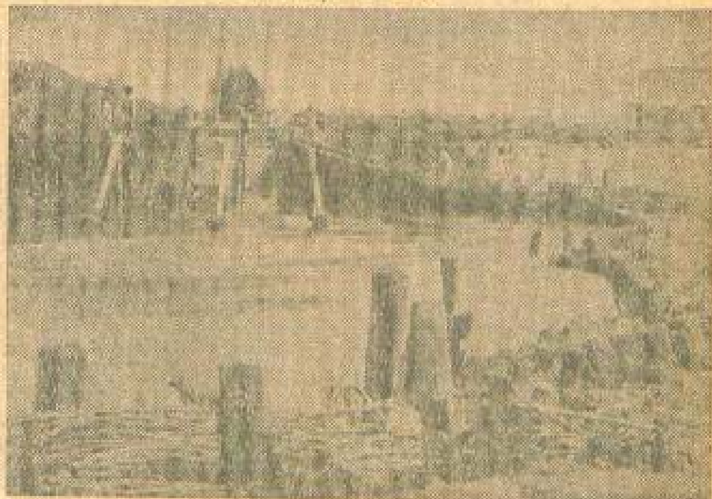
Dîmbovițâ apă dulce,
Cin-o bea nu se mai duce!

C. ILIE

Dîmbovița la 1856

Dîmbovița la 1880

ULTIMUL ZBOR

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY

30 de ani au trecut de cînd, zburînd într-o misiune de război, a dispărut fără urmă — ca Mermoz — în tăriile văzduhului scriitorul-aviator sau, dacă preferați, aviatorul-scriitor Antoine de Saint-Exupéry, celebrul autor al „Micului Prinț" și al „Pămîntului oamenilor". Amintirea sa e păstrată de mereu alte generații de tineri cititori, care nu pot să nu încerce o profundă tristețe și un puternic regret la gîndul că dispariția plină de mister a scriitorului a pus capăt unei opere cu mult înainte de a fi terminată.

Născut la Lyon, la 29 iunie 1900, Saint Exupéry n-avea decît 44 de ani la data tragicei sale stingeri din viață. Deși se pregătise pentru marină și făcuse și studii superioare de arte plastice, recrutul Saint Exupéry își descoperea, curînd după începerea serviciului militar, marea pasiune a vieții sale — aviația.

După cîțiva ani petrecuți pe rutele transportului civil între Franța și Maroc, el debutează, în 1929, prin „Curierul Sudului", dar se lansează cu adevărat ca scriitor de mare succes în 1931 cu „Zbor de noapte".

În 1936 Saint Exupéry a vizitat și țara noastră, fiind invitat la un mare miting de aviație la București. Cu acel prilej a ținut și două conferințe în care, printre altele, s-a referit la cartea pe care o scria atunci: „Pămîntul oamenilor", una din lucrările antologice ale creației sale literare, căreia i se va consacra cu aceeași dăruire cu care a iubit zborul.

Cariera sa de pilot militar în forțele armate ale „Franței libere" n-a durat nici doi ani, încheindu-se în împrejurările pe care caută să le elucideze cunoscutul scriitor Jules Roy, autorul unui important studiu despre Saint-Exupéry, apărut în editura „Julliard". În cele ce urmează — reproduse din revista „Historia" — el relatează drama petrecută cu trei decenii în urmă.

Singurul lucru cert în tragica dispariție a lui Saint-Exupéry rămîne moartea sa la comenzile unui avion *Lightning P 38*, deci moartea sa... pe înseși aripile fulgerului (*lightning*, în engleză).

Pînă acum nimeni nu știe *cum* a murit, iar cîtă vreme nu i se va fi găsit trupul, mormînt îi vor fi marea, *muntele* și cerul. Un mormînt demn de un erou ca el: nici un altul nu i-ar fi fost pe măsură.

La înapoierea din Tunis, în 1943, Saint-Exupéry aducea în valiză manuscrisele operelor sale „Scrisoare către un ostatec" și „Micul Prinț". După obținerea aprobării de a-și relua zborurile, comandantul escadrilei, Gavoille, l-a repartizat pe *Lightning P 38*. Curînd s-a întîmplat însă ca frînele — pe care nu a știut să le acționeze la timp — să-i joace o festă aviatorului: aparatul a atins ușor un măslin, în clipa următoare decolării de pe pista din La Marsa.

Americanii se împotriviseră continuării antrenamentului, dar, înduplecîndu-se, au consimțit din nou să lase numele maiorului Antoine de Saint-Exupéry să figureze pe lista piloților escadrilei franceze participante la operațiile de recunoaștere aeriană împreună cu grupul lor nr. 5. Gavoille era însă neliniștit după misiunea din care autorul „Curierului Sudului" se înapoiase cu un motor în pană din Valea Padului, fluviu poreclit la escadrilă „Padul de espament."

Într-o seară, la Bastia, văzînd o rază de lumină sub ușă, Gavoille a intrat în camera aviatorului. Era

tîrziu și Saint-Exupéry nu scria, cum îi era obiceiul. Lungit pe pat, fuma. Gavoille a încercat să afle ce tactică adoptase la înapoierea din zona Alpilor după ce unul din motoare încetase să funcționeze, dar Saint-Exupéry se străduia să ascundă greșelile de navigație care-l obligaseră să treacă la mică altitudine peste cîmpia Padului și să survoleze Genova, unde artileria antiaeriană a deschis focul împotriva sa.

Tot în ziua aceea — a subliniat Gavoille — Saint-Exupéry scăpase ca prin minune de tirul avioanelor de vînătoare. Mărturisea el însuși că se ghemuise de cîteva ori în cabină în așteptarea rafalelor care nu veneau. Altitudinea mare la care trebuia să zboare, într-o cabină nepresurizată, îl punea de asemenea la grea încercare, căci cea mai mică pană de oxigen i-ar fi putut provoca o embolie fatală.

Saint-Exupéry îl lăsă pe interlocutorul său să vorbească, apoi îi răspunse liniștit că nu se putea împăca cu ideea de a părăsi lupta. Și, dintr-o dată, spuse că va dispare într-o misiune de război — ceea ce și dorea — și nu Gavoille ar trebui să fie acela care să-l împiedice. Un astfel de sfîrșit îi apărea predestinat, cu atît mai mult cu cît simțea că nu mai putea îndura noianul de calamități mondiale și naționale al căror martor era.

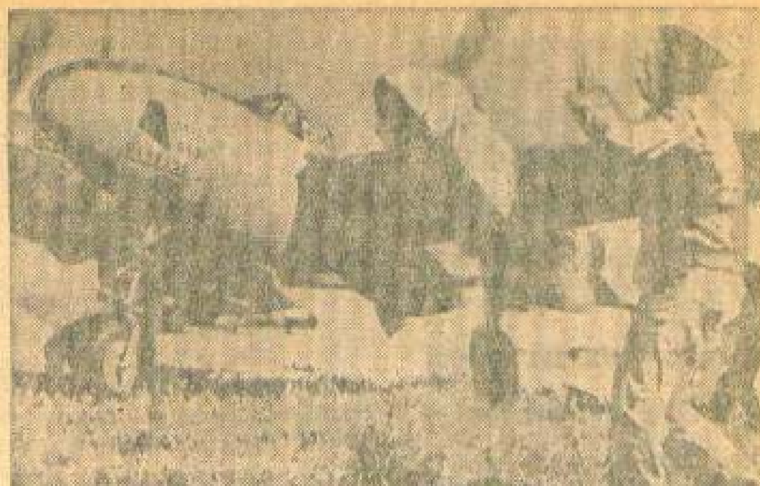
În seara aceea, cu privirea pierdută și învăluit în fumul de țigară, cu mîinile sub ceafă, Saint-Exupéry i-a mărturisit — în esență — lui Gavoille de ce lupta și de ce nu-i era teamă de moarte. S-a ridicat apoi, masiv, a scuturat scrumul de pe bluză, a luat geanta de piele în care-și ținea manuscrisele și, indicînd cifra secretă a închizătoarei: 240, i-a dat-o lui Gavoille cu rugămintea de a o preda după moartea sa unei anumite prietene.

— Vă cer acest lucru, ca un mare serviciu. Nu mi-l puteți... S-a oprit din vorbă și s-a întors cu spatele. Nu a putut spune: „Nu mi-l puteți refuza", fiindcă plîngea.

Durerea aceasta chinuitoare l-a tulburat pe Gavoille, făcîndu-l și pe el să plîngă. A luat geanta și a plecat fără a ști prea bine ce însemnau toate acestea.

„CITADELA" UNUI AVIATOR

Jurnalul de bord al grupului 2/33 consemnează faptul că Gavoille a sosit la Bastia la 26 iulie 1944, pe

Avionul lui Saint-Exupéry Lightning P 38

Lightning nr. 63, iar Saint-Exupéry l-a urmat, în aceeași după-amiază, pe nr. 80, după ce surveniseră unele defecțiuni la elice. Ultima misiune fusese îndeplinită la 18 iulie deasupra Alpilor, după care s-a înapoiat la escadrilă.

Dimineața pe la 7, piloții în alertă pleacă spre pista de la Borgo. Nu se trezesc prea devreme căci, pentru a face fotografii deasupra Franței, trebuie așteptat ca soarele să fie destul de ridicat pe cer. Ei cunosc din ajun numărul lor de ordine pe așa-numitul tablou al priorităților. Pilotul care revine din misiune, ca și cel care pleacă într-o călătorie de legătură sau în permisie, se află în coada listei.

În ziua de 26, la întoarcerea din misiune, Saint-Exupéry are numărul 13, fiindcă sînt 13 piloți în escadrilă: căpitanul Gavoille și el, căpitanii Celeu, Siegler și Lecerf, locotenenții Core, Brillault, Trémelo, Jourdan și Duriez, sublocotenenții Henry, Renoux și Puivif.

Piloții iau masa pe terenul de zbor. Uneori, cînd prevederile meteorologice sînt nefavorabile, se duc la pescuit sau fac o partidă de biliard. Seara, revin la vila transformată în popotă și cantonament. La masă, cel mai tînăr ofițer citește meniul, făcînd și comentariul hazliu de rigoare.

Conversația se învîrtește în jurul orășelului, americanilor, fetelor. Cel care vorbește despre chestiuni de serviciu e amendat. Rareori, se întîmplă să nu se ivească neanunțați cîțiva camarazi aflați în trecere, și atunci se destupă sticle și se cîntă. Saint-Exupéry joacă cărți; se rîde, se lansează jocuri de cuvinte cu șase litere. Se mai și trișează uneori, trimițîndu-se „spioni" care să tragă cu coada ochiului peste umărul adversarului. Cînd observa acest lucru, Saint-Exupéry, căruia nu-i place să piardă, se înfurie, dar repede îi revine buna dispoziție alături de colegii puși pe farse.

Vine apoi clipa singurătății dinaintea somnului. Saint-Exupéry scrie scrisori sau adaugă „Citadelei" încă o pagină pe care o va pune a doua zi în geanta aflată acum în păstrarea lui Gavoille.

La 27 iulie, locotenentul Duriez îndeplinește o misiune în regiunea Marsilia, locotenentul Henry pleacă la Alghero, vechea oază a grupului în Sardinia, iar căpitanul Leleu la Neapole. Saint-Exupéry are deci nr. 10 pe listă. În ziua de 28, norii împiedică orice misiune. În 29, locotenentul Renoux și locotenentul Brillaut survolează Valea Ronului și zona Masivului central. Saint-Exupéry are nr. 8.

La 30 iulie, după încercarea nereușită a căpitanului Lecerf — despre care se știe bine că nu-i place să zboare pe *Lightning* — singura misiune este aceea a lui Gavoille deasupra Alpilor, în ciuda timpului destul de nefavorabil.

Faptul că Gavoille a zburat în ziua aceea dovedește fie că „lista" nu era respectată totdeauna — cel puțin de către comandantul escadrilei, care putea lua orice hotărîre dorea — fie că nu toate mișcările piloților erau înregistrate. Ar mai fi posibil ca

ULTIMUL ZBOR

Gavoille să fi ținut a executa el însuși această misiune, care era întîrziată.

ULTIMA SEARĂ

Tradiția aviației cere ca la masă să nu se vorbească despre morți. După dejun, sosesc cîțiva piloți americani cazați în corturile de pe terenul de la Borgo.

Ultima seară petrecută printre cei vii este, pentru Saint-Exupéry, priveghiul unui camarad mort. (Aviatorul american Meredith, căzut în ajun — n.t.). Își spune că nici pentru el nu vor trebui să fie triști, că prezența unor invitați va obliga pe șeful popotei să scoată cîteva sticle și că, poate, sublocotenenții vor aduce la masă cîteva fete oacheșe de pe insulă.

Iar dacă vreuna își va mai aminti de acel cavaler crestat de răni și peticit cu cicatrici, purtînd armura grea a unui ordin invizibil și o inimă dogoritoare ca o stea, el, de-acolo unde se va afla, din Calea lactee, nu va mai cere nimic de la o planetă unde nu are ce căuta un „mic prinț".

Au trecut doar cîteva zile de cînd Saint-Exupéry își prevestise moartea apropiată lui Gavoille. În acea seară numărul său pe lista personalului în alertă trebuie să fie, în mod logic, 7 sau 8; eventual 5, dacă s-ar fi îmbolnăvit cîțiva piloți, dar nu nr. 1. Dar dacă alții nu erau prezenți la datorie? Nimeni nu-și amintește: după douăzeci de ani; mărturiile se cam încurcă.

În mod logic și dacă se respecta ordinea ieșirilor, chiar în condiții meteorologice excelente, Saint-Exupéry putea să lenevească în pat în dimineața următoare, să hoinărească apoi prin oraș... în pijama, după obiceiul lui, sau să facă o baie în mare, la stîncărie.

Regulamentele nu prea îngăduie neprevăzutul. Și totuși Saint-Exupéry a zburat la 31 iulie, fiindcă figura pe listă. De ce s-a schimbat ordinea plecărilor?

Căpitanul Leleu, ofițer de operațiuni, își specializase piloții în diferite sectoare, îndeosebi deasupra ambelor maluri ale Ronului. În funcție de natura misiunii un pilot putea sări cîteva numere — ceea ce s-a și întîmplat.

Misiunea în cauză este întocmai cea ratată în ajun, de către Gavoille din cauza unui deranjament — în timpul zborului — al aparatului de fotografiat. Așadar se impune să se încerce, pentru a șaptea oară, fotografierea unor zone din regiunea cuprinsă între Lyon, Grenoble, Annecy și Chambéry. Primul pilot pe listă era Saint-Exupéry, care nu avea nimic de obiectat. Îi place acest colț de țară în care s-a născut, îi place și ruta care îl face să treacă pe lîngă Agay...

Să nu vedem în alegerea sa efectul unei favorizări, al unei intervenții. Dealminteri, seriozitatea căpitanului Leleu exclude orice idee de acest gen. Leleu știe prea bine că se evita a se încredința lui Saint-Exupéry orice misiune suplimentară și nu ar fi putut fi înduplecat să cedeze la o astfel de rugăminte.

Exista o dispoziție ca Saint-Exupéry să nu aibă mai mult de cinci misiuni? Leleu nu cunoștea nimic în această privință, căci în caz afirmativ Saint-Exupéry ar fi fost oprit să pornească în a șasea. În acest caz, pentru a continua lupta, el ar fi trebuit să renunțe să piloteze aparate, a căror finețe și complexitate tehnică reclamau condiția fizică a unui om tînăr, resemnîndu-se să devină o rotiță din gigunticul angrenaj care măcina, zi și noapte, orașele, uzinele, căile de comunicații și obiectivele militare ale celui de-al III-lea Reich.

Pilotul Antoine de Saint-Exupéry nu a trișat în jocul cu moartea; el și-a ales sfîrșitul. El singur.

Exupéry cunoștea — așa cum o știau cu toții — lista piloților afișată la popotă și pe aerodrom. Știa că a doua zi va zbura, că prevederile meteorologice erau favorabile. Și își pregătea misiunea ca un școlar silitor. „Ca un caporal-pilot", cum i-a spus odată în glumă un camarad.

— Ah, dragul meu — i-a replicat atunci Saint-Exupéry — dacă aș rata o misiune din vina mea, gîndește-te ce s-ar mai ride la Alger...

„ERA UNUL DE-AI NOȘTRI"

În ziua zborului Saint-Exupéry scrie două scrisori pe care destinatarii lor le vor primi ca mesaje postume.

Într-una din ele notează: „Dacă voi fi doborît, nu voi regreta absolut nimic..." Absolut nimic? Nici măcar pe mama sa, sau prietenia camarazilor? Nici dragostea?

În cealaltă: „De patru ori pînă acum era să nu mă mai întorc. Îmi este total indiferent..." Total indiferent? Așa ceva nu se poate decît atunci cînd nu iubești pe nimeni și nimeni nu te iubește. Sau dacă îți închipui că așa stau lucrurile...

El nu se va sinucide, fiindcă un pilot nu se sinucide. Dar dacă e surprins de avioane de vînătoare, nu va căuta oare să evite moartea? Firește că da. Va manevra și va încerca să scape, ca toată lumea.

Nu, nu se va sinucide. El urcă drumul calvarului după ce a cunoscut dezgustul, singurătatea și micile trădări ale oamenilor mari. Umbrele îi întunecă cerul. În ziua aceea moartea lui Meredith — despre care unul din piloții grupului 2/33 spunea, repetînd fără să știe cuvintele scriitorului Joseph Conrad: „Era unul de-ai noștri" — îi întărește fatalismul.

Totuși, în seara dinaintea ultimului zbor, iese în oraș. Cu cine? Nimeni nu-și amintește. Probabil că a fost invitat la Bastia de către admiratori anonimi. Cînd căpitanii Siegler și Leleu se întorc la vilă, după miezul nopții, camera lui Saint-Exupéry e goală. Lui Siegler îi pare bine și îi spune lui Leleu:

— Dacă el nu s-a întors voi pleca eu în locul lui.

Piloții îndrăgostiți de profesiunea lor sînt obișnuiți să joace astfel de feste. În preziua unei misiuni ești totdeauna gata să-i faci curte unei femei frumoase, mai ales dacă pare să fie singură. Deci, dacă a doua zi, Saint-Exupéry va dormi, va răspunde la apel Siegler. De pe acum, sub frun

tea-i boltită și părul de culoarea paiului, ochii îi scînteiază imaginîndu-și mînia copilărească a lui Saint-Exupéry.

DECOLAREA

În dimineața zilei de 31 iulie trebuiau să asiste la decolare Gavoille, comandantul escadrilei, și Leleu, șeful operațiunilor. Leleu va confirma misiunea, va fixa ora decolării și numărul avionului: 223. Dar nici unul nu s-a sculat încă.

La ora 7, cînd Siegler lua micul dejun, a apărut Saint-Exupéry, aruncîndu-i o privire care părea să spună: „Ai vrut să mi-o faci, mizerabile..." Siegler surîde, nu insistă și se duce la culcare. Se gîndește numai că Saint-Exupéry n-a dormit destul în noaptea trecută.

Locotenentul Duriez, adjunctul căpitanului Leleu, care se odihnește, îl salută pe Saint-Exupéry, schimbă cu el două vorbe despre vreme și îl duce cu jeep-ul la aerodrom. E un băiat cu fața mică, nasul acvilin și vocea gravă, admirator înfocat al celui care a scris „Pămîntul oamenilor".

În lipsa lui Gavoille și Leleu, el îl ajută să îmbrace costumul de zbor termoizolant, îi vîră în buzunare cutia cu provizii în caz de aterizare forțată — așa-numita sacoșă de evadare — și un revolver de calibru mare; îl ajută să-și prindă de piciorul stîng mica butelie portativă cu oxigen grație căreia pilotul care se aruncă cu parașuta de la zece mii de metri nu moare asfixiat.

Astfel pregătit, Saint-Exupéry pare o matahală. De costumul de zbor atîrnă tăblița cu notații despre direcție, orarii și repere, și, atîrnate de sfori, creioane și gume.

Avionul e gata de decolare. Saint-Exupéry se instalează în postul de pilotaj. Duriez fixează laringofonul, îi atașează de scaun bretelele parașutei și îi pune casheta ce-l face să semene cu o țărancă bătrînă cu basma.

Aplecat pe o aripă, Duriez supraveghează pornirea motoarelor, controlează aparatele de fotografiat și revine la cabina pilotului. Saint-Exupéry pare preocupat, ca de obicei. Spre deosebire de ceilalți camarazi, și poate fiindcă se simte prea intimidat sau e prea „pudic" față de el, Duriez nu l-a cunoscut pe aviator decît taciturn și neliniștit, cu excepția rarelor clipe de destindere la o partidă de cărți.

Un semn cu mîna, căruia îi răspunde Duriez: piedicile sînt date la o parte, plafonul cabinei se închide ermetic și avionul rulează. La ora 9, după jurnalul de bord, sau la 8,45, după cum a declarat ulterior Duriez, Saint-Exupéry își conduce *Lightning-ul* la punctul de decolare. În fața sa, munții întunecați par să plutească în ceață, la capătul pistei de zbor.

O dimineață de vară în care ciobanii corsicani își mînă turmele la păscut: ce decor pentru moartea unui erou!

Saint-Exupéry dă drumul la frîne, simte în spate presiunea datorată accelerației, decolează, retrage trenul de aterizare și eleroanele. Urcă spre cer ca o notă de orgă.

Brusc locotenentul Duriez își aduce aminte că nu a verificat buna funcționare a generatoarelor care încarcă acumulatorii. Și-o mai reproșează încă și astăzi, deși faptul nu avea nici o importanță, căci, constatînd după douăzeci de minute deficiențe în întregul sistem electric, Saint-Exupéry ar fi trebuit să se întoarcă la Bastia.

„PLUGARUL CERULUI"

Iată profilîndu-se coastele Europei. Va fi de ajuns ca Saint-Exupéry să apese pe un buton pentru a pune în funcțiune aparatul fotografic. Înainte ca bobinele cu peliculă să se fi derulat pînă la capăt el va fi mort.

După 25 de minute de la decolare Saint-Exupéry își fixează masca de oxigen, deschide robinetul, răsucește apoi reostatul combinezonului și reglează poziția aripioarelor minuscule care asigură stabilitatea avionului. Apoi, apropiindu-se de coastele Franței, întrerupe emisiunea automată care permite radarurilor să-l urmărească.

La zece mii de metri altitudine, pe un ger de minus 50 de grade,

Celebrul aviator-scriitor în fața manuscrisului „Citadelei"; ultima sa lucrare.

Lightning-ul pătrunde cu șase sute de kilometri pe oră în spațiul inamic, netemîndu-se de loc de avioanele de vînătoare. Pentru a le observa, aviatorul dispune de un retrovizor pe care trebuie să-l consulte la fiecare 10—15 secunde și care îi prezintă imaginile din planul superior.

În plus, avioanele de vînătoare nu pot ajunge *Lightning-ul*; ele trebuie să se ridice mai sus și să plonjeze către el, dar Leleu a inventat un mijloc de a descoperi apariția lor. La altitudinea la care zboară *Lightning-ul*, la eșapamentul motoarelor apar vapori care se transformă în „eșarfe" de gheață. În mod obișnuit, la 100—200 de picioare mai jos, acest fenomen nu se mai produce. De aceea, Leleu sfătuiește piloții să navigheze pe această lizieră, unde dîra albă rămîne invizibilă. Dacă aparatele de vînătoare își fac totuși apariția, pentru a ataca ele sînt silite să urce de-asupra lui, lăsînd în urma lor același „voal de mireasă" care le dezvăluie prezența și înlesnește celui urmărit să scape. Așadar, nu ai decît să alegi corect altitudinea și să supraveghezi la fiecare cincisprezece secunde retrovizorul.

Practic, la zece mii de metri, *Lightning* este invulnerabil. Cu mult mai primejdioasă decît aviația de vînă-

ULTIMUL ZBOR

toare și antiaeriana este pana de oxigen. Saint-Exupéry consumă cantități enorme. Să fie oare din cauza marii sale capacități toracice sau a ritmului său respirator? Sau, poate, că forțează debitul pentru a se „dopa"?

„Se aduc fotografii — scria Saint-Exupéry într-un reportaj pentru *Life*, apărut curînd după dispariția sa — care se supun analizei stereoscopice întocmai ca lamele cu microbi, la microscop..." Ca brazdele de pămînt pe care fierul plugului le răstoarnă aducînd la suprafață adîncurile solului.

— „A ara" este un verb folosit și în recunoașterile aeriene. Pilotul reglează intervalele dintre fotografii și declanșează succesiv aparatele de luat vederi. El „ară" cerul cu linii drepte, în direcții precise, cu viteză constantă și cercetează devierile; fiecare imagine face să se aprindă un semnal luminos și provoacă un țîrîit în cască. La fiecare extremitate a cîmpului ceresc, un viraj le duce în banda următoare.

Pentru „plugarul cerului" Saint-Exupéry, prea corpolent pentru a putea privi cu ușurință lateral și în spate, și pe care vechile răni îl fac să sufere, aviația de vînătoare e totuși — cum spuneam — mai puțin periculoasă, la această altitudine, decît pana de oxigen.

El ar putea vedea avioanele inamice despletindu-și lungile eșarfe de gheață înainte de atac. Atunci ar fi de ajuns să arunce în gol două rezervoare suplimentare și să apese ușor pe manetele de gaz. *Lightning*-ul va lua o viteză pe care avioanele de vînătoare nu o vor atinge niciodată.

Dealtminteri deasupra Franței, în acel moment, aproape că nu mai zburau avioane de vînătoare germane!

În orice caz, în rapoartele oficiale din ziua aceea, nici o urmă de luptă... În schimb, și în ciuda faptului că totul era prevăzut pentru ca un asemenea incident să nu se producă, dacă unele picături de vapori de apă înghează în circuitul oxigenului, dacă un tub se astupă sau o clapă se blochează, pilotul își pierde treptat cunoștința și leșină.

Cu cîteva săptămîni înainte, căpitanul Leleu se înapoia la bază, sub un cer senin. La un moment dat el s-a pomenit înconjurat de nori negri. Leleu nu avea cum să-și dea seama că vremea nu se putuse schimba atît de rapid. De fapt, el era victima unei iluzii optice: sfîrcul de cauciuc al tubului de oxigen sărise din mască și pilotul se asfixia! De aceea vedea „negru"! Leleu a trebuit să pună în joc ultimele sale forțe pentru a restabili contactul.

Un alt pilot căruia i se oprise subit oxigenul avea să treacă de cincisprezece ori prin același punct, ca un automat, rătăcind apoi timp de o oră la mică înălțime înainte de a reveni la sol „pe două cărări".

Se întîmpla și ca butelia să se golească înainte de vreme dacă se forța prea mult debitul. Or, Saint-Exupéry avea obiceiul să „tragă" oxigen încă de la pornire.

CER SENIN

Dacă mîinile apasă pe volanul manșei în momentul pierderii cunoștinței, *Lightning*-ul cade, se redresează singur și cade din nou. Dînd iarăși de păturile de aer respirabil, pilotul se deșteaptă și restabilește situația cu ajutorul frînelor aerodinamice.

Să presupunem însă că avionul continuă să-și urmeze direcția cu viteza redusă necesară fotografierii. Deoarece pilotul inconștient nu mai poate efectua corectări de deviere sau adîncime, aparatul riscă să se angajeze în vrilă și — în treizeci de secunde — să se zdrobească de munți. Pilotul care își dă seama de situație are nevoie de spațiu pentru a opri căderea. Altfel, chiar și în cazul în care avionul nu s-a dezintegrat în zbor, practic nimic nu va rămîne din aparat și din aviator pe sol.

...La amiază, pe aerodromul din Borgo, Gavoille, agitat și neliniștit, nu poate sta locului. Starea lui de tensiune se transmite încetul cu încetul sălii de operațiuni și atelierelor. *Lightning*-ul nr. 223 ar fi trebuit să-și facă apariția, dar cerul rămîne pustiu... La ora 13 se telefonează radarurilor, care nu-l identificaseră nici la dus, nici la întors, și altor aerodromuri militare din Corsica. Este alertat comandamentul.

La 14,30, rezervele de benzină trebuiau să fie epuizate și Saint-Exupéry nu se mai putea menține în aer. Pînă acum scăpase totdeauna ca prin minune: poate că e prizonier și războiul se va sfîrși pentru el. Dar cercetările ulterioare vor stabili că nu s-au dat lupte cu avioanele de vînătoare în ziua aceea.

Mai rămîne o ultimă speranță: a aterizat, poate, în Elveția sau în ținutul controlat de patrioți, în Savoia? Să se fi prăbușit oare în mare, în urma unui accident, lîngă Marsilia, peste care trecea în zbor razant? (Așa lasă să se presupună, după 23 de ani, un martor, ofițerul genist german Erick Herot, care a văzut un avion aliat explodînd deasupra valurilor.) S-ar explica așa faptul că avionul nu a fost urmărit de radar.

Seara, în mod oficial, maiorul Antoine de Saint-Exupéry, din cel de-al 5-lea grup de recunoaștere aeriană fotografică, e dat „dispărut în acțiune". Tot ce lasă în urmă sînt hainele din camera sa, iar în odaia lui Gavoille, o mică valiză, care conține manuscrisul voluminos al *Citadelei*.

În dimineața următoare pornesc în expediție de represalii *Thunderbolt*-uri care vor anunța la înapoiere că au distrus șaptezeci de avioane la sol sau în aer. După-amiază, piloții din escadrila lui Gavoille vor umbla după fete și vor dansa pe plajă. În aviație căderea camarazilor e evocată totdeauna în ambianța îndrăgită de el — ambianța creată de veselia prietenilor și surîsul femeilor.

Așa i-au cinstit moartea și camarazii lui Antoine de Saint-Exupéry.

Corpul nu a fost găsit niciodată. A dispărut fără urmă de parcă s-ar fi mistuit în seninul cerului pe care l-a iubit atît.

LOCURILE ÎN CARE ISTORIA NU A ÎNCEPUT ÎNCĂ

Nimeni nu ar putea spune unde se află capătul lumii — pentru motivul extrem de simplu că Pămîntul e... rotund. Și, totuși, acest capăt al lumii a fost descoperit nu într-un loc, ci în mai multe, în acele puncte „înghețate" de pe glob în care istoria a rămas în loc, în acele locuri în care ceea ce ne place să numim civilizație încă nu a pătruns, în care germenele progresului nu s-a însămînțat.

Oricît ar părea de ciudat, dacă nu chiar absurd, în veacul zborurilor cosmice și al energiei nucleare, al grefelor cardiace și al ordinatoarelor, pe planeta noastră există ființe omenești care mai trăiesc în epoca de piatră, iar existența lor în această stare ar trebui considerată, de restul umanității, drept un eșec tot atît de înjositor ca și neputința de a asigura pacea deplină, de a hrăni satisfăcător pe toți oamenii, ori de a învinge cancerul.

Oricum, aceste ființe trăiesc știute ori neștiute și, din timp în timp, se află de descoperirea unei populații ori a alteia, într-un loc ori altul, de fiecare dată, cu exclamații de mare surprindere: cine și-ar fi putut închipui că oamenii pot trăi astăzi fără a cunoaște, de pildă, metalele?

Dar metalele pot să însemne — și, de cîte ori nu au însemnat? — gloanțe. Iată de ce, adesea „primitivii" refuză contactul cu... civilizația. Uneori — așa cum s-au petrecut lucrurile cu tasaday-ii — ei nici nu știu că pe lume mai există și alți oameni, în afară de ei. Alteori, păstrarea ființei etnice e pusă mai presus de orice, astfel încît multe comunități primitive rămîn la felul lor de trai, la obiceiurile și credințele lor, limitînd relațiile cu restul lumii la strictul necesar. Alteori, însă, cei care trăiesc ca adevărate relicve ale epocilor de început ale omenirii nici nu sînt întrebați dacă vor sau nu să se integreze în circuitul tehnicii și al normelor existenței contemporane, căreia i-ar putea adăuga — nu rare sînt cazurile — un filon de omenie, de cinste, de puritate.

În cele ce urmează sînt înfățișate, așa cum au fost culese din relatările unor pătimași descoperitori de oameni, cîteva mici aventuri (reale) din epoca de piatră, din epoca de piatră a veacului al XX-lea, care, după cum se va vedea își are troglodiții nu numai „la capătul lumii" ori în fundurile junglelor, ci în plin... continent european.

Un bărbat pornește la pescuit: oyanas se mulțumesc cu ceea ce le oferă natura înconjurătoare.

JIVAROS SE MULȚUMESC CU CE LE OFERĂ NATURA

Sînt cel mult 10.000 la număr acești jivaros care trăiesc pe povirnișurile Anzilor, acolo unde izvorăsc apele ce alcătuiesc, în cele din urmă, Amazonul. Un student-etnograf i-a îndrăgit după ce i-a cunoscut, pentru întîia oară, acum zece ani. În fiecare vacanță călătorind peste Atlantic după putință, pe vase de mărfuri, cîștigîndu-și drumul anevoie, tînărul Philippe Zieglé se duce în mijlocul acelor oameni despre care a scris rîndurile ce urmează.

„Cîteva strigăte guturale ne-a anunțat sosirea. De îndată ce ne zăresc, femeile o iau la goană: le e teamă. Cu pași măsurați, bărbații se apropie ținînd armele în mîini. Încredințați de bunele noastre intenții ne îngăduie

să intrăm, dar bagajele rămîn afară. Toată lumea se așează — femeile de-o parte, bărbații de alta. Nimeni nu scoate o vorbă pînă ce nu bem chicha sau massoto, aceste băuturi pe bază de manioc pe care le-au preparat femeile. După ce au mestecat maniocul mult timp, îl scuipă în vase mari special pregătite în care tuberculii astfel tratați, fermentează. Uzanța cere ca orice oaspete să se supună acestui ritual și... să bea.

Trăind în mijlocul lor, vizitînd mai multe triburi, am înțeles cum reușesc ei să supraviețuiască, în ciuda naturii ostile și cum urmează să dispară pradă bolilor, cupidității unor albi și victime ale unor eforturi neîndemînatice de a-i integra.

Jivaros nu trăiesc în sate. Fiecare familie locuiește într-o colibă izolată. Familiile cele mai apropiate nu se așează niciodată la o distanță mai mică de o zi de mers. Dar nici nomazi nu sînt și depun mari eforturi și multă grijă pentru a-și construi colibele care au formă ovală și sînt destul de mari atingînd adesea 20 metri în diametru.

Jivaros se mulțumesc cu ceea ce le oferă natura. În fiecare zi bărbații pleacă la vînătoare sau la pescuit. Acesta din urmă se practică cu ajutorul unei plante veninoase, barbasco. Aruncată în apă, ea otrăvește peștele și-l aduce la suprafață, de unde, este cules cu ușurință. Baza alimentației rămîne însă maniocul, cultivat pe două sau trei hectare în jurul locuinței.

Este extrem de greu să știi ce gîndesc despre propria lor situație cele cîteva familii care, la marginea lumii civilizate, și-au păstrat puritatea rasei și originalitatea. Dragostea lor de libertate și independență este fără îndoială cea care i-a salvat."

NU SE CEARTĂ, NU SE BAT ȘI NICI NU AU CUVINTE CARE SĂ ÎNSEMNE CEARTĂ, LUPTĂ...

Deși etnograf de profesie, filipinezul Manuel Elisalde nu gîndea să facă vreodată o călătorie în... epoca de piatră, și unde mai pui, cu elicopterul. Destinul l-a purtat însă, într-o asemenea călătorie în insula Mindanao și, așa a avut loc descoperirea tasadayilor, despre care s-a aflat nu de mult în întreaga lume, despre care s-au scris nenumărate articole. Faptele au însă o savoare cu totul aparte

Masaii, acest popor mîndru de păstori

LOCURILE ÎN CARE ISTORIA NU A ÎNCEPUT ÎNCĂ

atunci cînd sînt istorisite de Elisalde însuși.

Elicopterul a trecut iute în zbor deasupra văii și a virat spre muntele acoperit cu o bogată pădure verde.

Sosirea noastră probabil i-a umplut de spaimă, dar Dafal un vînător din tribul manobo blit, căruia ai săi îi spun „omul care umblă în pădure ca vîntul", întîiul om care i-a întîlnit pe tasaday, cu cinci ani în urmă, a avut meșteșugul de a imprima situației un cu totul alt caracter. Auzind de la oamenii pădurii legende despre Divata, o ființă care întruchipează binele și care va trebui să pogoare într-o bună zi din cer, Dafal i-a convins că în poiana în care aterizasem, ei îl vor întîlni pe Divata.

Le-am dăruit oamenilor pădurii tot felul de obiecte pentru vînătoare, de podoabă, tutun, sare, zahăr. Ei au primit darurile fără să exprime nici un fel de sentimente. Îndemnați să guste sarea și zahărul ei le-au scuipat. De asemenea nu le era cunoscut tutunul. Oaspeții au încercat să afle dacă nu cumva au nevoie de ceva. Oamenii au răspuns — dacă într-adevăr acesta era răspunsul — că au tot ce le trebuie.

A doua întîlnire a avut loc peste o săptămînă. Grupul nostru era însoțit de o femeie din tribul manobo blit, Igna, cu multe cunoștințe lingvistice. Atunci am aflat că oamenii pădurii își spun tasaday-manube, nume transmis din moși strămoși. Oamenii pădurii au povestit că nici o dată nu au trecut dincolo de pădurea lor și nici nu au bănuit că poate exista o poiană ca cea unde aterizase elicopterul. Din cei 24 de indivizi veniți la întîlnire 13 erau cam de vîrstă de 10 ani. Printre copii erau 9 băieți și 4 fete, ceea ce amenință

Jivaros: cum pot supraviețui și cum vor muri aceste ființe?

să creeze un dezechilibru demografic. Este interesant că în ciuda numărului insuficient de femei în acest trib nu există poliandrie. Din cauze necunoscute, cu multe secole în urmă, tasaday-ii manube au rămas izolați în pădurea lor de restul lumii.

Lingvistul Teodor. A. Liamson consideră că limba lor face parte din grupa limbilor malaieziene-polineziene, însă de cel puțin o mie de ani acest dialect s-a dezvoltat separat. Antropologul american Fox Robert consideră că izolarea s-a produs cu mult mai înainte, cam de 1 500—2 000 de ani, în epoca neoliticului superior. Interesante sînt și uneltele lor — toporul: o piatră de mărimea oului legată cu ajutorul unei trestii elastice de un mîner de lemn. Principalele materiale de lucru sînt bambusul și piatra. Cu piatra ei taie bambusul în care introduc piatra, din bucăți de bambus fac cuțite și burghie. Nu cultivă pămîntul, nu domesticesc animale, au fost totdeauna culegători ai roadelor pe care le oferă pădurea cu care conviețuiesc în totală armonie.

Căutîndu-și tot timpul hrana în pădure ei nu rămîn mult în același loc. Prind cu mîna peștele din iazuri și rîuri. Nu-și construiesc case. Se adăpostesc în locurile pe care le oferă natura. Sînt mici de statură 1,5 m, au fețele destul de late, cu trăsături bine conturate. Dinții le sînt piliți pînă aproape de rădăcină și au aspect de colți, fiindcă tasady-ii caută să semene animalelor.

Sînt foarte tandri între ei — tot timpul se adulmecă și se miros (în loc de sărut). Nu se ceartă, nu se bat și nici nu au cuvinte care să însemne ceartă, luptă. Pînă cînd Dafal nu i-a învățat să pună curse, cel mai mare animal pe care-l vînau era broasca. Cu mistreții și cu cerbii se poartă ca și cu niște adevărați prieteni. Dacă unul dintre oameni nu are hrană nici ceilalți nu mănîncă.

UN TÎNĂR DIN TRIBUL TXICAO CĂLĂTOREȘTE CU AVIONUL

Momentul întîlnirii a două lumi este întotdeauna emoționant. Ce trebuie să fi simțit, în adîncul sufletului său, tînărul acela din tribul Txicao cînd s-a suit pentru prima oară într-un avion? Întîmplarea este istorisită, într-o scriere a sa de regele Leopold al Belgiei, pasionat etnograf care a cercetat populațiile primitive din Brazilia.

Într-o dupăamiază extrem de toridă, Orlando Villas O Boas, protector al indienilor din valea superioară a rîului Xingu, afluent al Amazonului, ne spune: „De multă vreme oamenii mei îmi vorbesc despre un anumit trib pe care-l numesc Txicao și care ar trăi pe undeva pe malurile lui Rio Batovi. Ei au reputația de a fi deosebit de sălbatici și se țin departe de toate celelalte triburi, iar limba lor n-o cunoaște nimeni. Ar fi pasionant să luăm contact cu acești misterioși Txicao".

Fără să stăm prea mult pe gînduri pornim în această nouă operație, pe calea aerului.

....

O sută de metri ne mai despărțeau de Txicao. Ei se opriră, iar noi îi priveam fără să schițăm cel mai mic gest. Încet, încet, doi dintre ei și-au luat inima-n dinți și s-au apropiat de noi. Mai întîi au venit la Orlando pe care l-au atins cu teamă. El le-a dat cîteva obiecte mărunte pe care le adusesem cu noi special pentru acest scop. În clipa aceea, toți ceilalți ni s-au alăturat, întinzîndu-ne

LOCURILE ÎN CARE ISTORIA NU A ÎNCEPUT ÎNCĂ

coliere, amulete, coșulețe, toate obiecte făcute de ei. Față-n față, indieni și albi se priveau cu curiozitate, iar privirile îndreptate de unii asupra celorlalți erau în clipa aceea singurul mijloc de comunicare.

Și, cum ne pregăteam să plecăm, iată că un tînăr Txicao se ia după noi și fără îndoială împins de curiozitate se urcă în avionul nostru. Fără nici o ezitare. Orlando profită de această ocazie neașteptată și îl ia pe tînăr cu noi la Posto Leonardo, baza administrativă a Parcului național al văii superioare a rîului Xingu.

Deși a intrat de bunăvoie în avion, închiderea ușii și pornirea motorului, l-au îngrozit pe tînăr. Așezat lîngă mine, el și-a băgat capul sub brațul meu și a început să tremure din toate mădularele. După cîtva timp pentru a-l convinge că nu are să se teamă de nimic, l-am făcut să se uite prin fereastra avionului. Acest chip nou și surprinzător al lumii văzute de sus l-a intrigat pe pasagerul nostru în cel mai înalt grad și l-a făcut să-și uite temerile. Curînd după aceea am debarcat la Posto Leonardo. Luîndu-l pe tînărul Txicao sub protecția sa, Orlando i-a arătat postul și i-a prezentat pe ceilalți indieni care se înghesuiau curioși în jurul său. Foarte emoționat băiatul a făcut față situației cu curaj și s-a străduit chiar să zîmbească. Cîteva clipe mai tîrziu, acest turist fără voie era dus înapoi la ai săi, pe aceeași cale a aerului care, fără îndoială, începuse să-i devină familiară. Astfel a luat sfîrșit această zi bogată în emoții și impresii pe care nu pot să o uit.

LUNGILE TĂCERI ALE INDIENILOR OYANAS

În sud-vestul Guyanei „franceze", pe malurile rîului Itany, afluent al lui Maroni, trăiesc foarte primitivii indieni oyanas martori ai preistoriei.

Acești indieni — scrie etnologul francez Richard Chapelle, care i-a studiat intens — sînt din punct de vedere fizic, magnifici. Părul lor negru și bogat le cade pe umerii puternici, strălucitori în lumina soarelui.

Pe rîul Ytani există șapte sate locuite de 130 de indieni oyanas. Ele se întind aproximativ pe 40 de kilometri.

Obiectele de care se servesc acești oameni în viața de fiecare zi sînt foarte puțin numeroase: un hamac împletit din bumbac sălbatic, un trepied de lemn pentru prepararea cărnii, o placă rotundă de ceramică pentru prepararea „chiftelelor" de manioc, toporiști de piatră, arcurile și săgețile și-atît. La acestea se adaugă podoabele care reprezintă o adevărată explozie de frumuseți, mai ales cu prilejul sărbătorilor. Bărbații și femeile își tatuează trupul. Tatuajul nu rezistă mai mult decît cîteva zile, după care trebuie refăcut. Toți indienii, fără excepție, își vopsesc pielea în roșu; adesea bărbații și femeile își desenează unii altora, pe față, motive în formă de labirint, motive care se regăsesc uneori pe obiectele pe care le folosesc.

În general, în machiaj și în exprimarea artistică, culoarea roșie are importanța cea mai mare. Într-adevăr, pentru ei roșul simbolizează sîngele, adică viața.

În același timp, indienii oyanas au o muzică singulară pe care o practică cu ajutorul unor instrumente foarte rudimentare.

Indienii oyanas nu mănîncă decît cînd le e foame. În timp ce unii mănîncă alții se leagănă liniștiți în hamace iar alții își piaptănă nevestele cu tandrețea caracteristică acestui popor. Uneori bărbații se distrează făcînd focul cu ajutorul unei liane și al unei bucăți de lemn și al unui pumn de frunze uscate.

Rolurile bărbatului și femeii sînt bine precizate: bărbatul procură vînat, iar femeia cultivă manioc și întreține focul.

Caracterul pașnic al indienilor oyanas se concretizează în limbajul lor deosebit, format dintr-o suită de cuvinte întrerupte de lungi tăceri. Acești oameni se gîndesc mult înainte de a hotărî, dar odată o decizie luată nimic nu-i mai poate împiedica să o ducă la îndeplinire. Ei nu se fură unul pe altul și se comportă îndeobște foarte loial.

ACEȘTI MÎNDRI PĂSTORI, FOARTE DEMNI ÎN UNIFORMELE LOR VERZI

Apariția unor noi state independente în Africa nu a rămas fără urmări asupra soartei unor popoare primitive. Așa s-au petrecut lucrurile cu masaii, care și-au făcut faima de a fi „băutori de sînge". De fapt, ei beau sînge tot așa cum mulți europeni consumă „steacks tartares" — un fel de mîncare preparată, după cum se știe, din carne crudă.

Masaii trăiesc în Africa răsăriteană, la poalele muntelui Kilimandjaro.

Într-un anume fel ei au fost „descoperiți" de Raymond Gaillard, un reporter care încerca să găsească în acele locuri, urmele trecerii lui Hemingway și care a reușit să surprindă momentul — istoric dacă vreți — în care masaii, un popor mîndru de păstori și-a schimbat total cursul existenței.

Raymond Gaillard: Pentru oameni din aceiași generație, Masaii sînt extrem de ospitalieri și nu ezită să „împrumute" unui prieten aflat în trecere pe una dintre soții, așa cum fac și eschimoșii.

Contrar tendințelor demografice mondiale, Masaii nu se înmulțesc. Adesea bolnave de sifilis, femeile lor sînt sterile și trebuie să adopte copii din triburile învecinate. Masaii mai numără încă 150 000 de persoane.

Masaii se consideră ca fiind de esență superioară altor popoare de negri și de albi. Ei cred cu tărie într-un dumnezeu unic al cărui popor ales sînt, și care s-ar afla în zăpezile eterne de pe Kilimandjaro, manifestîndu-și din timp în timp prezența prin intermediul unui vulcan activ.

Ca și pentru cea mai mare parte a triburilor africane, istoria Masaiilor este înscrisă doar în memoria bătrînilor, în dansuri și în ceremonii.

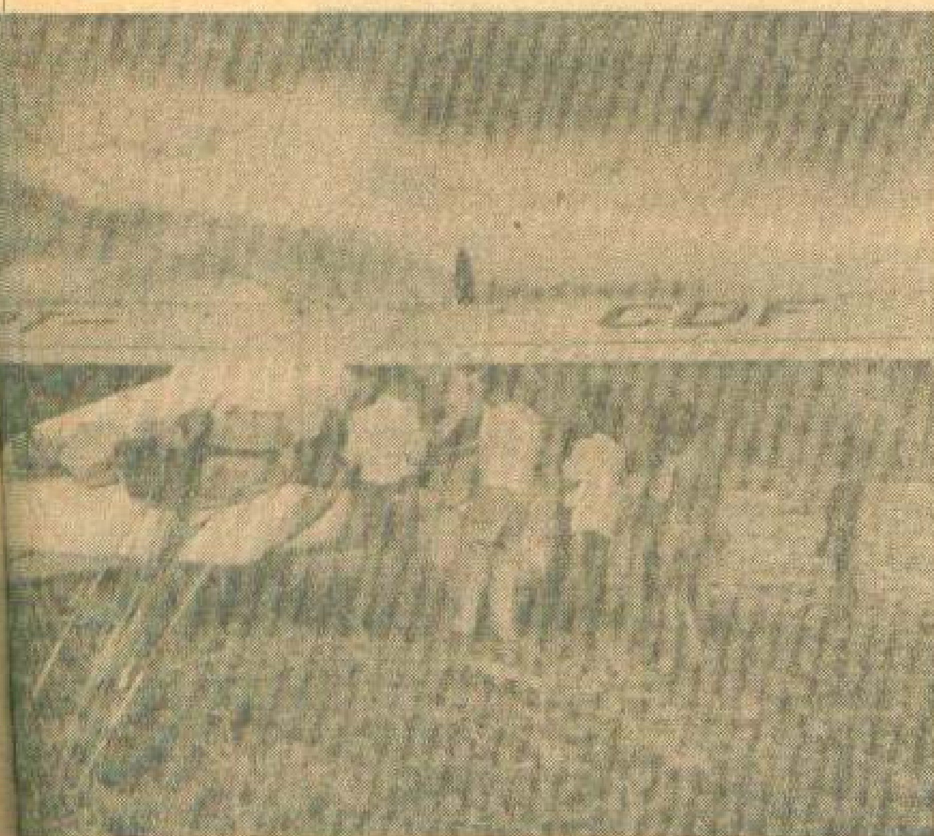
Un element nou, plin de consecințe a modificat în ultima vreme existența lor. Pentru motive bine întemeiate, guvernul Tanzaniei ca și cel al Kenyei au luat măsuri energice pentru protecția faunei sălbatice, și s-a întîmplat că pe teritoriile unde trăiesc Masaii să se găsească o colecție unică în lume de mari animale sălbatice — elefanți, girafe și alte erbivore. Așa s-a ajuns ca Masaii să propună autorităților de la Dar Es Salaam și de la Nairobi un tîrg: noi sîntem dispuși să facem un efort pentru a trăi în pace cu fauna, dar cu condiția ca beneficiile rezervațiilor să ne revină nouă în cea mai mare parte: taxele de intrare, de vînătoare, veniturile obținute prin vînzarea cărnii, fildeșului și pieilor. Pe această bază a fost încheiat un acord care prevedea în plus că Masaii nu au dreptul să ucidă un animal sălbatic decît dacă sînt atacați.

Din acest moment o parte din Masai și-au părăsit vacile și s-au transformat în paznici de vînătoare. Astăzi ei pot fi văzuți la intrarea în rezervație, foarte demni în uniformele lor verzi. Vizitatorii constată că de urechile lor nu mai atîrnă nimic, în schimb își păstrează moțul lung de 20 centimetri pe care încearcă — fără succes — să-l ascundă împingîndu-l spre ceafă.

TROGLODIȚII DE LÎNGĂ NOI

Troglodiții sînt, prin definiție, cei care trăiesc într-o grotă. Acești oameni există încă, alături de noi. Chiar în Europa, de pildă, în sudul Spaniei, în Andaluzia, la Guadix, la Purullena, la Almeria, la Vera. Sînt oameni care nu cunosc din veacul al XX-lea decît partea cea mai sumbră.

Un reporter francez i-a văzut la Guadix și a scris despre ei, între altele, cele ce urmează:

Pe... „aeroportul" tribului Txicao: avionul reprezintă, oricum, un mijloc de pătrundere mai rapidă și mai lesnicioasă în lumile enigmatice ale relicvelor umane.

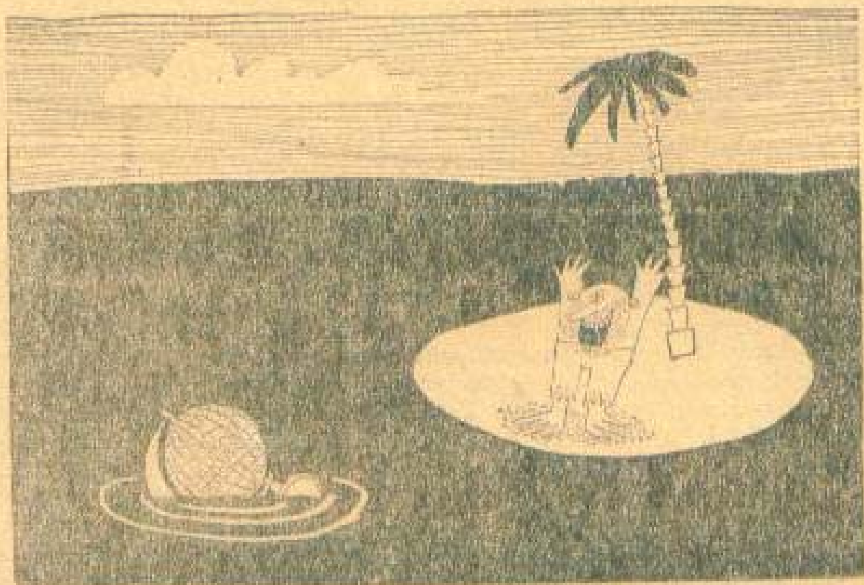
Cea mai mare parte a grotelor se găsesc la sud de Guadix și sînt așezate în semicerc. Orașul însuși se află la marginile unei cîmpii roase de ape, în apropierea unei văi, frumoase și fertile, mare producătoare de fructe. Opera de eroziune a naturii nu s-a sfîrșit, iar apele care coboară din Sierra Nevada lărgesc fără încetare valea, mai cu seamă în zilele ploioase. Atunci străzile se umplu de apă și mîl. De aceea, intrările caselor și ale prăvăliilor sînt apărate de un mic zid de ciment înalt de aproximativ 30 cm pe care cel ce intră trebuie să-l încalece, de fiecare dată.

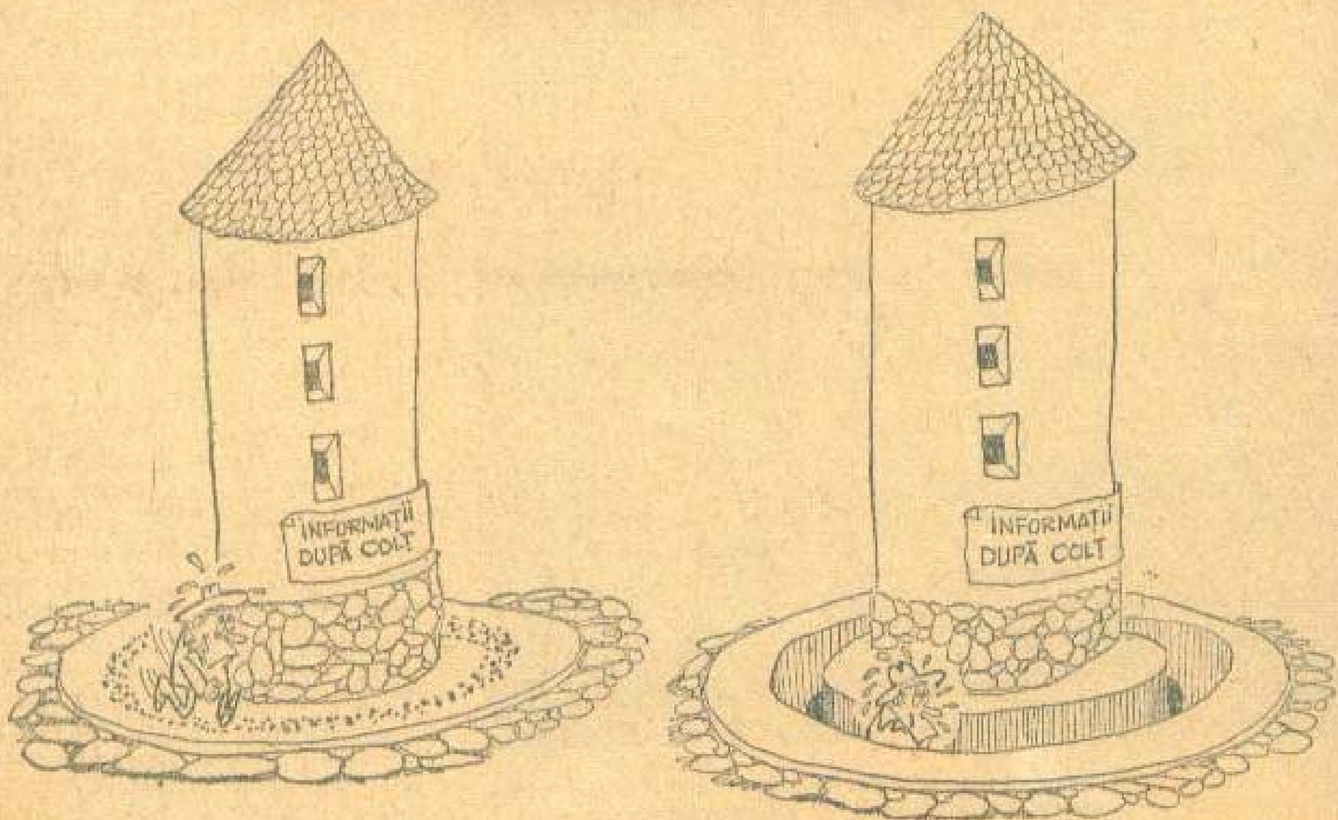
Totul — așa cum ni s-a înfățișat — este la Guadix colțuros și dur. Pentru cel care nu a văzut aceste locuri este greu să-și facă o idee cît de cît concretă despre ceea ce reprezintă ele. Esențialul îl constituie viziunea asupra vieții omului care trăiește în aceste caverne, viață cu totul diferită de cea a omului care trăiește într-o casă. Așa cum s-a întîmplat în cele mai vechi timpuri, troglodítul modern are obiceiul natural de a privi cerul prin telescopul pe care-l formează coșul, petrecîndu-și întreaga viață lipit pămîntului, dacă nu chiar îngropat în el, la cel mai propriu mod. De fapt, deosebirea între o casă și o grotă constă în aceea că cea dintîi se află pe pămînt, iar cea din urmă sub pămînt, așa cum erau lucrurile așezate în epoca primitivă. Omul din Guadix, troglodítul, apare ca un produs al pămîntului tocmai pentru că trăiește în el. Grotele ca și așezarea lor nu respectă nici un fel de plan. Și astăzi încă se mai sapă grote. Această muncă cere, îndeobște, o săptămînă, timp în care trei sau patru oameni reușesc să realizeze o „locuință" de mărime medie.

La Guadix grotele sînt mai vechi decît casele și este posibil ca unele dintre ele să dateze încă din vremea primilor locuitori ai văii. Numărul celor care locuiesc în grote a fost întotdeauna mai mare decît al celor care locuiesc în case. În 1891 din 16 000 de persoane, 11 000 trăiau în grote. Actualmente, potrivit statisticilor oficiale, populația s-ar cifra la 21 000 de locuitori, din care 60% în grote. Aceste cifre ni se par false și preferăm să credem că la Guadix există 25 000 de locuitori din care 16 000 de troglodiți castilieni și 600 țigani trăind în 3 000 de grote.

umor

OCT. COVACI

BUCUREȘTII ÎN FLĂCĂRI

Răbojul bătrînului oraș are multe și adînci crestături înnegrite de vreme și fum. Sînt crestăturile făcute de flăcările mistuitoare a numeroase incendii, care în Bucureștii de odinioară au nimicit deseori tot ce le-au stat în cale. Locuitorii de atunci, înspăimîntați, adesea neputincioși, vedeau cum flăcările transformau agoniseala lor de o viață în cenușă spulberată de vînt. Iată cîteva dintre marile incendii care au pustiit Bucureștii în trecut:

● *În martie 1554, după detronarea lui Mircea Ciobanul, hoardele turcești au jefuit și apoi au dat foc orașului.*

● *În noiembrie 1595, cînd Sinan-Pașa a fugit la Dunăre, un alt mare incendiu, provocat de oștile turcești, a nimicit o parte a orașului.*

● *În 1657, un incendiu, provocat chiar de domnitorul Constantin Vodă Șerban, a distrus Curtea Domnească, pentru ca noul domnitor să nu aibă unde ședea.*

● *La 15 iunie 1691, asupra depozitului de iarbă de pușcă al Curții Vechi a căzut un trăsnet, care a provocat un catastrofal incendiu, înregistrîndu-se și victime omenești.*

● *În 1704 a ars hanul lui Șerban Vodă, unul dintre cele mai mari hanuri bucureștene.*

Datorită sporirii așezărilor gospodărești, în jurul marilor curți boierești, pentru a se putea cunoaște grabnic izbucnirea oricărui incendiu și a se interveni în scopul limitării dezastrului, în 1714 — 1715 s-a construit o clădire înaltă, „de priveală" denumită Turnul Colței, pe care, în partea superioară, tulumbagiii (pompierii) făceau permanent de pază. De îndată ce flăcările sau fumul se zăreau într-un punct al orașului, începeau să bată numai într-o parte clopotele tuturor bisericilor din oraș.

● *În 1716, sub domnia lui Ioan Vodă Mavrocordat, în spatele Curții Domnești a izbucnit un incendiu,*

„Focul cel mare din 1847" (copie după o stampă).

care a cuprins și a mistuit toate clădirile de pe ulițele Abagiilor și Mărgelarilor.

● În 1718, un foc izbucnit la o casă mică, s-a întins și la Curtea Domnească. Au ars case de locuit, biserici și mînăstiri. Nici după doi ani de reparații, urmele dezastrului n-au putut fi cu totul înlăturate.

● În anul următor — în februarie 1719 — flăcările au distrus mînăstirea Cotroceni. Frecvența incendiilor și amploarea pagubelor au determinat pe domnitorul Mavrogheni să adopte unele măsuri de organizare a tulumbagiilor.

● Un mare incendiu a izbucnit în seara de marți, 27 februarie 1739, cînd bălegarul din curtea mînăstirii Sfîntul Sava (care se afla în actuala piață a Universității, pe locul statuii lui Mihai Viteazul) a luat foc, fără a putea fi localizat. De aci flăcările s-au întins în mahalalele Colței și Scaunelor-Vechi, arzînd tot ce le ieșea în cale, pînă au ajuns la marginea orașului, la cîmp, spre podul Tîrgului-de-Afară (Calea Moșilor). Atunci au ars: 16 case mari, 44 case mijlocii, 77 case mici, 5 chilii de la biserici, 40 de scaune de măcelar și 9 prăvălii.

● Prăvăliile lui Herescu, din Tîrgul Cucului (lîngă Săraria Domnească) au ars sîmbătă 2 noiembrie 1766.

● La 29 octombrie 1787, într-o sîmbătă, la orele 3, mînăstirea Cotrocenilor, care fusese refăcută, ștergîndu-se urmele incendiului din februarie 1719, a fost din nou cuprinsă de flăcări. Atunci au ars toate casele domnești și egumenești, împreună cu hambarele cele mari care gemeau de provizii.

● În dimineața zilei de 28 august 1804, a luat foc spițeria (farmacia) din strada Șelari. Flăcările s-au extins repede, transformîndu-se în unul din marile incendii. Despre acest dezastru, un martor, arhimandritul Nicodim Greceanu, a lăsat următoarea relatare: „Duminică la 8 ceasuri din zi, s-a aprins tîrgul, buricul Bucureștilor, arzînd toate prăvăliile, hanul Sf. Gheorghe, hanul Șerban Vodă (pentru a doua oară — n.n.), pînă la zidurile hanului Colței și la hanul lui Mihai Vodă, Sărăria Veche din Tîrgul Cucului și la vale pînă la casele Pîrșcoveanului și la deal toate binalele Curții Vechi, pînă la casele lui Castriș. Fiind focul pînă la 8 ceasuri din noapte, dînd însă puțină ploaie, s-a potolit. Poate vor fi ars la 2 000 prăvălii cu case mari și mici și bolte. Focul a durat 12 ore, soldîndu-se cu pagube evaluate la 30 000 de pungi adică 15 milioane lei — sumă enormă pentru acele vremuri.

BUCUREȘTII ÎN FLĂCĂRI

● În 1822 au ars toate prăvăliile din Cavafi.

● Casele de pe podul Beilicului (Calea Șerban Vodă) au ars în 1825.

● În 1835, flăcările au cuprins și mistuit zona comercială dintre spitalul Colțea, Bărăție și Pușcărie (lîngă Curtea Domnească).

● Hanul „Roșu", situat la intersecția de azi a căii Rahova cu străzile 30 Decembrie și Smîrdan, a ars în anul 1838. Deși hanul „Zamfir" era lîngă hanul „Roșu", focul din 1838 l-a ocolit; în 1839 a ars și el în întregime.

Copie de pe o stampă redînd un aspect al Bucureștilor înainte de „focul cel mare" din 1847. În primul plan, în stînga, se vede, înconjurată de han, mînăstirea Sfîntul Ion Cel Mare, care se afla pe podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), în locul actualului palat C.E.C.

FOCUL CEL MARE

● *La 23 martie 1847 (stil vechi), în ziua de Paști, din imprudența unui copil din casa lui Drăgănescu de pe ulița Franțuzească (strada 30 Decembrie) a izbucnit „focul cel mare". Flăcările fiind alimentate de un vînt puternic, care ducea la mari distanțe scînduri aprinse, s-au întins repede pe o distanță de doi km. Incendiul „cel mare" a transformat în scrum construcțiile din 13 mahalale. Au ars 1 142 prăvălii, 586 case de locuit, 10 hanuri și 12 biserici și mînăstiri, printre care: Sf. Dumitru, Domnească (de la Curtea Veche), Sfîntul Anton de la Pușcărie (azi Piața de Flori), Bărăției, Sf. Gheorghe-Vechi, Sf. Gheorghe-Nou, Sf. Mina (Vergului) Spătarul Stelea, Udricani, Ceauș Radu, Sf. Ștefan și Lucaci. „Focul cel mare" de la București a reținut atenția opiniei publice și de peste hotare. Astfel, publicația pariziană „L'Illustration" s-a ocupat în două numere de acest catastrofal incendiu, evaluînd pagubele la peste 80 milioane franci. Acțiunea de ajutorare a sinistraților a cunoscut o amploare fără precedent: 700 000 lei au depus mînăstirile închinate, 500 000 lei a dat Mitropolia și episcopiile, 300 000 lei s-a vărsat din visteria, de rezervă, aproape o treime din lista civilă a subscris-o domnitorul, sultanul și țarul au trimis obolul lor, baronul Rothschild a trimis 2 000 de galbeni, la care s-au adăugat numeroasele contribuții din partea moldovenilor și transilvănenilor. În total s-au strîns 3 577 795 lei și 35 parale. Cu ajutoarele acordate, dar mai ales cu energia sa, populația bucureșteană a refăcut tot ce distrusese focul. S-au reclădit chiar și bisericile, în afară de Sfîntul Anton (din Piața de Flori) și biserica Spătarului Stelea.*

Acest mare incendiu bucureștean a fost descris de Anton Pann într-o broșură intitulată „MEMORABILUL FOCULUI MARE ÎNTÎMPLAT ÎN BUCUREȘTI, ÎN ZIUA DE PAȘTI ANUL 1847, MARTIE 23".

Iată cîteva strofe:

„Tot orizontul se înnegrise
De fumuri multe ce izbucnea,
Zbura prin aer mărfuri aprinse,
Hîrtii, materii pe sus pornea

Și-n nori ca zmeii șerpuia roate,
Văzduhul parcă vedeai arzind,
Și prefăcute cenușe toate
Venea ca ploaia pe jos picînd.

Nu e în stare condei să scrie,
Nu poate gura a le rosti
Și-nlocmai toate să le descrie
Vrînd către altul a povesti.

În două ceasuri ard mii de case
Toate cenușe se prefac, cad,
Tot Bucureștiul se-nflăcărase,
Căzuse pradă întreg în iad.

Fugea cocoane fără putere
Cu prunci în brațe, amar plîngind,
Lăsa scumpeturi, scule, avere,
Viața numai să-și scape vrînd.

Cuprinși de-odată fără de veste,
De-acele flăcări ce se-nălța,
Desculți da fuga bărbați, neveste,
Neavînd pas nici a se-ncălța.

Căci focul grabnic nu le da vreme
Nici să-și îmbrace ai lor copii,
Cîți într-n case făr'a se teme
Aci îndată au ars de vii,

Astfel de jale de-a fost vreodată
Nu se găsește scrisă în cărți:
Mulți nu putură să fugă-ndată,
I-au cuprins focul din patru părți.

....

Pe poduri, uliți, înnota focul,
Pe om din fugă îl aprindea
Cenușa, fumul, de prin tot locul
Îi orbea ochii, nu mai vedea.

Era greu foarte a sta-mpotrivă
Grozavei furii acestui foc,
C-acea furtună nemilostivă
Suflța puternic, nu sta pe loc

Scînteia mică, ca o săgeată,
Pe pomul verde cum o lipea,
Copac gros, mare, cădea îndată,
Pe clipă-n două jos se rupea.

Mistuia totul, pătrundea fierul,
Țărînă, pietre, zidiri topea,
Pornise parcă urgie cerul
Să ardă totul și foc stropea..."

● *În 1882 a ars circul Kremsler.*

● *Redacția ziarului „Românul" și locuința lui C.A. Rosetti au căzut pradă flăcărilor în 1884, cînd valoroase manuscrise au fost transformate în cenușă. În același an (1884) și palatul Universității a fost incendiat.*

TURNUL COLȚEI, construit în 1714 — 1715 în fața bisericii și spitalului Colțea. În vîrful turnului, pompierii („tulumbagiii") făceau de gardă („de priveală") zi și noapte. Ori de cîte ori observau un incendiu, ei dădeau alarma care era preluată și continuată de clopotele bisericilor. În 1888 Turnul Colței a fost demolat.

În încercările ce se făceau spre a se preveni incendiile, care erau foarte greu de stins din cauza insuficientelor surse de apă, merită a fi amintit un pitac domnesc, prin care se poruncea Bucureștenilor: „... fiecare să aibă, vara — iarna, înaintea prăvăliei un butoi sau o putină cu apă, să se dărîme samarele sau sandramalele dinaintea prăvăliilor; toate carele cu fîn să nu mai șadă în oraș, să se mature coșurile cît mai des; prin prăvălii să nu mai aibe nimeni voie să tragă din ciubuc (să fumeze — n.n.); iar pe ulițe (străzi — n.n.) să nu se mai bea tutun din pipă. Acasă (adăuga pitacul) pot să fumeze fiecare neopriți."

Numeroasele incendii, care au bîntuit orașul de-a lungul veacurilor explică de ce în București nu mai sînt case și așezăminte vechi, ca în alte capitale ale lumii.

ILIE CIUTESCU

ȚĂRILE ÎNVINGĂTOARE AU PRIMIT CÎINI ÎNVINȘI

Cine a pus mina, de acest cîine va pieri...

Dresajul animalelor este o problemă care a preocupat pe om din cele mai vechi timpuri, iar pe reporterii de la „Flacăra" din cele mai recente.

Primul animal care a trăit în preajma omului este cîinele. De aici i se trag multe. „El este implicit și primul care a suferit o serie de transformări în comportament".

Adică? Era înainte liber și umbla în haite. Avea o viață frumoasă, curajoasă și fără stăpîn. Apoi, i s-a cunoscut activitatea nervoasă superioară, i s-au recunoscut meritele și a fost încadrat alături de oameni. Cîine de serviciu.

* * *

Cîinele este primul animal care a fost folosit de către om. Sau Omul este primul animal care a folosit cîinele. Omul, între timp, a devenit om, iar cîinele a devenit, și el, tot mai cîine. Tot mai folosit. Nici nu se putea altfel — o spune chiar Darwin. „Astăzi știm că nu există nici un ins care să fi fost atît de înapoiat, încît să nu fi domesticit cel puțin cîinele".

Cîinele a apărut în viața omului spre sfîrșitul paleoliticului. Pe-atunci, chiar și omul trăia în haite și se hrănea cu te miri ce. Fleacuri: fructele copacilor, de pildă. De ce, de ne ce, omul a coborît din arbori (pomi) și s-a stabilit în scorburi și caverne unde a început să consume carne. De aici, de fapt, se trage tot răul cîinelui. Pe atunci ca și acum omul nu putea mînca oasele. „Cîinele sălbatic a fost ademenit de resturile rezultate de la masa acestuia".

La început, cîinele s-a apropiat prudent de om, însă cu mai puțină teamă decît în zilele noastre pentru că pe atunci el nu cunoștea frica!

După multe aprecieri, la început timide și neclare, mai apoi îndrăznețe, omul a observat cîinele, a rea-

Oare pe cine voi prinde miine?

lizat că nu este agresiv și a început să-l încurajeze. Cîinele, deI cîine, a simțit și el că aici se poate mînca zilnic și s-a întors cu spatele spre pădure. „În acest fel cîinele devine implicit și stăpînul împrejurimilor acelor locuințe".

Treptat, cîinele sălbatic se alătură vieții omului sălbatic și îl va urma plin de credință în întreaga sa istorie — nu de puține ori agitată.

Să vorbim despre istorie cîinește, adică plini de credință:

1) *Comuna primitivă*: omul îmblînzește alte animale cu ajutorul cîinelui.

2) *Orînduirea sclavagistă*: stăpînitorii de sclavi aveau mai mulți cîini decît sclavii care nu aveau decît cîinii asmuțiți pe urmele lor. Documente omenești dovedesc că acum 4600 de ani cîinii erau folosiți pentru paza cetăților. „La cel mai mic zgomot, cîinii trezeau garda prin lătrături puternice". Să predăm noi garda orîndurii feudale.

ȚĂRILE ÎNVINGĂTOARE AU PRIMIT CÎINI ÎNVINȘI

3) *Feudalismul dezvoltat*: faimosul batalion de 800 de cîini primit de Carol Quintul de la Henric al VIII-lea a fost citat în numeroase rînduri prin ordine de zi pentru bravură.

4) *Feudalismul final*: alăturat cîinelui de vînătoare, care s-a dezvoltat mult și cu folos, găsim la iobagi cîinele ciobănesc, iar pe lîngă micile ateliere meșteșugărești, cîinele de pază. Pe atunci, totuși, cîinii știau doar să latre și să atace pe străini și pe inamici. Ce cîini buni! Deosebeau străinii de inamici. „Cîinele era învățat să latre în toate situațiile ceea ce dăuna cîteodată operațiunilor militare și acțiunilor polițiste".

5) *Orînduirea capitalistă*: cîinele ia o mare dezvoltare — totuși cresc cîinii de apartament. Însușirile naturale ale unor rase de cîini (viteza, forța, curajul) încep să fie exploatate pentru realizarea de profituri. „Germania, învinsă a fost obligată prin tratatul de la Versailles din 1919 să predea Angliei, Franței și altor țări învingătoare cîteva mii de cîini de serviciu". Deci: țările învingătoare au primit cîini învinși.

În prezent: cîinele de lux se menține totuși dar paralel se dezvoltă și cîinele de utilitate cetățenească.

* * *

Trebuie, totuși, să punem un fel de punct. Și nu unul demagogic. Am aflat aceste lucruri minunate, dar absolut minunate, de la trei tovarăși care muncesc într-un loc unde sînt mai mulți cîini decît oameni și se simt totuși bine. Ei locuiesc în Sibiu și cresc cîini pentru întreaga țară. Cîini polițiști, universali. Omul l-a făcut și pe cîine polițist, i-a conferit o calitate umană, cum se spune. Acești cîini prind gestionarii necinstiți în restaurante, bînd bere din banii altuia. Îi prind și îi aduc la sediu. Și cîinii nu sînt martori, deși ei îi prind. Un cîine, de aici, de la Sibiu, a fugit după un infractor pînă la Vinț. Și unul din acești trei tovarăși îmi spunea: Ca la maraton. A fugit, a murit, dar a învins. Să cităm numele acestor oameni, să le mulțumim, pentru că ei cresc cîini — conform poeziei „Cîinele soldatului", și să spunem o parte din cele spuse de șeful crescătoriei de aici — un om de foarte mult suflet, Aurel Greblea: „Noi creștem cîini lupi — alsacieni (din provincia Alsacia) pentru că: sînt supli, frumoși și au calităț mari pentru miros. Sînt buni. Noi îi iubim și ei ne iubesc.

N.A. Ei, tovarășii se numesc:

AUREL GREBLEA
PAIS CONSTANTIN
STROIE CAMIL

EUGEN SECELEANU

Fotografii de I. PREDOȘANU

Cățeaua Venke și ai săi

Urma a fost găsită

RĂZBUNAREA VEDETELOR

ACTORII ÎMPOTRIVA PRODUCĂTORILOR «RECHINI»

•

GUSTUL LIBERTĂȚII TOTALE

•

VISURI ÎMPLINITE CU BANI DIN PROPRIUL BUZUNAR

•

FEMEILE ÎȘI SPUN CUVÎNTUL ȘI ÎN MATERIE DE FINANȚAT FILME

Probabil că nu degeaba marilor producători cinematografici ai lumii, celor care și-au legat numele de ale unor case de film cu sentimentul că întemeiază o dinastie — și uneori chiar așa s-a și întîmplat — zic, nu degeaba acestor «boss» (la plural) li s-au născocit porecle nu dintre cele mai blînde; denumirile cu care unii au intrat în istoria celei de a 7-a arte duc cu gîndul la ideea de autoritate și dominare exacerbată, la imaginea neînduplecării și a bătutului cu pumnul în masă. Adolph Zukor, stăpîn peste Paramount (a împlinit în 1973 una sută de ani bătuți pe muchie) a fost temutul «rechin». Lui Darryl F. Zanuck, proprietarul lui «The 20-th Century Fox» i s-a spus *«țarul producător»*. Charles Pathé a fost pentru mulți «un Napoleon al cinematografului», Leon Gaumont — «Harpagonul», «biciul lui dumnezeu» (a rămas de domeniul anecdotelor mania lui Gaumont de a controla în zorii zilei studioul, de a urmări cu ceasul în mînă sosirea regizorilor și a vedetelor).

Puternicele imperii cinematografice nu s-au înălțat cu duhul blîndeței, atmosfera prielnică producătorului a fost, nu de puține ori, una apropiată de a regimurilor absolutiste, căci legea succesului, a încasărilor maxime nu cunoaște jumătățile de măsură. După caracterizarea lui Jessie Lasky, «producătorul trebuie să fie un general, un diplomat și un mediator, un avar și un risipitor. Trebuie să aibă darul previziunii, dar temperat de prevedere, trebuie să fie cutezător dar prudent, să fie înzestrat cu răbdarea unui sfînt și cu inflexibilitatea de fier a unui Cromwell». Această «inflexibilitate de fier» au simțit-o adeseori, pe propria lor piele, mulți regizori și actori care au încercat să iasă de sub cuvîntul boss-ului, să propună o altă viziune asupra filmului sau a rolului. Istoria Hollywoodului cunoaște cazuri celebre de dispute în care, totdeauna, *omul cu bani*, producătorul, a fost cel care a cîștigat. Se știe că David Selznick, nașul marelui succes «Pe aripile vîntului» i-a schimbat pe regizorul George Cukor după primele zile de turnare, înlocuindu-l cu mult mai puțin talentatul Victor Fleming, că Sam Spiegel a intervenit direct cînd a fost vorba de modificat unele secvențe din «Laurence al Arabiei», împotriva voinței regizorului, ori că Stroheim a fost pur și simplu dat afară de la «Universul» de către Irving Thalberg în timp ce lucra la «Călușeii». Protestele actorilor față de normele împietrite ale star-system-ului au intrat de-acum în legendă. Dorința unui Gary Cooper de a ieși din tiparul «bărbatului cumsecade» a fost privită ca o zmintealǎ, imprudența Marilynei Monroe de a declara, o dată, că își dorește să interpreteze un personaj dostoievskian s-a soldat cu hohote de rîs. Am ales numai cîteva cazuri cu valoare de simbol pentru a putea înțelege, mai exact, sensul tentativelor de evadare ale multor actori din strînsoarea clauzelor impuse de marile case de filme. Luarea destinului în propriile mîini nu este un fenomen cu totul și cu totul nou, dar dacă acum o jumătate de secol îndrăzneții se numărau pe degete, astăzi se poate spune că a căpătat proporții care dau de gîndit. Vedetele vor «să simtă gustul libertății totale» cum ne declara, într-un interviu, actorul american Cliff Robertson, oaspete al țării noastre. După ce ani de zile au fost la dispoziția producătorilor și a regizorilor, vine o zi cînd pornesc în aventură, își riscă banii, reputația, de dragul independenței, al miracolului de a opta libere și nesilite de nimeni. Desigur, nu sîntem atît de naivi încît să nu ne închipuim că în toate întreprinderile de acest fel se află și o doză de orgoliu personal și de sănătos spirit comercial, dar nici unul nici altul nu sînt deloc niște păcate. Patima meseriașului total, producător-regizor-actor, iscată pe continentul american, bîntuie acum cu furie și în Europa.

Deviza libertății lansată de vedeta-bărbat a fost preluată și de vedeta-femeie.

În 1916, primul actor-producător, Douglas Fairbanks înființa casa «Douglas Fairbanks Co»; în 1919 i s-au alăturat Chaplin, Mary Pickford și Griffith, împreună punînd temeliile lui «United Artists» (Aici a turnat Chaplin «Opinia publică», «Goana după aur», «Circul», «Luminile orașului», «Timpuri Noi», «Dictatorul», «Domnul Verdoux», «Luminile rampei», «Un rege la New York».)

Actorul contemporan, atunci cînd îi îngăduie finanțele, refuză să mai fie la cheremul unor patroni. Independența economică semnifică, într-un anumit fel, și tipul de vedetă modernă care știe că supușenia, misterul și tot ce ține de condiția starului despre care trebuia să se creadă că este plămădit din alt aluat decît omul de rînd, sînt în contradicție cu raționalismul epocii noastre. Idolul nu se sfiește să intre în afaceri, să-și calculeze viitorul în procente de acțiuni, să se intereseze cum merg treburile pe piața filmului.

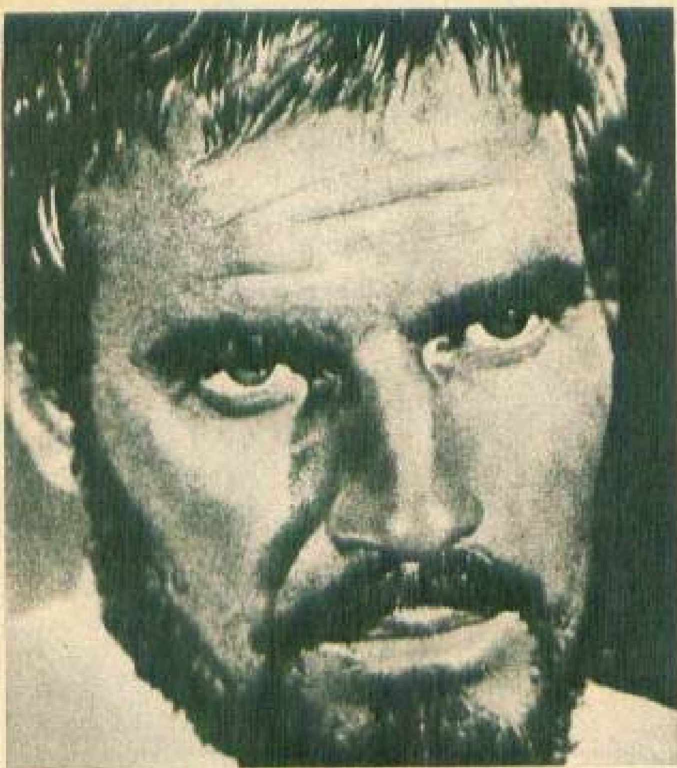
O întreagă pleiadă de actori americani au devenit autori totali (producător-regizor-actor); ar fi deajuns să-i amintim pe Paul Newman, Steve McQueen, Charlton Heston, Clint Eastward, Cliff Robertson sau doar producători, precum Kirk Douglas (care i-a oferit lui Stanley Kubrick 10 milioane dolari pentru a realiza *Spartacus*, Burt Lancaster (a finanțat filmul *Trenul*).

De cele mai multe ori, actorii își cheltuiesc finanțele pentru a-și putea împlini visuri vechi, proiecte respinse de casele de film oficiale. Paul Newman mărturisește că în ziua în care i-a căzut în mînă nuvela Margaretei Laurence «A'Jest of God» și-a dorit teribil să o vadă ecranizată. Cum nimeni nu a vrut să-l ia în seamă, a ascultat de sfatul unui prieten: «Ar trebui să faci tu regia». «Bine dar asta nu e meseria mea». Totuși s-a încumetat să pornească la drum și astfel s-a născut, în 1968, filmul «Rachel, Rachel» care i-a oferit soției lui Newman, Joanne Woodward, prilejul unui rol memorabil.

Nebunia lui Steve McQueen pentru cursele auto l-a mînat spre riscuri financiare nesăbuite.

În Europa, un Alain Delon, Albert Finney, Jacques Perrin, Jean-Louis Trintignant, Monica Ronet, Dony Carrel, Enrico-Maria Salerno, Nino Manfredi, Ugo Tognazzi, vedete despre care nu se poate spune că au fost vitregite de soartă, nu au ezitat să-și arunce banii în afaceri de producție, chiar dacă știau că nu-i va aștepta totdeauna o viață ușoară. Despre ei și despre alții vă punem la îndemînă unele amănunte în paginile următoare.

MAGDA MIHĂILESCU

charlton heston

Cu cîţiva ani în urmă declara că niciodată nu se va apuca de regie. În 1972 însă, cînd ardea de dorinţa de a-l juca pe Antoniu (din «Antoniu şi Cleopatra») şi-a schimbat hotărîrea. Bineînţeles, gazetarii nu au scăpat amănuntul. La întrebarea «de ce»? Heston a răspuns, fără a cocheta cu modestia: «Motivul este acesta: mi-am dat seama că a-l ecraniza pe Shakespeare este o treabă cu totul specială, căreia puţini regizori de film pot să-i facă faţă. Eu am interpretat multe roluri din Shakespeare, pe scenă sau la televiziune, am simţit că experienţa mea de «shakespearolog» era mult mai întinsă decît a lor. Desigur, pentru cele mai multe dintre rolurile pe care aş putea să le joc se vor găsi totdeauna destui regizori mai buni decît mine, dar nu acelaşi lucru cred că se întîmplă cu o ecranizare după Shakespeare, pentru că nu sînt familiarizaţi cu el».

clint eastwood

Frumosul şi misteriosul cowboy din westernurile-spaghetti («Pentru un pumn de dolari» et Co) s-a dovedit unul dintre cei mai întreprinzători regizori-producători. A devenit faimos pentru abilitatea de a se descurca avansînd bugete mici, cheltuind un minimum de timp şi ajutîndu-se cu o echipă de filmare foarte redusă: «sînt adversarul turnărilor care se lungesc prea mult, niciodată nu faci filme bune dacă tragi prea mult de timp. Cînd am jucat în «Chermeza din Vest», pe ale cărei platouri am stat şase luni, am crezut că înnebunesc. Cît timp pierdut! Am oroare de banii aruncaţi pe fereastră. Iată ceea ce m-a determinat, în primul rînd, să-mi fac singur filmele. Dacă studiourile vor să dea cu banii în dreapta şi în stînga — treaba lor. Eu nu vreau să iau parte la un astfel de dezmăţ. Ştiţi cîţi tehnicieni am lîngă mine? Patru. Nu mă dau înlături să pun şi eu umărul la tot felul de treburi, inclusiv la degajarea platoului de lucrurile inutile. De ce nu? Cunosc preţul eficacităţii».

Clint Eastwood stabileşte un cadru din viitorul film, «High Plains Drifter», împreună cu operatorul Bruce Surtees.

albert finney

Impetuosul «Tom Jones» de pe ecrane s-a dovedit și un remarcabil spirit practic. Fondator al casei »Memorial Enterprises«, *Albert Finney are orgoliul de a fi finanțat unul din filmele importante ale cinematografului englez contestator din ultimii ani: «If...», al lui Lindsay Anderson. Nici ca regizor nu-i lipsesc motivele de mîndrie; chiar dacă filmul său de debut — ca autor — «Charles Bubbles» nu a stîrnit prea mare entuziasm, în schimb își poate face un titlu de glorie din a fi lansat o viitoare mare actriță, pe Liza Minnelli, cîștigătoarea Oscarului 1972. În fotografii — Liza Minnelli împreună cu actorul-regizor.*

alain delon

Instinctul său de om practic este invidiat de mulți dintre colegii întru vedetism. Belmondo mărturisește că-l admiră pentru precizia cu care merge direct la țintă. Dar același Belmondo și-a dat în judecată prietenul pentru că, pe genericul filmului Borsalino, *numele lui Delon era trecut de două ori, odată ca vedetă, odată ca producător. Desigur, cîștig de cauză a avut cel ce a avansat finanțele, Alain Delon, care se pare că știe nu numai în ce subiecte să-și investească banii dar și să-și ajute prietenii. Dovadă — ultimele filme ale regizorului Jacques Derray au fost realizate de către societatea* Adel, *patronată de vedeta masculină numărul unu a Franței.*

Foto: Delon — vedeta-producător și Belmondo — vedeta-pur și simplu în filmul «Borsalino»

geraldine chaplin

Cu o tradiție atît de glorioasă în spate, nu era greu de bănuit că ambițioasa Geraldine nu se va mulțumi să rămînă toată viața doar actriță. Ceea ce s-a și întîmplat. Împreună cu cineastul spaniol Carlos Saura a scris scenariul filmului «Vizuina» despre care mărturisește că îi este cel mai drag din cariera ei, «pentru că mă simt, într-o oarecare măsură, coautoarea lui. Sper ca pentru noi amîndoi acest film să reprezinte începutul unei fructuoase colaborări, iar pentru mine personal să însemne primii pași spre realizarea unui vis mai vechi — acela de a deveni scriitoare».

Pînă la pofta de a fi și regizoare nu mai e decît un alt pas.

În fotografie — Geraldine Chaplin se distrează împreună cu colegii, într-o pauză de lucru.

steve mcqueen

Timp de zece ani nu și-a dorit altceva decît un film al cărui autor să-i ceară un singur lucru: să se instaleze într-un bolid și să alerge ca nebunul. Regizorul nu s-a ivit. Drept care, în 1971, McQueen a hotărît: «nu mai pot să aștept. Voi face un film definitiv despre cursele internaționale auto. Lumea trebuie să înțeleagă că nu sînt un băiețoi, ci un bărbat care știe ce vrea». Bărbatul care știe ce vrea a pus la bătaie banii săi pentru a imortaliza pe peliculă faimoasa competiție Le Mans cu cele 29 de ore ale sale. Inutil să adăugăm că McQueen nu a acceptat să fie dublat nici în scenele cele mai periculoase. A alergat dezlănțuit cu 180 pe oră, într-un Porsche de 600 cai putere, adică în mai multe Porsche-uri, pentru că în timpul filmărilor a făcut praf cîteva exemplare.

anna karina

Spectaculoasă redresarea celei care a fost muza lui Godard și una dintre vedetele de prim rang ale noului val francez! După despărțirea de Pigmalyon-ul modern, tînăra actriță de origine daneză a rătăcit pe platourile lumii, a luptat cu dinții pentru a dovedi că poate viețui și prin propriile sale forțe. După ce și-a cîștigat un statut de vedetă internațională, s-a apucat să studieze serios regia. Urmarea: în 1973, la Festivalul de la Cannes, în cadrul secțiunii «La quinzaine des realisateurs» Anna Karina a fost acceptată cu filmul de autor «A trăi împreună», o frumoasă poveste sentimentală. Așadar, ex-inspiratoarea celui mai teribilist cineast francez a fost colegă de emoții cu băieții noștri Dan Pița și Mircea Veroiu a căror «Nuntă de piatră», după cum se știe, a figurat în programul acelei rîvnite «Quinzaine des réalisateurs».

paul newman

Filmografia lui numără 38 de titluri ca actor (printre care «Cineva, acolo sus mă iubește», «Dulcea pasăre a tinereții», «Lunga vară fierbinte», «Pisica pe acoperișul încins», «Butch Cassidy și Sundance Kid», «Hombre») și trei filme realizate în calitate de regizor-producător: «Rachel, Rachel» (1968), «Uneori, o mare națiune...» (1970), «Efectul razelor Gamma asupra crăițelor» (1972).

cliff robertson

Din aventurile unui actor-producător-regizor-distribuitor: «Mulți ani am vrut să fac un film despre rodeo. Am încercat să tratez cu casa Columbia, dar directorii mi-au spus că nu au la dispoziție decît un buget mic, cu care nici un producător nu se va angaja la treabă. Așa am devenit producător, aproape fără voie. Am întrebat la Hollywood cu ce se ocupă, de obicei, un producător. Totdeauna am fost convins că o astfel de persoană trebuie să fie o ființă care are o rudă în comitetul de conducere. Cred că în multe cazuri am dreptate... În sfîrșit, după ce am realizat, cu nespuse dureri de cap «J.W. COOP», a trebuit să mă ocup și de distribuirea filmului. În cinci luni de zile am învățat multe despre modul de distribuire a filmelor în America; sistemul este cu totul demodat. Trebuie să vă spun că tipul mediu de distribuitor este un individ scund, gras, în jur de 60 de ani și deloc harnic. În privința lor nu mai este nimic de făcut. Nu avem decît să așteptăm să iasă la pensie, în Florida».

jean-louis trintignant

UNIFRANCE ne transmite următorul interviu cu Trintignant, eroul lui Lelouch din «Un bărbat și o femeie», actor convertit și el la regie.

— Jean-Louis Trintignant, de ce v-ați luat acest risc?

— Cînd am poposit la Paris, acum douăzeci de ani, am făcut-o cu gîndul de a deveni regizor. Am devenit însă actor. De douăzeci de ani spun tuturor prietenilor mei că, într-o zi, tot voi face și regie. Cu cîțiva ani în urmă, prin 1965 cred, unul dintre ei m-a întrebat: «ei, cînd ai de gînd să-ți realizezi primul film?» I-am răspuns, cu aerul cel mai serios din lume: «Voi trage primul tur de manivelă în ziua de 14 septembrie 1972 la ora 9 dimineața». Așadar, a trebuit să încep filmul meu intitulat «O zi plină» într-o joi, ceea ce nu mi-a convenit grozav, dar... Oricum, tot am avut noroc, ce mă făceam dacă 14 septembrie 1972 cădea într-o duminică! Am scris mai multe scenarii de film. Toate au aerul unui vis cu coordonate foarte precise însă. Cînd m-am hotărît să fiu credincios întîlnirii mele din 14 septembrie 1972 — butadele trebuie totdeauna onorate — mi-am recitit scenariile și mi-am dat seama că eu voi fi primul dezamăgit dacă voi da o formă concretă acelor vise ale mele. Iată deci că porneam la drum fără un scenariu. M-am așternut pe lucru și după multe eforturi a ieșit această «O zi plină».

— Ați avut trac în prima zi de turnare?

— Ca actor poți să ai trac. În calitate de regizor ai prea multe de făcut ca să mai fii luat de emoții. În această meserie există acea parte manuală a muncii, care te ferește de angoase psihice.

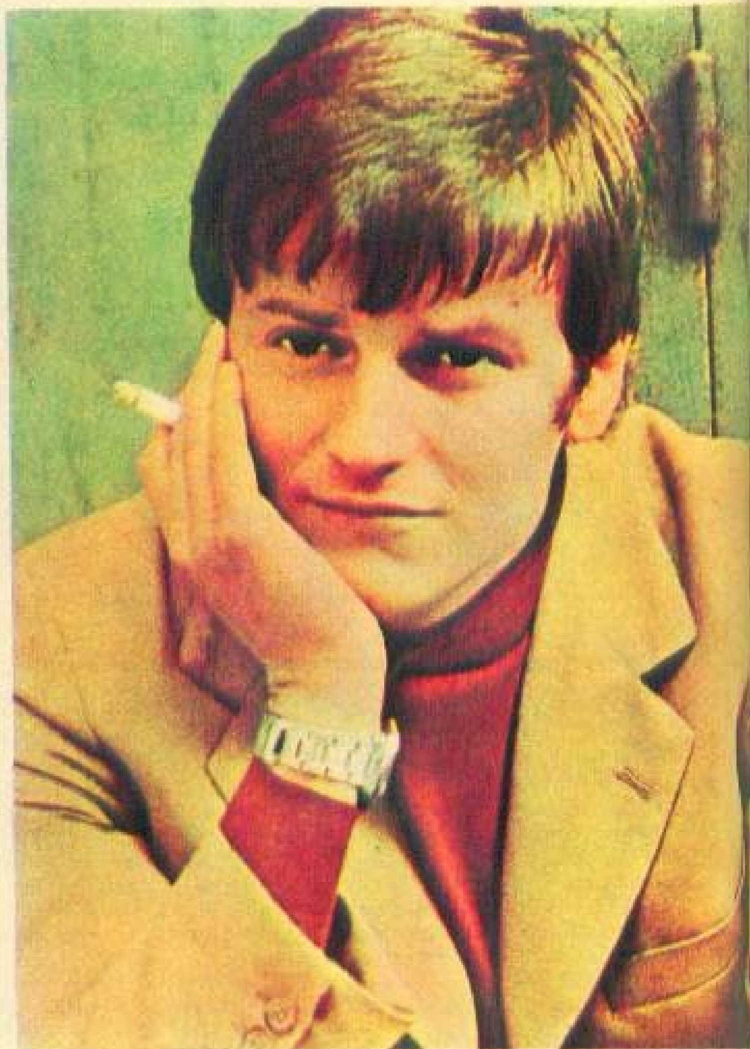
dany carrel

După ce a jucat în 32 de filme, Dany Carrel, urmînd exemplul colegei sale Macha Méril, s-a avîntat în treburile producției cu «Grădina neagră», în care și-a rezervat și partea leului, adică rolul principal. În schimb, în «Fata bătrînă», a cedat primul loc lui Annie Girardot care, nu de mult, a înființat casa GIRSA.

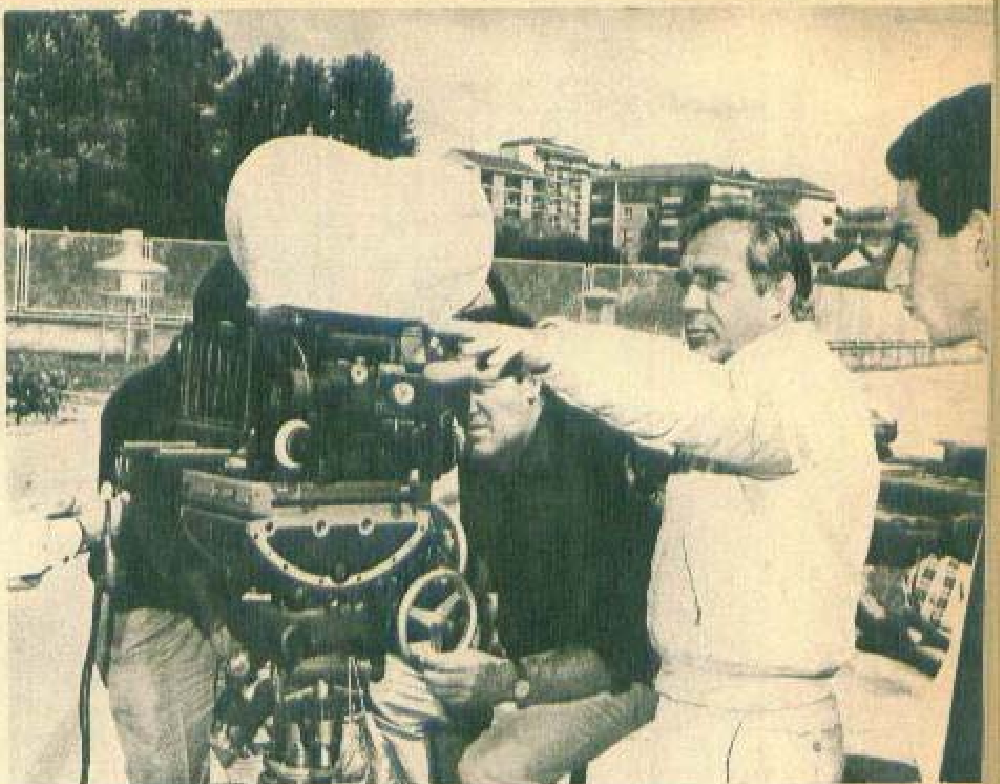
jacques perrin

Cel mai bătăios dintre actori-producători. Este cel care l-a lansat pe Costa Gavras cu filmul politic Z în care a investit 2 milioane de franci, pentru a obține apoi 7 milioane cîștig, plus admirația unei lumi. Credința în numele căreia acționează tînărul cineast este: «cinematograful poate fi o armă, dar pentru a te exprima liber trebuie să produci tu însuți. Scopul meu: să contribui la încetarea degradării cinematografului. În viitor îmi voi crea propriile mele săli și propriul meu sistem de exploatare. Voi alimenta de asemenea televiziunea cu reportaje și scurt metraje. Voi relua împreună cu alții torța abandonată de ex-«noul val» îmburghezit».

Visul de aur al lui Perrin a fost să ecranizeze împreună cu Pierre Schoendorffer și Jorge Semprun romanul lui Buzzati «Deșertul tătarilor», «carte pe care o știe pe dinafară, în care îi poți regăsi pe Stendhal și pe Kafka», după cum declară actorul, cu un entuziasm la care subscriem și noi.

ugo tognazzi

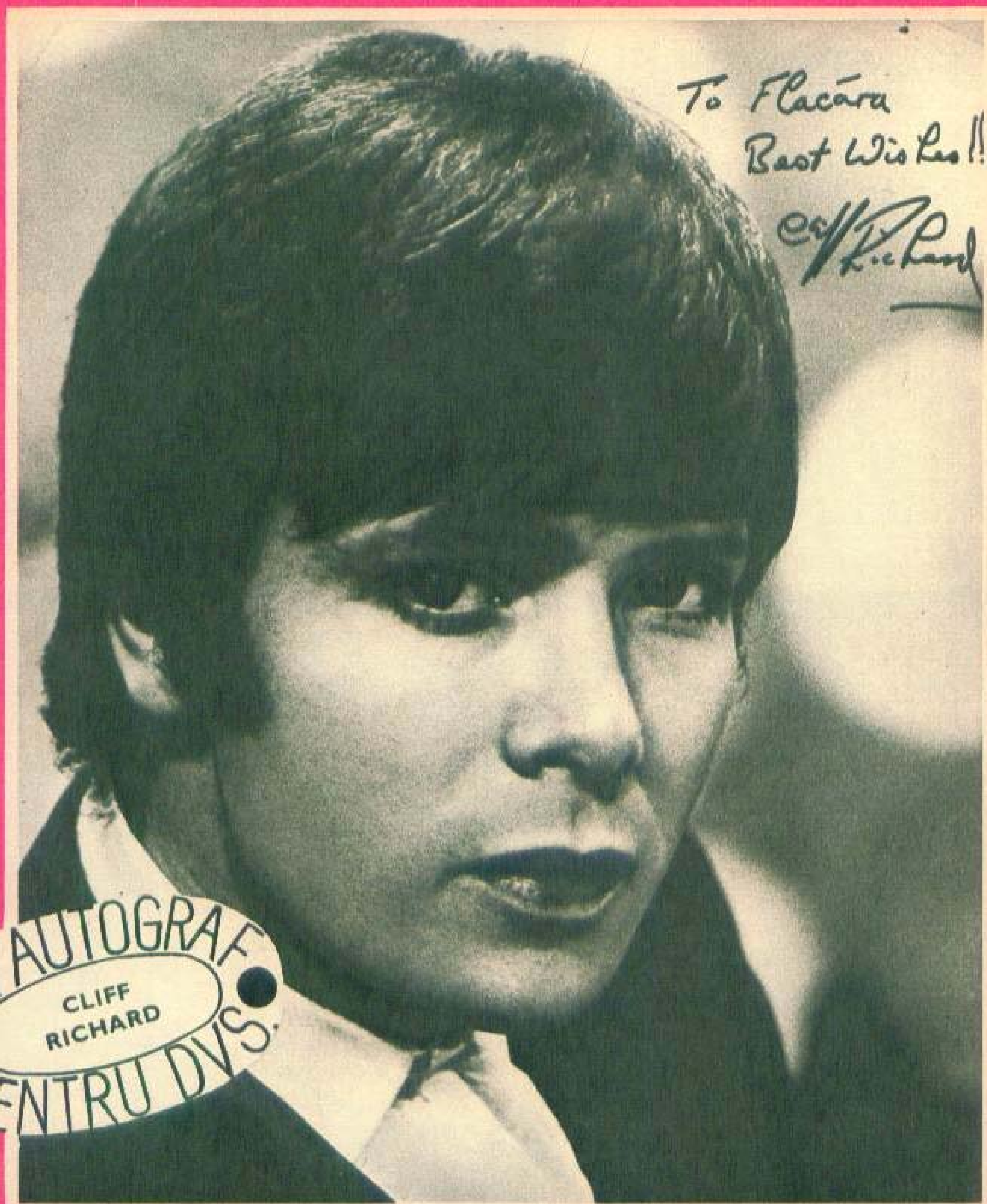

Mucalitul actor de comedie s-a avîntat și el pe terenul literaturii lui Dino Buzzati, cu o ecranizare după schița «O șuierătură pe nas». Ni se pare curios amănuntul că mai toți comedienii străluciți ai Italiei își încearcă norocul și ca regizori. Este de-ajuns să-i amintim pe Vittorio Gassman, Nino Manfredi, Alberto Sordi.

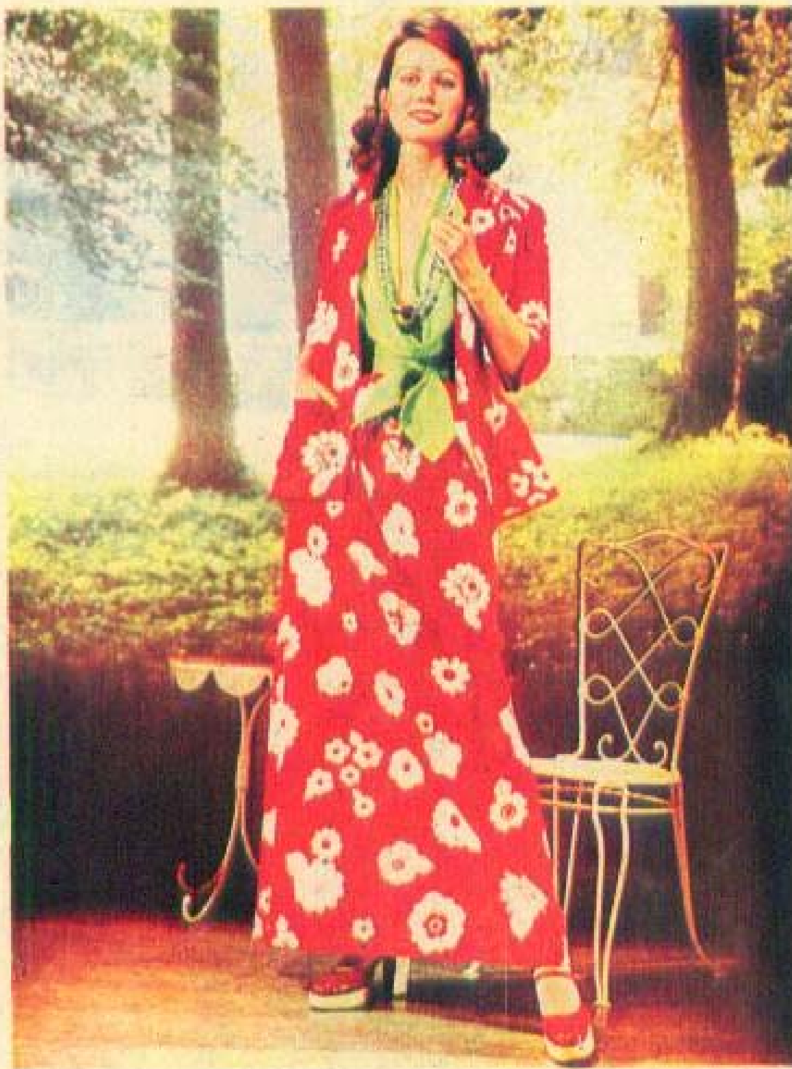
sidney poitier

Asociindu-se cu Hary Belafonte, Sidney Poitier a realizat «Buck și predicatorul», un western a la «Butch Cassidy și Sundance Kid», din păcate fără suportul artistic al acestuia. După cum era de așteptat, rolurile principale sînt interpretate de aceiași Sidney Poitier și Hary Belafonte.

To Flacăra
Best Wishes!!
Cliff Richard
UN AUTOGRAF PENTRU DVS.
CLIFF RICHARD

moda lumii şi lumea modei

Pentru orele serii, taiorul imprimat şi-a mai lungit ceva fusta, şi-a mai decoltat ceva bluza şi a devenit ţinută elegantă.

moda lumii și lumea modei

În lumea modei, în lumea aceasta care ne apare, din afară, asemeni unui vesel carnaval, a unui spectacol în care sclipesc paietele, neoanele, paradele și vorbele de spirit ale unor creatori deveniți mai celebri decît starurile de cinema, în lumea modei, moda nu este de loc o noțiune frivolă și capricioasă, cum ne place sau ne complacem să credem. Moda a încetat de mult să mai fie un răsfăț, după cum haina a încetat de mult să se mulțumească a ne acoperi ori feri de frig. În lumea modei, moda lumii este o afacere din cele mai grase și grave, care dă de furcă computerelor, sociologilor, psihologilor, futurologilor, statisticienilor și, mai ales, economiștilor, în care se vorbește de spionaj industrial și de cifre uluitoare de afaceri, în care se poate da faliment ori instaura dinastii de regi ai șifoanelor. Cele două mari momente în care moda ocupă prim-planul vieții economice și mondene — prezentările de colecții din ianuarie și august, prima anunțînd moda de primăvară-vară, cea de a doua decretînd linia de toamnă-iarnă — sînt precedate de săptămîni și luni în care marile case lucrează cu storurile trase, cu detectivi la ușă, cu parole și cifruri. Fiecare creator se vrea unic și irepetabil, fiecare vrea să spună ce nu s-a mai spus și să croiască rochii cum nu s-au mai croit. Ambiție deșartă, fiindcă — ciudat, sau poate firesc! — pînă la urmă, colecțiile au toate un aer comun, o tendință comună, iar creatorii se înfruntă doar pe arena micilor abțibilduri, ca să zic așa, a detaliilor, a garniturilor, a combinațiilor cromatice, a micilor ticuri individuale de croială (cele care dau totuși personalitate fiecărei colecții în parte!). Și lucrul este de înțeles pentru că înainte de a fi o treabă a marilor croitori, moda e businessul marilor textiliști, al producătorilor de fire și fibre, al industriei de coloranți. Noi, profanii, nevinovați, muritorii de rînd, credem că max-ul a fost inventat ca să ne redea romantismul, feminitatea și discreția vestimentară pierdute pe drum, cînd de fapt a fost o lovitură de teatru pregătită îndelung și răbdător (dar zadarnic, cum s-a văzut) de către industriașii de textile. Mini-ul a avut și el rațiunea sa financiară — venită

Mica rochie,
modesta și confortabila
rochie de toată ziua,
reintră în modă cu putere
și cu detalii amuzante:
combinația dungi-uni,
buzunare tighelite,
epoleți,
cordoane în talie.

Cu mici modificări,
pe ici, pe colo,
prin punctele
neesențiale,
iia noastră populară
a inspirat
multe din toaletele
serilor festive
din lume.

Niciodată ostenit, niciodată ieșit din modă:
caroul scoțian.
De astă dată, bicolor și convertit
în primăvăratice taioare
sau robe-manteau-uri.

desigur în întîmpinarea unei anume psihologii și stil de viață modern. Fustele scurte de trei palme se cumpărau, firește (dat fiind prețul lor mai convenabil) în trei exemplare și socotelile ieșeau pînă la urmă cît se poate de bine.

Acum însă, se știe, moda a obosit să se tot inventeze și să se reinventeze. A lansat deci sloganul cel mai sigur, cel mai necesar după șocurile produse de oscilațiile ultimilor ani, cel care se adresează cu egală eficiență și capetelor (și vîrstelor!) rezonabile, și celor înfierbîntate: reîntoarcerea la

moda lumii și lumea modei

Peste rochia imprimată (sau pepita) și plisată se va purta și la vară jacheta din cotonadă, croită foarte sport, foarte simplu și cu nasturii mari cît niște farfurioare.

*În moda de seară, **revin în forță albul, mătasea grea, perlele** și eșarfa amplă.*

Moda maxi a supraviețuit doar în zona rochiilor de seară (care au fost de fapt maxi de cînd se știu ele!) Dar vara, pe litoral, merge și înainte de apusul soarelui o rochie ceva mai lunguță, mai ales dacă o însoțești cu o pălărie cu boruri cît mai misterios-umbritoare

moda lumii și lumea modei

eleganța clasică. La distincția liniilor. La croielile savante. O picătură de sobrietate nu strică niciodată. Un aer pudic atrage. Moda s-a decretat deci rezonabilă: și nu pentru un sezon-două, ci pentru un an-doi. A fost, încă de anul trecut, cuminte, așezată, finuță. Așa va fi, după cum se prevede — cu toate storurile trase și misterele în care se înconjoară creatorii — și anul viitor. Lungimea rămîne, se pare, tot cea din jurul genunchiului (unde ești, neuitată domnișoară Chanel, să vezi cum a

Rochia de seară și-a mai pierdut și ea din «gomă», din eleganța prețioasă, împrumutînd din recuzita rochiei de dimineață, cotonul, materialul pepita, danteluța din pînză groasă, manșeta de cămașă bărbătească.

Reîntoarcerea la taiorul clasic se face prin «via Chanel»: stofe ușoare, pufoase, discret cadrilate, paspoaluri, jachete bor-a-bor. Cine spunea că totul se schimbă în modă, numai Chanel rămîne?

Primăvara '74 debutează obligatoriu cu frumoasele pălării de odinioară (dar atîta vreme ignorate de moda străzii!), cu mantouri confortabile și serioase sau cu jachețele scurte și hazlii: după stilul personal, dispoziție sau ce s-a mai putut amenaja din garderoba anului trecut.

Sarafan '74: linii drepte, tigheluri albe, fermoare. Totul amintind sănătoasa salopetă bună la lucru.

moda lumii și lumea modei

învins — chiar și după moartea domniei tale — moda pe care ai propovăduit-o cu atîta tenacitate timp de o jumătate de secol!). Firește, mini-ul nu dispare el definitiv, nu consimt ele, picioarele frumoase, cu atîta ușurință să se ascundă vederii noastre, dar rămîne totuși rezervația fetelor foarte tinere și a formelor desăvîrșite. Firește, maxi-ul nu-și acceptă nici el moartea și se insinuează tot mai puternic în moda de vară, unde pretinde rochiilor de după-amiază și seară să se tot lungească pînă ce vor bate bine glezna.

În rest, rămînem — ne place ori nu — la pliii: mici, mari ori mărunței, dubli sau soleil, pe stofă, mătase ori nailoane. Rămînem la stilul chemisier, stilul cuviincios și confortabil care o să moară doar odată cu moartea modei. Rămînem la talia-talie, la gulerul-guler, la rochia-rochie și pantalonul-pantalon. Nimic nu mai vrea să pară altceva decît e: bluza să fie luată drept rochie, fusta — drept pantalon, moda drept antimodă, și așa mai departe.

Cel puțin așa se pare pînă la ora actuală. Așa se vede prin gaura cheii și pe după obloanele lăsate. Așa sperăm. Dar știți dumneavoastră cum e cu moda: în clipa în care a cuprins strada, s-a și demodat. «A fost pe cînd nu se zărea, azi o vedem și nu e»...

Jeana GHEORGHIU

La fusta în tăblii, o inovație amuzantă: descoperiți-o singuri.

moda lumii și lumea modei

Și totuși,
dantela fină
și satinurile grele
nu au ieșit niciodată
din modă.

Femei, împielițate,
iată o vorbă care nu mai e de mult vorbă goală:
cum bine știm se poartă —
și se vor purta mai abitir în anul ce vine —
hainele, jachetele și pantalonii din piele.
Dar nu din piele de drac...

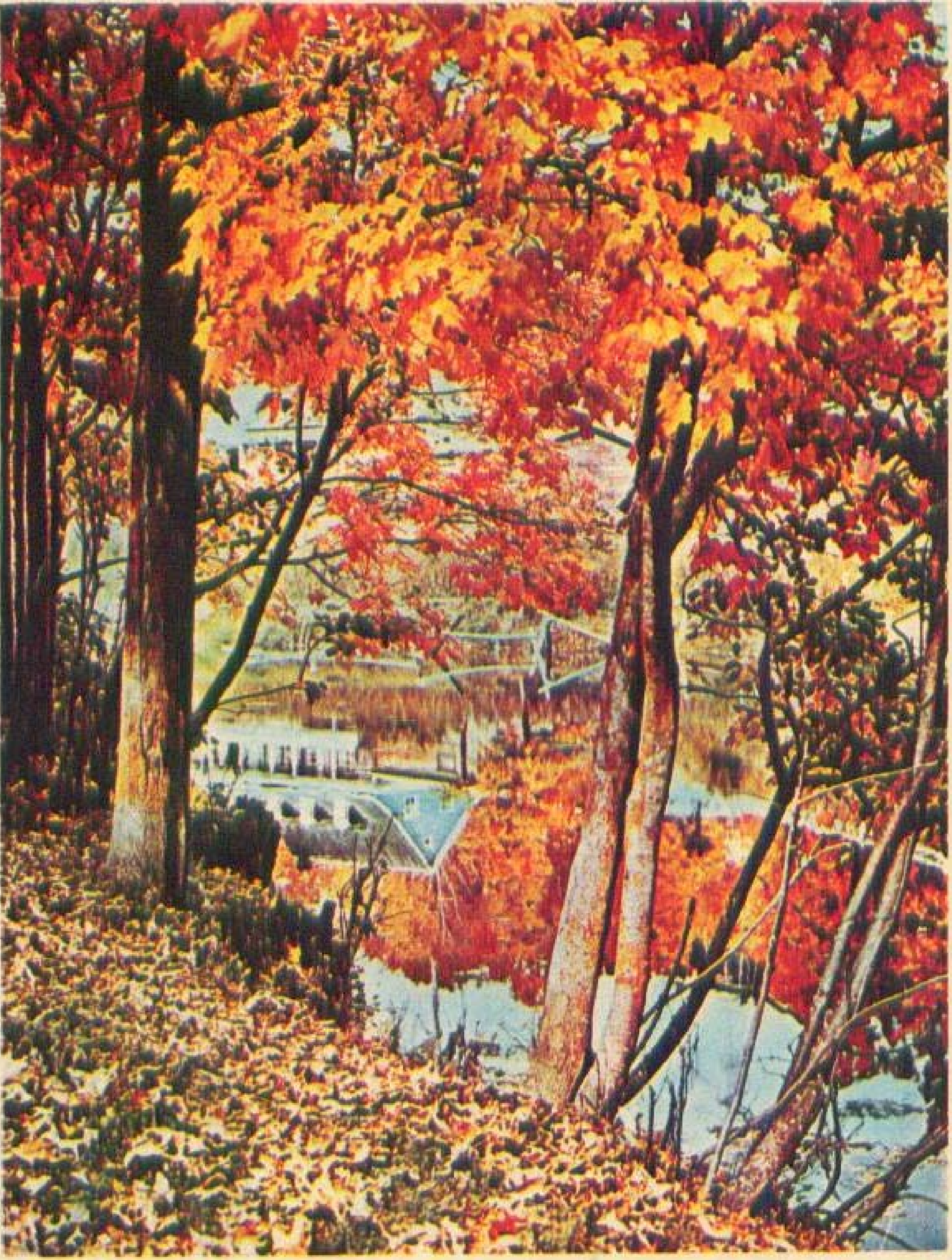
Cîndva considerată o adevărată erezie cromatică, combinația roșu-verde se poartă cu foc în anul ce vine: îndulcită ușor cu o jachetă de o culoare deschisă, liniștitoare.

UN AUTOGRAF PENTRU DVS.

ROSANA PODESTA

UN

NOU PACT CU NATURA

Un secol și jumătate de civilizație mașinistă a zguduit din temelii structurile tradiționale ale biologiei în general și ale condiției umane în special. „Bolile civilizației" reprezintă un greu tribut plătit pentru desconsiderarea unor fundamentale principii ecologice. Dar înțelegerea gravității problemei nu implică pesimismul. Soluția nu constă în renunțarea la mașini și în reîntoarcerea la natură, ci într-o nouă abordare a problemelor biologice ale lumii contemporane.

Istoria omenirii nu a fost niciciînd uniformă. Transformările impuse în condiția umană de diferiți factori au antrenat după ele schimbări de decor care au imprimat întregului ansamblu un aspect proteiform și de mare variabilitate. Numai că aceste schimbări se caracterizau în trecut prin faptul că se petreceau în lungi perioade de timp și în mod lent.

O excepție în această evoluție o reprezintă trecerea de la civilizațiile preindustriale la acelea industriale, trecere efectuată pe cît de bruscă pe atît de radicală. Se consideră că, începînd cu deceniile mijlocii ale secolului precedent, omenirea a intrat, grație mașinismului, într-o eră atît de diferită de cea anterioară pe cît a fost epoca bronzului față de aceea a pietrei șlefuite. *Un secol și jumătate de civilizație mașinistă a zguduit din temelii structurile tradiționale ale biologiei, cu repercusiuni în condițiile umane.* Nu există domeniu ținînd de natură, om, societate, care să nu se fi resimțit de pe urma rigorilor acestor rapide metamorfoze. S-a modificat însăși condiția omului față de muncă, alimentarea sa etc.

Să ne gîndim la faptul că, la începutul secolului precedent, 75—85 la sută din populațiile ce țin de ariile lumii civilizate erau absorbite de muncile agricole. În zilele noastre aceeași cifră s-a diminuat pînă la 8—20 la sută. Pentru a ilustra și mai bine aceste considerabile mutații survenite, să abordăm numai cîteva laturi ce țin de condiția alimentară a omului. În S.U.A., de exemplu, consumul de zahăr pe cap de locuitor și pe an era de numai 8 kilograme în 1865, pentru a crește la considerabila cifră de 40 kilograme în 1915 și apoi la 50 kilograme în 1940. Trecînd la continentul european semnalăm faptul că, aici, consumul de carne era de numai cîteva kilograme la începutul secolului menționat, pentru ca cifra să se ridice la 52 kilograme în 1957. Era practic imposibil ca aceste profunde modificări semnificative față de sistemele tradiționale de comportament să nu aducă mutații, poate tot atît de semnificative, și în structurile interne, în viața însăși.

UN CONFLICT DE PROPORȚII CICLOPICE

Industrializarea este responsabilă și de considerabile mutații induse în structurile externe, ținînd de cadrul natural ambiant. Între om, pe de o parte, și acest cadru, pe de alta, a existat un permanent dialog, o permanentă intercondiționare. În acest sens, omul este rezultatul unui îndelung proces de adaptare, și de evoluție, în cursul căruia el s-a adaptat, în sens neodarvinist, cadrului ambiental, deci condițiilor sale de mediu. Dar cadrul natural de existență a trebuit și el să se plieze treptat, într-o măsură mai mult sau mai puțin consistentă, în fața intervenției umane. Timp de circa două milioane de ani, de cînd se consideră că au apărut primele unelte, această pliere a fost cu totul nesemnificativă, ca urmare a faptului că inventarul tehnic era extrem de redus, și tot atît de redusă era și eficiența sa. Ultimele două secole ale civilizației noastre, care se identifică de fapt cu mașinismul și industrializarea, au operat însă modificări atît de esențiale în interiorul acestui cadru, încît orice comparații capătă un caracter cu totul gratuit.

În orice caz, armonia cadrului natural — în care milenii de-a rîndul au evoluat într-o strînsă comunitate oamenii, fauna și vegetația — a fost atît de grav afectată de pe urma acestui conflict, survenit între tehnosferă și biosferă, încît aproape că nu se mai poate vorbi nici măcar despre reziduri ale acestei *comunități originare*. Tehnicismul a adîncit pînă la proporții ciclopice, abisale, dezacordul între om și mediul său natural de existență. Instaurarea pe planetă a acestui tehnicism tiranic nu s-a efectuat, însă, din nefericire, în numele colaborării cu natura, ci dimpotrivă, în numele exploatării ei nemiloase. Rezervele energetice ale Terrei se epuizează într-un ritm extrem de rapid.

UN NOU PACT CU NATURA

AERUL NOSTRU CEL DE TOATE ZILELE

Numai în prima jumătate a acestui secol consumul de resurse minerale a crescut de două ori mai repede decît consumul tuturor celorlalte elemente, luate la un loc. Numai în decursul ultimului deceniu consumul mondial a avut o rată a creșterii de aproximativ 4,5 la sută, ceea ce ne lasă să întrevedem dublarea aceluiași consum în următorii 12—15 ani.

Producția crește considerabil, ca urmare a unui consum din ce în ce mai ridicat de energie, dar acest fapt din nefericire, are și un revers: centralele energetice ale civilizației noastre, folosind surse fosile, devarsă în atmosferă peste 530 de milioane tone bioxid de sulf în fiecare an. Aceeași atmosferă a mai înregistrat în ultimii ani și o creștere a conținutului de bioxid de carbon cu aproximativ 10 la sută.

Această restructurare compozițională a aerului terestru presupune în mod obligatoriu, modificări de permeabilitate și de toxicitate, elemente care vor avea adînci repercusiuni asupra sanogenezei și climei.

Poluarea aeriană reprezintă însă numai un aspect al poluării de ansamblu care a afectat planeta, căci în acest ansamblu intră și poluarea hidrică, sonică, radioactivă etc.

Alături de aceste modalități de degradare a cadrului ambiental au survenit încă multe altele, cu răsunet tot atît de consistent asupra sănătății fizice și mentale a omului contemporan.

RELAȚIILE OMULUI MODERN CU PLANETA

Pentru a demonstra vicierea metabolismului dintre om și cadrul său natural voi da un singur exemplu. Este vorba de o statistică efectuată în Franța de către un institut de cercetări (I.F.O.P.) într-o serie de localități cu peste 3 000 locuitori, care au răspuns la întrebări privind cauzele degradării cadrului ambiental de experiență. În această statistică poluarea sonică este „reclamată" de 69 la sută dintre cei interogați, poluarea aerului (70%), poluarea rîurilor, (68%), folosirea abuzivă de produse chimice în agricultură (4%) „sufocarea" demografică (66%), aruncarea deșeurilor menajere și de alt gen în plină natură (61%), diminuarea spațiilor verzi în interiorul orașelor (53%), dispariția anumitor specii de animale (53%), transformarea peisajului rural (51%), proliferarea construcțiilor pe malul mărilor și oceanelor (46%), „sufocarea" publicitară (46%), uniformizarea construcțiilor 41%) etc., etc.

Un asemenea climat pare că evocă patetica aserțiune a lui Thoreau: „La ce bun să ne mai construim o casă confortabilă, dacă planeta a devenit intolerabilă!" Celebrul Aldous Huxley își așterne, undeva, reflexii dintre cele mai amare, pe marginea aceleiași teme: „Relațiile omului modern cu planeta nu au fost acelea ale unor parteneri care trăiesc în simbioză, ci relațiile de tipul acelora existente între tenie și cîinele pe care aceasta îl infestează". Firește, asemenea poziții sînt extreme și ele ignoră cu totul aspectele legate de structura socială, care — cum am mai spus — poate aduce corective esențiale problemei. Cităm totuși asemenea opinii pentru că ele marchează o anumită „luare de cunoștiință".

CIRIPIT DE PĂSĂRELE... LA APĂSARE PE BUTON

Într-un asemenea climat de deteriorare a cadrului natural și a influenței sale asupra organismului este cît se poate de firească inițiativa unor gospodari ai orașului australian Adelaide, care au agățat păsări împăiate în arborii parcurilor, urmînd ca ciripitul și cîntecul acestora să se facă simțit numai după... apăsarea prealabilă a unui buton fixat de trunchiul arborelui în cauză. Buton care, la rîndul său, pune în funcție o bandă de magnetofon pe care a fost imprimat în prealabil delicatul melos ornitologic...

În momentul cînd „civilizația calului" a predat ștafeta aceleia ce ține de motorul cu ardere internă — cam pe la sfîrșitul secolului trecut — nimeni n-a întrevăzut proporțiile reale ale mutațiilor ce aveau să survină în toate structurile. Nimeni n-a întrevăzut faptul că automobilul ne va da — în afară de viteză — zgomot, poluare și tensiune nervoasă. Străzile au devenit din ce în ce mai

BOLILE CIVILIZAȚIEI

Capitolul cel mai nou, dar și cel mai pasionant al medicinei moderne este reprezentat de așa-numitele „boli ale civilizației" — toată această vastă și proteiformă patologie apărută aproape peste noapte și care a îngreunat enorm nu numai exercițiul medicinei practice, ci și al celei de cercetare.

Trebuie precizat din capul locului că această patologie — de fapt un dejeu al civilizației înseși — exteriorizează mecanisme patogenice de cauză și efect. Așadar e cum inutil oriunde mecanismul s-a înrădăcinat în economic și social. Numai că ea se îmbracă caracteristici calitative și în special cantitative de la țară la țară, în funcție de nenumărații parametri care îi condiționează evoluția. Din acest punct de vedere, alta va fi dinamica bolilor civilizației pe continentul australian sau pe cel nord-american, alta va fi această dinamică la San Francisco sau la Leningrad, în Honduras sau în Belgia etc. Fiecare țară imprimă particularități evolutive proprii acestor boli în funcție de gradul de industrializare, de orînduirea socială și în special în funcție de respectul purtat condiției umane. Este cît se poate de firesc ca societatea de supraconsum, care pune interesele personale de cîștig înaintea intereselor colective, să reprezinte mediul ideal de proliferare și de hipertrofiere a acestor boli. Și tot așa este cît se poate de firesc ca în țările socialismului, unde interesele colectivității primează, aceste boli să poată fi preîntîmpinate sau de îndată jugulate.

Rîndurile ce urmează despre endemia modernă a bolilor civilizației se vor referi în special la ariile societății de supraconsum. Poluarea este desigur un atribut al oricărei țări civilizate, dar ponderea acestei nocivități variază — cum am spus — de la țară la țară.

Cerul României este încă albastru, apele sînt încă limpezi, orașele noastre nu sînt învăluite de văluri groase de fum. Totuși, ca stat în plin avînt economic și în multilateral efort creator, trebuie să avem în vedere și aceste posibilități. Mărturie stă și Legea privind protecția mediului înconjurător, dezbătută cu aprindere de opinia publică în anul care a trecut și care atrage atenția — cu autoritatea proprie unui act de legislație — asupra acuității problemei.

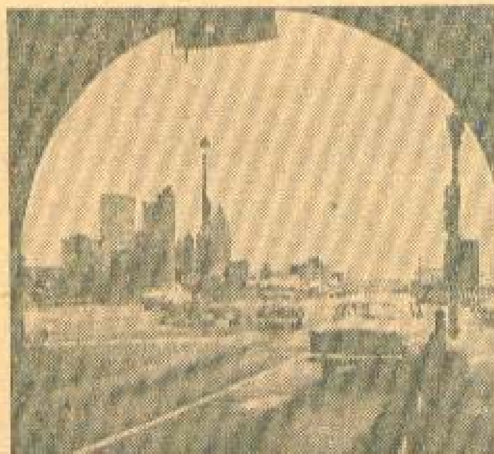
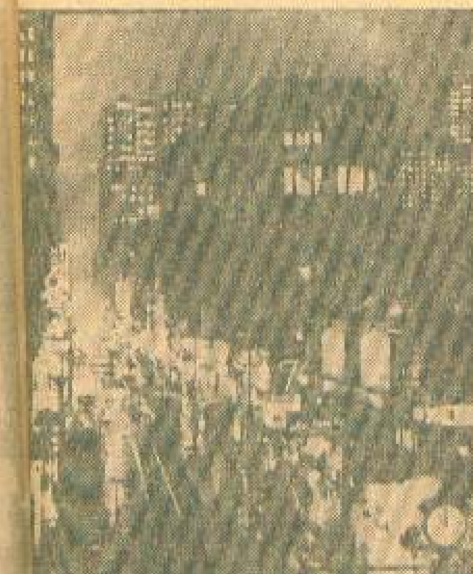
O discuție pe tema bolilor civilizației este, așadar, oricînd binevenită. Cunoașterea nu reprezintă oare cea dintîi măsură de prevedere?

greu practicabile pentru oameni de cînd acest vehicul a devenit stăpînul lor autoritar. În schimb, aceleași străzi au devenit o importantă sursă de ... moarte: accidentele rutiere contribuie în mod consistent la mortalitatea și morbiditatea generală și tind a deveni una din cauzele de prim rang ale depopulării planetei, asemenea temutelor epidemii de odinioară. Numai în cursul ultimelor trei decenii numărul automobilelor s-a încincit,

ÎMPOTRIVA FUMULUI... FOC

Aceste senzaționale fotografii (neretușate) reprezintă documente acuzatoare împotriva poluării în marile orașe și — în același timp — puternice argumente pentru optimism: omul, care a creat poluarea, poate **și să o stăpînească** (dacă vrea...).

Fotografiile din stînga au fost luate în orașul Pittsburgh, marea citadelă a oțelului american, înaintea campaniei împotriva poluării. Ele au fost realizate la ora 11.5 dimineața **(deși fumul dă străzilor un aspect crepuscular sau chiar de noapte). Exact la aceeași oră și în același loc au fost executate fotografii** (dreapta) **după intrarea în vigoare a unor dispoziții antipoluare foarte severe. Succesul este spectaculos. Judecați și dv.**

depășind azi cifra de 250 de milioane. Orașele suferă de presiunea lor neîntreruptă, iar în mijlocul lor viteza de circulație scade într-un raport invers proporțional cu suprasolicitarea nervoasă pe care o produc. Așa, de exemplu, la Paris, pe marile artere, automobilele circulă cu o viteză de două ori mai mică decît birjele la începutul acestui secol!

Orbiți de cromajele strălucitoare ale acestor automobile, și în general ale mașinilor care formează suportul tehnic al civilizației noastre, ca și de înlesnirile nemăsurate pe care acestea le-au adus, n-am înțeles faptul că am devenit aproape peste noapte, părtașii descumpănirii unor echilibre naturale care s-au consolidat lent și sigur pe parcursul a multor milenii de existență. Descumpănire care, integrîndu-se, în final, într-o mișcare de bumerang, s-a răsfrînt și asupra noastră, subminînd fondul biologic al sănătății noastre înseși.

Este cît se poate de normal, ca acționînd și gîndind în limitele euforiei în care ne-au aruncat mașinile și agregatele de tot felul, să ni se pară, la un moment dat, că putem stăpîni nestingheriți planeta și bunurile sale incomensurabile, minimalizînd faptul încălcării conștiente sau inconștiente a legilor ei nescrise — motiv pentru care natura ne sancționează în diverse modalități. Una dintre aceste modalități este concretizată în așa-numitele boli ale civilizației.

ÎN TIMP CE BOLILE TRADIȚIONALE SÎNT PUSE LA RESPECT...

Atunci cînd ne referim la aceste boli arareori vorbim despre afecțiuni cu totul noi. În majoritatea cazurilor avem de-a face cu boli vechi, tradiționale, care însă au căpătat, grație climatului civilizației tehniciste, *cu totul altă configurație clinică și o cu totul altă patogenitate.*

Acest capitol este foarte vast: el cuprinde consecințele nefaste ale transformării aerului și apelor în canale de deversare a deșeurilor civilizației noastre; în acest capitol intră consecințele nefaste a așa-numitei *tripletei tragice*: sedentarismul, supraalimentația și surmenajul; aci intră ateroscleroza, boala coronariană și diabetul; accidentele rutiere și cele prin aparate electromenajere, aci sînt cuprinse nevrozele și psihozele, cu infinita lor paletă de nuanțe și de potențial morbid; apoi, alergiile de tot felul produse de nenumărate

spray-uri și produse cosmetice; bolile produse sau numai favorizate de poluarea sonică sau radioactivă; apoi toxicomaniile, intoxicațiile de tot felul; variata patologie apărută de pe urma abuzului de pesticide și detergenți, de tranchilizante, somnifere, anticoncepționale etc. sau de pe urma decalării brutale și a violentării fuselor orare, grație vitezelor supersonice pe care ni le oferă aviația modernă.

Un tur de orizont, extrem de succint, pe care îl vom întreprinde în rîndurile ce urmează va da totuși o idee despre această *maree* modernă reprezentată de bolile civilizației, bolile secolului nostru.

Se cunoaște deja faptul că numai în trei secole, medicina a redus la neputință nu mai puțin de 160 boli care chinuiau pe om încă din zorile preistoriei. Dar iată că, pe măsură ce bolile tradiționale sînt puse la respect, altele nu mai puțin patogene continuă să apară! De circa două decenii se poate urmări curba mereu ascendentă a cîtorva grupe de boli: psihosomatice, cardiovasculare, nevrozele, toxicomaniile. Putem întrevedea oare zile mai calme, din acest punct de vedere, în deceniile ce urmează, cînd mai mult ca sigur, condițiile de mediu vor fi infinit mai *stresante*, din cauza presiunii demografice, industrializării, superurbanizării etc.? Prognozele pe baza unor laborioase și documentate investigații dau de gîndit: în decursul următoarelor trei decenii un european din 60 va muri în accident de automobil; unul din 12 va rămîne mutilat pe viață; 3 din 1 000 vor suferi de ireversibile boli mintale; 9 din 10 de ateroscleroză și alți 9 din 10 de reumatism, 6 din 100 de diabet.

PLAGA TRANCHILIZANTELOR

Se consideră, la ora actuală, că 9 la sută, cel puțin, din totalitatea locuitorilor țărilor civilizate suferă de *tulburări psihice* care necesită asistență medicală. Numai în S.U.A. circa 17 milioane de indivizi pot fi încadrați în această categorie. Cel puțin aceasta este părerea cunoscutului psihiatru Bauer.

Civilizației noastre ultratehnicizate îi este proprie un uriaș consum de energie nervoasă, care este responsabil de toate aceste metamorfoze. Iată de ce un american din patru utilizează deja psihotrope, respectiv medicamente pentru modificarea condiției psihice și mentale. Aceasta este concluzia unor îndelungate studii cu caracter epidemiologic efectuate de Hugh I. Parry pe parcursul a patru ani. În grupul eterogen și complex al acestor medicamente intră sedativele, tranchilizantele și stimulantele.

Consumul medicamentos a crescut în cadrul țărilor civilizate cu aproximativ 37 la sută, iar ponderea cea mai semnificativă în această creștere revine psihotropelor. Această mereu ascendentă agresiune chimică, acest permanent „bombardament chimic", care ține nu numai de factorul medicamentos, ci și de chimizarea alimentației și a întregului mediu ambiant în ansamblu, ne supune la încercări din ce în ce mai grele. Anticoncepționalele au deschis mult discutata eră de „chimizare a amorului".

Un alt aspect foarte alarmant legat de particularitățile civilizației noastre revine *bolilor genetice*, și ele într-o impresionantă ascensiune. A crescut considerabil cantitatea de substanțe mutagene, cu efecte defavorabile în ceea ce privește codul genetic uman. În structurile genetice ale fiecărei generații se cumulează mutațiile adunate de generațiile anterioare și așa mai departe. Se apreciază chiar că 20 la sută dintre oamenii civilizației contemporane sînt purtătorii unor mutații genetice de prost augur atît pentru destinul lor individual, cît și pentru acela al speței. Toate aceste modificări violente și radicale ale stereotipului vital, grație acestor multitudini de factori, nu par a-și fi întrerupt curba mereu ascendentă.

„RUGINĂ" BIOLOGICĂ

Cele mai dificile probleme în materie de morbiditate, țin, cel puțin în perimetrul țărilor civilizate, de ateroscleroză. Această *boală a secolului*, care a îmbrăcat un profund caracter endemic și care constă din depunerea în pereții arteriali a așa-numitei rugini biologice, este responsabilă, în 90 la sută din cazuri, de apariția infarctului de miocard(atunci cînd această „rugină" a afectat coronarele, respectiv vasele care irigă mușchiul inimii). În o treime din cazurile de infarct întîlnim și hipertensiune — un alt spectru al civilizației noastre. Miasnikov susține chiar că, *hipertensiunea, ateroscleroza și insuficiența coronariană alcătuiesc împreună un temut „trio sinistru"*, responsabil în cea mai mare parte de faptul că astăzi bolile cardiovasculare ocupă primul loc, pe scara mortalității, în majoritatea țărilor civilizate. Aceasta este rațiunea pentru care Organizația Mondială a Sănătății și-a ales ca deviză pentru anul 1972: „Le coeur au coeur de la santé", (inima în inima sănătății).

Pe locul doi pe scara mortalității se află *cancerul*, un alt morb căruia i se potrivește calificativul de boală a secolului.

UN NOU PACT CU NATURA

CE NE SPUNE LACUL ERIE

Dezechilibrul planetar pe care l-a declanșat civilizația ultratehnicistă are și alte aspecte în relațiile sale cu biologia. Să revenim puțin în trecut. Unii istorici consideră că faimoasa civilizație Maya a dispărut ca urmare a unui grav dezechilibru de cadru ambiental, survenit după uriașele despăduriri pe care le-au efectuat oamenii acelei civilizații pe calea focului pentru a obține noi suprafețe de teren agricol. Dar despăduririle caracterizează, din anumite puncte de vedere, și civilizația noastră. Strabon, care a trăit în primul secol de dinaintea erei noastre ne semnalează faptul că, pe vremea sa, o densă manta forestieră se întindea pe întreg malul nordic al Mediteranei, începînd cu Grecia și pînă în Spania. Cine mai poate găsi în zilele noastre urmele acestui uriaș codru?

Dezechilibrările de cadru ambiental antrenează după ele firești dezechilibrări biologice. Revenirea la normal se face însă cu foarte mare dificultate și într-un interval lung de timp. În acest sens anumiți savanți americani care s-au ocupat de problemele ridicate de grava poluare a marelui lac Erie, consideră că ar trebui circa 500 de ani pentru a restabili echilibrul biologic care a existat în acest lac în urmă cu doar numai trei decenii.

În trecutul omenirii au existat multe civilizații, unele dintre ele strălucite. Totuși influența nocivă a acestora asupra cadrului ambiental a fost nesemnificativă, din cauza scăzutului lor nivel tehnic. Dar acesta din urmă, după cum prea bine știm,

a crescut vertiginos în cursul ultimelor două secole. Cum va evolua destinul individual și colectiv al omului pe plan biologic, tocmai ținînd cont de acest nou cadru tehnic? „Profețiile" au fost variabile: net optimiste în prima perioadă a revoluției industriale, ele au devenit de un pesimism paralizant în zilele noastre.

OPȚIUNEA OMULUI MODERN

În legătură cu acest pesimism doresc să fac o precizare. La ora actuală domnește, în anumite părți ale lumii, o anume neîncredere și frică privind ziua de mîine, întreținută de anumiți publiciști și oameni de știință care văd viitorul în negru, iar pe oamenii acestui viitor — asfixiați de însăși civilizația pe care *ei* au creat-o. Este o optică cît se poate de greșită. Geniul uman a știut întotdeauna și este de presupus că va ști și de aci înainte să facă față situațiilor celor mai dificile care au pus la încercare condiția umană. Istoria omenirii ne poate furniza la infinit exemple pe această temă. Toată via mișcare de idei care a apărut în lume pe marginea degradării mediului natural și a biologiei umane, ca urmare a desconsiderării unor fundamentale principii ecologice și a unor tot așa de sacre legități, va crea în final — sîntem siguri — starea de spirit necesară, pentru abordarea cu luciditate a tuturor aspectelor legate de reechilibrarea naturii și a omului, de „împăcarea" acestuia cu mediul natural în care evoluează. Nenumărate congrese și simpozioane internaționale și naționale la cel mai înalt nivel, exteriorizează tocmai faptul că se caută cu ardoare soluții spre a ieși din impas.

Se întrevede ziua cînd în orașele cele mai poluate unde lumina soarelui abia de mai răzbate astăzi, locuitorii vor putea revedea azurul originar. Se întrevede ziua cînd în apele cele mai otrăvite viața își va relua cursul normal. Există deja exemple concrete pe această linie. Opinia publică joacă un rol esențial în această problemă. Faptul că astăzi cea mai nocivă dintre poluări — cea radioactivă — a fost în cea mai mare parte jugulată se datorește faptului că opinia publică a reacționat prompt și vehement, obligînd autoritățile la măsuri corespunzătoare.

Trei sînt tendințele divergente spre care converg opțiunile contemporane: 1) de a ignora tot ce se întîmplă în jur și de a lăsa generației de mîine grija de a rezolva greutățile generate de dezechilibrul biologic de azi al Terrei; 2) de a lupta pentru apărarea exclusivă a valorilor trecutului și de a se opune în aceeași măsură progresului tehnic, căutînd ca pe această cale să se prevină relele viitorului; 3) de a *domina* evoluția evenimentelor și de a le influența favorabil și activ, prin intervenții planificate și bine gîndite.

Concepției socialiste despre lume, ca și omului optimist în general și normal structurat de pretutindeni, nu îi se potrivește desigur decît cea de-a treia soluție. Într-o orînduire în care centrul gravitațional este omul însuși și grija sacră pentru bunăstarea sa materială și spirituală, nu trebuie să ne fie teamă nici de armura metalică și vibratorie a mașinilor și nici de fumurile lor otrăvite. Civilizația mașinistă reprezintă un summum al evoluției umane, iar binefacerile pe care aceasta le-a adus cu sine trag greu în balanța umanității. Vom progresa și mai mult nu renunțînd la mașini și reîntorcîndu-ne la natură, cum preconizează unii, ci perfecționîndu-le pe acestea și semnînd *un nou pact cu natura*. Acest lucru îl vom realiza cu certitudine în deceniile ce urmează. În felul acesta *bolile civilizației industriale vor deveni o simplă amintire, aidoma acelora lăsate de bolile civilizației preindustriale*. Oamenii n-au nici într-un caz a se teme de ziua de mîine. Pămîntul este și va rămîne — cum spunea Saint-Exupéry — Pămîntul Oamenilor.

ARCADIE PERCEK

PRIMULUI DASCĂL ROMÂN

În memoria lui Gheorghe Lazăr (de la a cărui moarte s-au împlinit — *la 17 septembrie* **— 150 de ani), a fost înălțat la București, un monument amplasat în fața Universității. Lucrarea este datorată sculptorului Ion Georgescu — deci primul monument al unui cărturar român, sculptat de un artist român. La inaugurare (11/23 mai 1886), ziarele menționau:** *„Monumentul lui Gheorghe Lazăr, primul dascăl care a introdus în școală învățătura limbii române, a fost așezat în partea stîngă a grădinii bulevardului, în rînd cu monumentul celuilalt scriitor și patriot, Heliade, așa ca nația să nu-l uite niciodată"*.

La vremea aceea, bulevard era socotit crîmpeiul de stradă din fața Palatului Universității — cam 100 de metri. Ziarele care descriu solemnitatea inaugurării, semnalează lipsa de importanță arătată de oficialitate față de *„ceea ce ar trebui să fie o adevărată sărbătoare națională"*. **Studențimea, nemulțumită, va face a doua zi o manifestare separată de omagiere a veneratului dascăl, depunînd coroane de flori pe monument și ținînd cuvîntări pline de înflăcărare patriotică.**

În fotografie: monumentul, la inaugurare.

varietăți

PLIMBARE PE VENUS

După cum se știe, planeta Venus este înconjurată de un strat gros de nori, astfel încît suprafața reală a planetei nu poate fi studiată de pe pămînt decît prin semnale radar. În ultimii zece ani, precizia acestor studii a fost mărită aproximativ de o mie de ori: studiind ecourile radar, este în prezent posibil să se înregistreze variațiile de altitudine într-o fișie a cărei lățime variază între 100 și 200 km de o parte și de alta a ecuatorului planetei. O bandă întinsă pe o șesime din ecuatorul planetei Venus pare să provină dintr-un continent care are o altitudine maximă de 3 000 metri și care coboară lin spre est cu o pantă medie de o jumătate de grad. În alte zone au fost puse în evidență dealuri și văi. Erorile în determinarea altitudinii nu depășesc în prezent 500 metri și se speră că în curînd vor putea fi reduse la numai 30 metri!

PĂMÎNTUL SE VA ROTI ȘI INVERS?

Frecarea produsă de fenomenul mareelor acționează ca o frînă asupra rotației Pămîntului. Este în afară de orice îndoială că în decursul miliardelor de ani de existență a sistemului Pămînt-Lună (cel puțin 4 miliarde ani), această frînare a avut efect asupra rotației Terrei. Matematicianul englez John Darwin, fiul cunoscutului biolog Charles Darwin, a arătat că în epocile trecute zilele terestre au avut succesiv durata de 23, 22 și 21 ore actuale. Conform acelorași calcule, în viitor zilele și lunile, mărindu-și continuu durata, vor sfîrși prin a egala 55 zile actuale. Așadar, în prezent Pămîntul se rotește din ce în ce mai lent, încetinindu-și mișcarea. Va ajunge el să treacă prin punctul de rotație zero? Va începe o rotație în sens invers? Iată numai cîteva întrebări teoretice actuale, enunțate în revista „Terra" de astronomul I.C. Sîngeorzan.

CÎT CÎNTĂREȘTE ATMOSFERA?

Greutatea atmosferei terestre a fost evaluată de cercetători din Minsk, U.R.S.S., la 5 157 miliarde tone. Calculul a fost efectuat cu un ordinator sovietic „Minsk 22". S-a calculat în același timp că, în fiecare an, din ianuarie pînă în iulie, trece din emisfera de nord în emisfera de sud 4 miliarde tone de aer. În timpul verii, atmosfera se îngreuiază cu un miliard de tone din cauza oxigenului produs de vegetale.

Fiecare cu păsărica lui...

MII DE LUNI UMPLEAU ODINIOARĂ CERUL

Aceasta este părerea profesorului Harold Urey, laureat al Premiului Nobel. Înaintea formării sistemului planetar al Soarelui, ar fi existat sute de corpuri cerești similare Lunii, care descriau o mișcare orbitală în jurul Soarelui. Contopirea lor ar fi dat naștere planetelor. Luna, ca și sateliții lui Jupiter, Neptun și Saturn, ar fi astfel de planetozoizi. Urey mai crede că Pluto ar putea să fie un satelit pierdut de către Neptun.

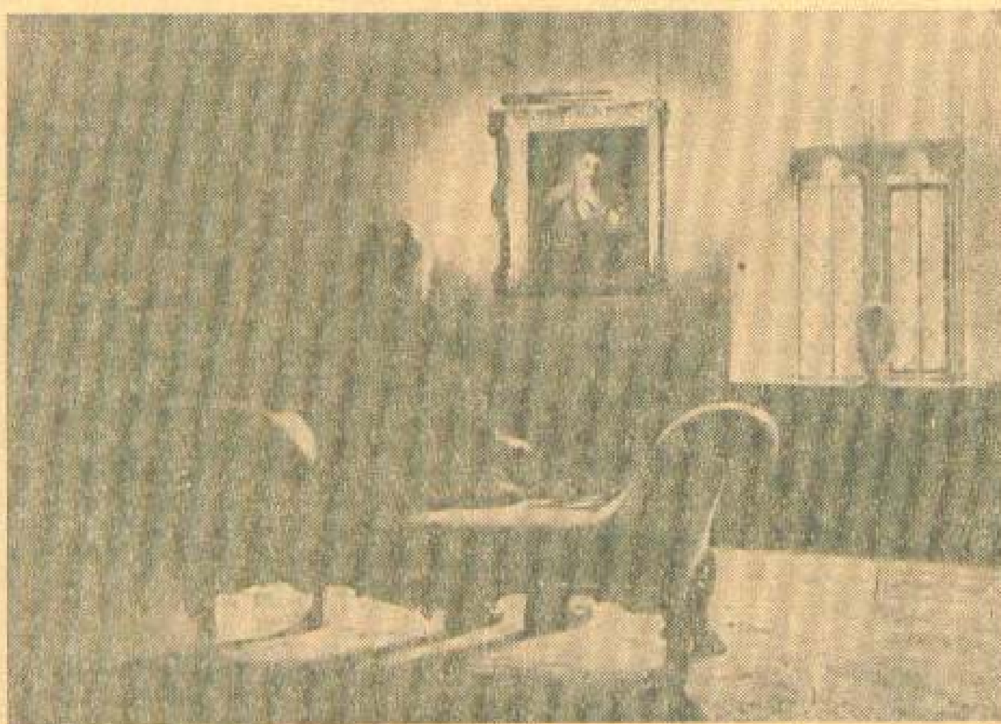
PROTEINE EXTRATERESTRE

Dovezi că substanțe asemănătoare proteinelor există în afara limitelor Pămîntului au fost obținute de cercetători de la Universitatea Columbia din New York. Aceștia au preparat polimeri asemănători proteinelor prin amestecarea și încălzirea de aminoacizi identici cu cei identificați în probele de pe Lună sau din meteoriți. Cercetătorii au utilizat exact aceleași proporții de aminoacizi considerați a fi constituenții posibili ai corpurilor extraterestre.

GANGSTERI ȘI CAPODOPERE

Nici un mare oraș din lume nu are avantajul — sau, mai bine zis, dezavantajul — de a face parte din trei țări deodată, așa cum se întîmplă cu vechiul și frumosul Basel. În cărțile de geografie, în prospectele de turism, în cîteva enciclopedii nu prea meticuloase, Basel apare ca o localitate fruntașe din Elveția, renumită pentru băncile sale, pentru comptuarele de comerț și pentru una din cele mai frumoase pinacoteci din Europa.

Numai cine se oprește la Basel,

Celebrul magnat petrolier Paul Getty față-n față cu una din capodoperele lui Rembrandt aflate în colecția sa.

GANGSTERI ȘI CAPODOPERE

după o călătorie cu trenul, descoperă ciudata triadă a orașului. Dacă sosește dinspre răsărit, intră în gara elvețiană Basel; dacă vrea să plece spre vest, trece printr-o simplă portiță în gara franceză Bâle; și dacă pornește mai departe spre nord, ocolește peronul unde s-a oprit și după vreo două-trei sute de metri se află pe malul Rinului, în gara vest-germană Basel.

Atras de această internaționalitate inedită, călătorul poate fi ispitit să poposească în oraș. Din gara elvețiană la tramvaiul, n-are nici o dificultate de alegere, pentru că nu trece, pe acolo, decît o singură linie și pleacă spre centru. Nu străbate decît o stradă, ce-i drept lungă, și observă cum conductorul vehiculului blochează ușile cu un fel de zăvor automat; tramvaiul a intrat în Baselul din Republica Federală Germania și nu pot coborî decît persoanele cu buletin de identitate vest-german, pe care s-ar părea că manipulantul le și cunoaște personal, deoarece oprește vagonul în fața casei lor și le deschide ușa, după un amabil schimb de saluturi. La capătul străzii vest-germane zăvoarele sînt trase și se poate coborî, la stații, fără nici o formalitate. Cine-și continuă călătoria, va ajunge, după un sfert de ceas, la capătul liniei, în poarta, deschisă mereu, a unui parc pe grila căruia se află o plăcuță discretă cu inscripția: „France, Ville de Bâle". Nimic nu împiedecă intrarea. Există o vamă și, bineînțeles, o poliție de frontieră, dar acestea sînt așezate la vreun kilometru mai departe, nici nu se văd.

Din coasta acestui parc francez pornește înapoi, spre centru, altă stradă, dreaptă și, de asemenea, foarte lungă, trecînd și ea prin trei țări: un capăt în Franța, celălalt în R.F. Germania pe cînd burta lungă a străzii cu numele Engelstrasse, rămîne în Elveția, mărginind cel mai luxos și mai bogat cartier al orașului. La un moment dat, din stradă se desface o fundătură, umbrită de castani bătrîni, cu vaste coroane, Engelgasse.

Iată-ne, în fine, la destinație! S-ar părea că toate casele din fundătura aceasta aristocratică, celebră în lumea colecționarilor de artă, sînt gemene, într-atît se aseamănă ca mărime, ca frumusețe, ca îngrijire. O singură deosebire evidentă: ușile mari, grele, la limita unor vaste peroane. Uși veșnic închise și încuiate, de parcă n-ar ieși și, mai ales, n-ar intra nimeni pe ele, casele par a fi pustii sau ermetice, locuite numai de mizantropi, sau, cine știe, nelocuite, lăsate așa, numai ca o demonstrație despre ce ar putea fi o stradă cu locuințe de miliardari bătrîni și bolnavi, urîți și infirmi, care se tem de oamenii vii, normali, de oamenii de pe stradă.

Dar aparențele înșeală. Aproape toate casele de pe Engelgasse sînt reședințele unor firme particulare cu multă și agitată activitate. Nu se circulă pe ușile din față, însă pe uși mai mici, mai discrete, care dau spre parcuri și grădini, intră și ies zeci de indivizi, de regulă cu pălăriile trase pe ochi sau cu ochelari de soare foarte umbriți. Ei vin și pleacă pe ulicioare întortochiate, sub pretextul, bine găsit, că pe Engelgasse nu pot fi parcate automobilele lor, mari, greoaie, blindate, cu garnituri de nichel și tot felul de mărci internaționale și de breloacuri purtătoare, în principiu, de noroc. Descarcă și încarcă, zilnic, și în special după amiezile, în amurg, felurite pachete și colete, uneori vin urmați de autocamioane din care sînt extrase lăzi enorme sau de remorci în care se încarcă aceleași lăzi enorme, după un răstimp oarecare, nu prea lung.

Nu-și face nimeni iluzii cu privire la încărcăturile acestea. Se știe că sînt statui antice, lespezi de marmoră cu splendide basoreliefuri, aduse din șantierele arheologice din sudul Italiei, sînt covoare, broderii, icoane, altare, haine și podoabe regești străvechi din Orientul Mijlociu și Îndepărtat, candele și sfeșnice de argint filigranat, tabachere de aur pentru tutun aromat, săbii cu mînere din pietre scumpe, altădată aflate în odăile unor maharajahi, azi decăzuți. Și mai sînt colete cu tablouri neînchipuit de prețioase, picturi religioase, din case și colecții particulare, din galerii falimentare, dar și din catedrale, din capele, din muzee mai modeste și chiar din marile muzee. S-ar spune că nimeni nu mai știe cum să-și păzească splendidele comori, care 16 ore din 24 stau singure, nevăzute și, în bună măsură, abandonate în grija madonelor pictate cu geniu și migală, în unii depărtați ai renașterilor artistice.

Ce caută valorile acestea în casele de pe Engelgasse? De vreo zece ani întrebarea și-au pus-o, insistent, polițiile din toate cele trei țări care se întîlnesc în Basel. De doi-trei ani, aceeași întrebare și-o pune celebra poliție internațională Interpol. Una dintre secțiile ei principale, secția care urmărește fraudele fiscale și financiare, escrocheriile bancare și falsificările de bani, pe plan internațional, se află instalată chiar la Basel. Nu trebuie să credem că aceste poliții, plus Interpolul, n-ar fi găsit răspunsul la întrebarea de mai sus. Capodoperele de artă veche și modernă care se acumulează în trei-patru case, cele mai mari și mai bogate din Engelgasse, sînt obiectul, legal la prima vedere, al comerțului de antichități, de pictură și sculptură, de rarități și bizarerii, de imitații și de piese autentice, practicat de marii negustori din Basel.

Nu este singurul oraș din lume unde se practică, „en-gros" și „en-détail", acest prea înfloritor negoț. Și nici nu s-ar putea spune că traficul acesta de comori artistice ar fi tipic vremurilor de azi. Din cele mai vechi timpuri furtul și traficarea capodoperelor au creat o vastă piață de comerț clandestin. În Orientul Apropiat, Mijlociu și Extrem, în valea lungă a Nilului, pe versantele Apeninilor, de la Verona și Sicilia, pînă la Siracusa, apoi pe coasta mediteraneană a continentului negru, în Mexic, pe ruinele Bizanțului, milioane de oameni, unii, puțini, de bună credință, din dragoste nestăpînită pentru artă, alții, imensa majoritate, din pofta de rapt și din patima distrugerii, au furat, au răpit, au înstrăinat și au vîndut milioane de obiecte artistice a căror valoare s-a ridicat, dacă au reușit să parvină nedeteriorate pînă în zilele de azi, la prețuri de neînchipuit.

Oricît de veche ar fi pirateria aceasta, niciodată, nici de departe, n-a atins proporțiile uluitoare din ultimile trei decenii și, mai cu deosebire, din ultimii zece ani. Pirații, vandalii, furau, pe vremuri,

pentru uzul și abuzul unor tirani sau mecenați îndoielnici, care plăteau hoților cîțiva gologani pentru o statuetă de marmoră sau de fildeș, găsită într-un mormînt profanat. Au jefuit și au furat chiar împărații și regii, de la faraoni la Alexandru cel Mare, de la Iuliu Cesar și Claudiu pînă la Frederic Barbarosa, de la Napoleon pînă la Hitler. Se scuzau, unii dintre ei, simțind rușinea faptei lor, în argumentele privitoare la „o mai bună conservare a capodoperelor", în dorința „de a comunica lumii întregi valorile de artă aduse de departe". Alții nici nu se mai osteneau să aducă argumente. Mutau, pur și simplu, obiectele de artă și de cult, din templele eline la British Museum, din Piramidele egiptene, tot acolo, din Italia la Luvru, din Florența la München, avînd grije, generalii și paznicii convoaielor, ca o bună parte din comori să se rătăcească pe drum și să ajungă la ei acasă.

Sute de mii de tablouri, de statuete, de podoabe de cult, de amfore și candele, de ornamente smulse brutal și fragmente sparte din monumente covîrșitor de frumoase, au ajuns în saloane burgheze, în budoare și — de multe ori, poate, și mai rău — în poduri și pivnițe secrete, adică la adăpost de alți hoți. Ele sînt deținute, și azi, de moștenitorii deveniți iubitori de arte frumoase, mîndri de posesiunea unor capodopere pe care nu le merită.

Datorită unor procese psihologice simple și comune (spiritul de imitație, mentalitatea de clasă posesoare, snobismul pseudo-intelectual și pseudo-artistic) s-a născut, încetul cu încetul, în ultima sută de ani, o apetență din ce în ce mai puternică, ba chiar o voluptate pentru deținerea operelor de artă. Fenomenul de snobism a urmat două direcții: spre mica burghezie unde au fost plasate nenumărate imitații, unele de-a dreptul grotești, ale capodoperelor cunoscute din marile muzee, și — a doua direcție — spre burghezia bogată, care a căutat piese originale, autentice, de foarte mare valoare. Explicația primei tendințe era, așa cum am arătat, spiritul de imitație, maimuțăreala care accepta orice, numai pictat să fie și — dacă se poate, mare — sau sculptat și bun de pus în grădină. A doua categorie s-a pornit, însă, — mai ales după triumful industriei și crearea uriașelor averi lichide ale exploatatorilor industriali, — spre stocaj. Nu s-au mulțumit cu ce ornamenta palatele neoaristocrației financiare, nici casele burgheziei opulente, ci au început să strîngă tablouri și sculpturi de mare preț, bijuterii antice, obiecte de cult, podoabe furate din morminte, pentru a le păstra ca pe cele mai sigure valori, mai prețioase decît aurul, mai discrete decît investițiile imobiliare.

O ultimă categorie de „amatori" au devenit „colecționarii de artă", categorie dublată de „specialiștii" speculanți care, sub masca amatorismului, au adunat colecții foarte importante. Ei au format, nu fără scopul precis de a specula capodoperele, o verigă între pirații care jefuiau și bogătașii care cumpărau. Categoria aceasta intermediară, cea mai periculoasă, a format, prin extindere, „gang-ul" piraților de artă, pe ale cărui urme se află, de foarte puțin timp, Interpolul.

Iată-ne revenind acum pe Engelgasse, în triada urbană de la Basel, unde se găsesc cele mai importante „resorturi" internaționale de negoț cu „obiectele de artă".

Oricine află numerele de telefon ale domnilor Rudi Kahn, Elie Borowski sau Robert Hess, toți trei vecini pe Engelgasse, poate fi sigur — dacă i se răspunde și i se acceptă rugămintea de a fi primit „pentru discutarea unei afaceri interesante" — că va intra în legătură cu cei mai mari negustori de antichități și capodopere artistice de pe planetă. Nu-i poate pune nimeni sub acuzarea că ar fi furat nici cea mai mică așchie de marmoră, nici miniatura cea mai neînsemnată. Tot ce se află în saloanele și — în special — în camerele lor blindate de sub pămînt, adevărate seifuri mai bine păzite decît ale băncilor, tot ce se poate sau nu se poate vedea acolo este cumpărat de la oameni care, la cerere, dau chitanță că au primit bani pentru obiectul vîndut.

„Experții" domnilor din Engelgasse dau o importanță deosebită și o minuțioasă atenție lucrurilor pe care le cumpără. Acestea trebuie să îndeplinească două condiții: să fie autentice, sau, la nevoie, extraordinar de bine falsificate, și să nu figureze în cataloagele muzeelor sau în listele de capodopere artistice furate, pe care le publică, mai mult sau mai puțin cu regularitate, polițiile guvernamentale și — numai din anul 1971! — secția special înființată de Interpol. Dacă piesa arheologică, podoaba antică, cartea medievală, pînza din Renaștere sau tabloul de Paul Cézanne nu figu-

Licitațiile, un business ca oricare altul, cu opere de artă

rează în aceste liste, comercianții de la Basel — ca dealtfel negustorii de totdeauna și de pretutindeni — cumpără obiectul pe loc. Sînt siguri că fac o foarte bună afacere — chiar în cazul cînd, peste cîteva zile, se va prezenta un particular, plîngîndu-se că i s-a furat tabloul din salon, în timp ce călătorea pe Coasta de Azur.

În fața unei asemenea plîngeri, d. Robert Hess, de pildă, se arată dezolat și, în același timp, foarte îndatoritor. El scoate din clasor chitanța, arată suma pe care a plătit-o — fiind de perfectă bună credință — și nu vrea decît banii pe care i-a cheltuit, plus o eventuală despăgubire pentru necazul ce i s-a pricinuit, din lipsa de prevedere a proprietarului. Evident, pe chitanță stă scris numele individului care a vîndut tabloul, dar el este alt colecționar cunoscut, cu prăvălie în regulă și abia după ce poliția cercetează amănunțit, din treaptă în treaptă, se ajunge la constatarea că un anticar de mîna a treia a cumpărat tabloul de la un individ care a semnat chitanța de primire a banilor cu nume fals. Se pierde urma..., iar proprietarul este sfătuit să păzească mai cu atenție comoara sa artistică.

Pot fi păzite toate capodoperile? Nu! Un mare număr, zeci sau sute de mii, ornamentează pereții unor oameni care habar nu au de valorile artistice pe care le posedă. Sau, și mai rău, care ei înșiși recurg la fraudă, cînd au nevoie de bani. O studentă americană, Sophie Dewez (21 de ani) stabilită la Paris, a reclamat poliției că i s-a furat, din apartamentul ei, situat în luxosul arondisment al 16-lea, un tablou de Eugène Delacroix, evaluat la cel puțin un milion de franci francezi noi. Pînza avea dimensiuni mici, 35/30 de centimetri. Vrînd să curețe tapetul camerei, Sophie Dewez a desprins tabloul din perete și a constatat, că nu mai avea de-a face cu o capodoperă pe pînză, ci cu o fotografie în culori, extrem de bine realizată, — însă, desigur, fără valoare. Cineva substituise opera lui Delacroix. Cine? Cum s-a introdus în apartament, cum a făcut fotografia, cînd a fixat-o în ramă și a pus totul la loc? Enigme peste enigme. Tabloul era asigurat, de mama păgubașei, pentru 700 000 de franci, în vara anului 1971. De atunci, un delegat al societății de asigurare venise o dată la două luni să vadă capodopera la locul ei, o vedea, și pleca liniștit. De cîte ori o fi văzut pînza și de cîte ori fotografia, nu se știe. Fapt este că societatea de asigurare s-a adresat Interpolului și refuză să plătească enorma despăgubire mai înainte de a face o anchetă proprie și de a găsi un indiciu indubitabil că substituirea pînză-foto s-a făcut de un hoț, nu chiar de tînăra proprietăreasă a lui Delacroix sau de cineva din anturajul ei, care avea nevoie de bani lichizi.

Asigurarea operelor de artă este — și ea — una dintre cele mai dificile și controversate probleme din acest domeniu. Muzeele publice sînt păzite pe cheltuiala statului, a primăriilor sau academiilor. Multe instituții își asigură, totuși, comorile de artă cînd le împrumută sau chiar cînd sînt stabile, sub acoperișul lor firesc. În aceste cazuri, asigurările sînt relativ ieftine, rata anuală ridicîndu-se la 0,1 la mie din valoarea expertizată a obiectului, plus o plată specială cînd este transportat sau împrumutat. Ce se întîmplă în cazul capodoperelor aflate în posesia particularilor? Se povestește că Pablo Picasso, căruia agentul unei societăți i-a propus să asigure miile de picturi și desene — creații ale lui, ale prietenilor săi, Braque, Ernst, Chagall și ale unor „clasici" ca Degas, Renoir, Matisse, toate aflate, în ultimii ani la Vauvenargues, — a răspuns că preferă să cheltuiască pentru fortificarea castelului decît pentru îmbogățirea societății de asigurare. „La nevoie — a încheiat Picasso — pictez din nou tot ce mi s-ar fura. Nu vor mai fi originalele, dar garantez de buna calitate a dublurilor!".

Sînt și colecționari care mai mult de dragul valorilor comerciale decît din pasiune artistică, fac dubla

GANGSTERI ȘI CAPODOPERE

operație: își asigură — scump! — tablourile, sculpturile, obiectele de artă, nu se sfiesc să li se facă publicitate, cu acest prilej, dar montează și sisteme electronice de alarmă, așa numitele rețele „anti-vol". Unul dintre cei mai renumiți colecționari din această categorie excepțională este miliardarul Paul Getty, „omul cel mai bogat și cel mai singur din lume". Unica lui patimă se pare că au rămas tablourile celebre pe care le-a strîns în palatul Sutton (zidit în secolul al 16-lea) la 90 de kilometri spre sud-vest de Londra. Nu știe nimeni, exact, complet, ce are Getty la Sutton. Se vorbește de tapiserii orientale care ar fi aparținut unor sultani din epoca de glorie a Islamului, de covoare lungi de 40—50 de metri, foarte greu de furat, și practic imposibil de evaluat în banii de azi. Tablourile aflate în posesia lui, nu se știe cîte, au semnături uluitoare. Getty este obsedat de un portret pictat de Bartolomeo Veneto, elev genial al lui Leonardo da Vinci. Portretul trece drept cel mai prețios din lume și este așezat lîngă un șemineu cu blazonul Caterinei de Aragon, piesă veritabilă, extraordinar de bine păstrată. La Sutton se găsesc sute de pînze de mare frumusețe ale pictorilor flamanzi; alte sute de pînze din Renașterea italiană, sînt păstrate într-un castel de lîngă Roma, alături de capodopere ale picturii spaniole. Tot în stăpînirea lui Getty se află mai mult de o mie de pînze ale pictorilor englezi și francezi din școlile veacului al 19-lea și un număr, nedefinit, de picturi din secolul actual. Este una dintre cele mai valoroase colecții de pe Pămînt, putînd să rivalizeze cu orice muzeu, fie cît de renumit.

Dar, se întreabă criticii de artă, cite din operele achiziționate de miliardarul Paul Getty sînt veritabile? Întrebarea s-a pus în ziua cînd Getty a întîlnit, la Roma, pe artista de origine franceză Mary Teissier — și s-a îndrăgostit de ea. Mary, o rafinată cunoscătoare de artă, a pus să fie urcate în pod sau băgate în garaje două-trei sute de pînze cu semnături foarte prestigioase, mai ales din pictura florentină și venețiană, cumpărate de Getty între 1945 și 1955, cînd, literalmente, nu știa ce să facă mai repede cu banii care i se devalorizau.

Indivizi de tipul „Getty" sînt, se înțelege, foarte puțini pe glob. Ei se află sub acuzarea că dețin capodopere pentru uzul lor, cu un dispreț evident pentru ceea ce înseamnă aceste colecții artistice în raport cu vastul proces de răspîndire a culturii în mase. De multe ori se vorbește și despre maniaci ai operelor de artă, demenți care au ajuns, din avariție, sau din paranoism, la încurajarea directă a hoților de comori artistice și la blocarea unor cantități considerabile de tablouri și de sculpturi, mai ales de artă modernă, în adevărate vizuini inaccesibile, păzite de gardieni cu armele în mîini. Ziarele au relatat, în 1972, o întîmplare de necrezut: poliția din sudul Franței căuta pe un contrabandist de cocaină și aflase că refugiul lui ar fi undeva la frontiera elvețiană, pe locurile unde sate și ferme se află „călare" pe hotar, o parte în Franța, alta în Elveția, situație care ne readuce gîndurile la orașul-triadă Basel. Nicăieri nu pot fi mai înlesnite operațiile de contrabandă decît în aceste orașe, sate, ferme cu apartenența dublă, unde polițiile și vameșii sînt păcăliți foarte ușor. Căutînd urmele traficantului de cocaină și depozitul lui de stupefiante, polițiștii au dat peste o casă cu intrarea dublă. Una din uși era foarte bine ascunsă. Ea deschidea drumul spre un fel de cazemată, cu instalații electronice și blindaje. S-a crezut că e vorba de un secret militar. În cele din urmă, s-a aflat că era locuința subterană a unui bătrîn maniac, un colecționar pe jumătate nebun, care aduna, acolo, la mai mult de 20 de metri sub fața pămîntului, sute, poate mii de pînze pictate și nenumărate obiecte din mormintele antice. El a refuzat poliției franceze accesul în „vizuină", a declarat că nu are nimic de-a face cu cocaina, nebunia lui fiind de altă natură și pentru a curma orice explicații, a prezentat un pașaport elvețian. În ce privește intrarea în subterană dinspre Elveția, aceea n-a fost descoperită niciodată.

Nu cumva în astfel de grote, — și-au spus comisarii de la Interpol — se află tablourile furate din muzee, din capele, podoabele, și sculpturile furate din morminte? Toate căile de acces spre localitățile și casele cu dublă apartenență sînt supravegheate, dar circulația foarte intensă și mai ales ingeniozitatea inepuizabilă a gangsterilor fac operațiile preventive dificile și, uneori, blochează anchetele chiar în cazuri flagrante. În largul portului Livorno a fost văzut, zile de-a rîndul, un iacht foarte frumos, pe puntea căruia pasagerii făceau băi de soare. Era un simplu și plăcut musafir, sosit de undeva din porturile Mediteranei. N-a băgat nimeni de seamă că noaptea venea, dinspre larg, o barcă-motor care trecea, foarte încet, pe lîngă iacht, apoi pleca în lungul coastei, fără să se oprească nici o clipă. A intervenit însă un accident tehnic. Un submarin militar „de buzunar" care făcea antrenamente s-a lovit de un obiect foarte mare, la vreo 10 metri adîncime, în apropierea imediată a iachtului de lux. S-au făcut cercetări. Obiectul era un sac de foi plastice, în care se aflau podoabele și uneltele rituale furate dintr-un mormînt etrusc, din vestita zonă arheologică Cerveteri, situată la 50 de kilometri sud de Roma. Barca cu motor aducea coletul de la depărtare, îl cufunda, legat de o coardă groasă. Cînd se apropia de iacht, la cîțiva metri distanță de pupă, un marinar prindea coarda de un cîrlig anume așezat. Mai tîrziu, oamenii de pe iacht trăgeau prada pe puntea lor — și treburile ar fi mers — și acum — la fel de bine și de rentabil, dacă submarinul nu avea ghinionul să se lovească de colet, înainte ca acesta să fie urcat pe iacht.

Descoperirea contrabandei a pus, în public, problema unei „profesiuni" noi și, relativ, recente, anume a indivizilor numiți „tombaroli", profanatori și jefuitori de morminte antice. Zona lor preferată de activitate este Cerveteri. Orășelul acesta, închis între două cordoane de ziduri, unul etrusc, al doilea medieval, este situat în imediata apropiere a locului pe care se înălța capitala Etruriei — Caere — distrusă de romani cu 400 de ani înaintea erei noastre. La Caere se află cea mai mare necropolă etruscă, un cimitir cu mii de cavouri, camere mortuare, morminte de piatră și de marmoră, etanș închise. În 1911, arheologii englezi, a căror pasiune a dus la descoperirea mormintelor vechi din Persia, din Mesopotamia, din Egipt, din Grecia, din Italia și a îmbogățit colecțiile muzeale și particulare din Anglia, au găsit și necropola etruscă, atît de întinsă, cu atîtea mii de morminte încît explorarea acestui domeniu arheologic, nu s-a terminat nici pînă în zilele noastre.

Locuitorii din jurul orașului Cerveteri descoperă, la intervale dese, cavouri, morminte, pe care se feresc să le profaneze, din superstiție. Ei recurg la „tombaroli", specialiști ai acestui gen de lucrări, după ce se asigură, cu martori, că vor primi o anumită parte din prada ce va fi găsită — în camerele funerare. Tombarolii sondează cu instrumente speciale mormintele, stabilesc cea mai bună posibilitate de a ridica lespezile sau de a deschide porțile cavourilor, inventariază obiectele ce se găsesc înăuntru — și, deoarece etruscii venerau moartea, aveau aur mult și marmură frumoasă, numeroase morminte cuprind splendide obiecte de cult, statuete și podoabe pentru care se oferă, azi, pe piața clandestină a comorilor arheologice, sume foarte mari.

Interesant poate fi și faptul că un mare număr de tombaroli au

GANGSTERI ȘI CAPODOPERE

acest „titlu" acordat în mod oficial, cu diplome, de autoritățile guvernamentale sau locale. Reprezentanții ai guvernului italian au declarat, în mai multe rînduri, că nu există fonduri bugetare atît de mari încît să se poată trece la excavații pe mii de hectare, în vederea scoaterii la lumină a tuturor cimitirelor etrusce. De aceea, dacă tombarolii fac fraude și vînd, scump, obiectele găsite în cavouri, lăsînd pentru muzeele statului numai lucruri de rîndul al doilea, nu se face caz prea mare. Carabinierii n-ar omorî un om care fuge noaptea cu o statuetă sub pelerină. Statuete se găsesc, la urma urmei, pretutindeni.

Din păcate, printre aceste statuete disprețuite se afla și una din cele mai frumoase opere de artă din lumea întreagă, „efebul din Castelvetrano", bronz de 60 centimetri înălțime, piesă autentică din școala antică elină, găsită, din întîmplare, în pămîntul italian. „Efebul" era pus, cu cinste, pe biroul primarului din Castelvetrano și întregul oraș era mîndru de podoaba aceasta. Într-o zi, a trecut pe acolo un petrolist din Texas. S-a îndrăgostit atît de repede și de pătimaș de bronzul grecesc, încît după vreo cîteva zile, statueta a dispărut de pe biroul primarului, fără să se poată afla cum. Scandalul a fost mare, indignarea a cuprins opinia publică italiană, presa a dezlănțuit o campanie violentă împotriva profanatorilor care confundă turismul cu pirateria. O lună mai tîrziu, a sosit pe adresa primarului din Castelvetrano un colet greu, expediat dintr-un oraș de peste Atlantic. Era „efebul" de bronz. Misteriosul gangster care l-a răpit, în complicitate cu tombarolii foarte abili, a avut destul bun simț ca să nu ceară înapoi banii pe care i-a plătit pentru organizarea acestui furt.

Și alte capodopere furate au fost restituite, uneori uimitor de repede. În privința aceasta, declarațiile lui Americo Fornarini, directorul uneia dintre cele mai mari societăți de asigurare din Italia sînt edificatoare. El a povestit unui ziarist francez că la puțin timp după ce au fost furate dintr-o colecție particulară 37 de tablouri de Braque, Modigliani, Picasso și alți pictori moderni (asigurate pentru 207 milioane de lire italiene), s-a prezentat la el un căpitan de carabinieri. Acesta i-a spus că unul dintre indivizii care fuseseră arestați în legătură cu furtul celor 37 de picturi ar fi intrat în legătură cu hoții adevărați, o bandă de gangsteri, care i-au cerut să aducă de la societatea de asigurare 50 de milioane de lire, în schimbul tablourilor, intacte. Garanția acestor „kidnappers" că nu vor fi urmăriți trebuia să fie tocmai căpitanul de carabinieri. El avea să se constituie prizonier, fără să anunțe pe nimeni, pînă la sfîrșitul operației. Societatea de asigurare s-a declarat gata să plătească suma cerută. Carabinierul s-a lăsat cules de un automobil fără numere, la periferia orașului Florența, a făcut, după aprecierea lui, un voiaj de o mie de kilometri pe drumuri de munte, în 12 ore, cît a stat legat la ochi și la gură, în lada de bagaje. A fost pur și simplu aruncat într-un șanț, în starea aceasta, pe o colină care domină Roma. Alături de el un colet cu toate cele 37 de tablouri.

Cînd s-a aflat aventura carabinierului, un număr de persoane s-au îndoit de cinstea lui. Societatea de asigurare, mulțumită că a scăpat numai cu 50 de milioane în loc de 200, l-a apărat, l-a premiat copios — și așa s-a terminat afacerea tablourilor restituite. „Au dreptul societățile de asigurare să negocieze cu răpitorii de tablouri?". Sub titlul acesta ziarul italian „Il Messagerro" a lansat o anchetă, la care a renunțat foarte curînd, deoarece majoritatea scrisorilor primite, în primele zile, dădeau dreptate... societăților de asigurare și se pare că erau expediate chiar de gangsteri, din diferite orașe și oficii poștale.

Cert este că pirateria cu obiectele de artă a luat proporții alarmante. Italia, din nefericire pentru patrimoniul artistic al acestei țări, deține tristul record mondial al furturilor. „Tutela del Patrimonio Artistico", organizația guvernamentală care se ocupă de identificarea, inventarierea și paza obiectelor de artă de pe teritoriul italian, este sprijinită, din 1967, de un corp special de poliție și carabineri. Cea dintîi statistică publicată de „Tutela" (în 1972) arată că în anul 1969 corpul de anchete și de represiune a „închis" 197 de dosare, recuperînd 2.948 de opere de artă furate, însă rămase în Italia. Dintre acestea, 1.480 sînt piese arheologice, 281 tablouri, 2 fresce, 9 urne cinerare etrusce, precum și gravuri, majolice, ornamente, etc. În anul 1972, totalul anchetelor terminate cu rezultate pozitive, cu arestarea unora dintre pirați și regăsirea operelor de artă furate de ei, a înregistrat o creștere senzațională și, în fond, deprimantă: 451 de dosare — și nu mai puțin de 14.556 de obiecte artistice recuperate! Între acestea: 2.665 piese arheologice, 164 sculpturi, 3.499 tablouri, 3.809 monezi antice, 18 urne cinerare, etc. „Tutela" consideră că aceste cifre înseamnă „cel puțin" 25 la sută din totalul furturilor! Cu alte cuvinte, jaful s-a ridicat la 55 sau 60 de mii de obiecte de artă, numai în cazurile în care s-au produs reclamații, fără a mai socoti profanările nocturne făcute de tombaroli și furturile nereclamate.

Pe locul al doilea în ierarhia gangsterismului cu obiectele de artă, se situează, deocamdată, Franța, dar se pare că grupuri de pirați, bine echipate și antrenate, au atacat Germania Occidentală și în mod special Bavaria. Din 1966 pînă în 1970 au fost jefuite în landul bavarez (populație în majoritate catolică) între 234 și 294 de localuri religioase (catedrale, capele, etc.) toate cu sculpturi de artă barocă. În 1971, numărul jafurilor s-a ridicat la 391 — iar în 1972 escaladarea a fost senzațională: numărul furtu-

rilor s-a ridicat la 518! Au fost sustrase 1.915 obiecte de artă și anume 147 de madone, 384 de sfinți diverși, 277 de îngeri, 103 statuete cu țintuirea pe cruce a lui Christ, 502 sfeșnice, 371 mese și pupitre din altare, 181 de potire! A fost prins un singur hoț, un anume Roland Bonaertz, un maniac, dintr-o bandă de gangsteri volatilizată ca prin miracol. Bonaertz n-a reușit, niciodată, să dea informații coerente despre indivizii care l-au îndemnat la furt și care i-au cumpărat — și de cele mai multe ori i-au răpit — sculpturile furate de el. Știe, doar, că „niște domni" cu automobile foarte mari și elegante îl conduceau prin burguri și comune bavareze și-l rugau să vadă unde sînt cele mai frumoase „lucruri sacre", pe care, ziceau ei, „ignoranța locuitorilor și a primarilor le lasă să se degradeze" în loc să le expună în marile catedrale și muzee, unde ar fi fost locul lor firesc. Bonaertz intra în capele, lua statuetele care i se părea mai frumoase, le băga în saci de plastic și le dădea gangsterilor, acceptînd pentru osteneala lui cîteva zeci de mărci.

Imaginea, surprinsă de aparatul fotografic în muzeul Termelor din Roma este reprodusă din revista italiană „Tempo" unde însoțește un reportaj intitulat sugestiv „Furturi și abandonuri distrug patrimoniul nostru artistic. Pierdem un miliard pe zi".

Singura lui condiție a fost să i se lase 12 „madone" de care se îndrăgostise și au fost găsite la el acasă.

Încercările de restabilire a echilibrului ecologic întreprinse în ultimii 5—6 ani au avut un efect cu totul neașteptat: pe fundul Rinului au fost găsite, în octombrie 1972, cu prilejul unei operațiuni de dragaj, 104 obiecte de artă (statuete, candelabre, potire, etc.) furate și abandonate, probabil pentru că gangsterii se simțeau urmăriți. În rîul Inn, la o acțiune asemănătoare, și în Dunăre, la o deviere a cursului apei, au fost găsite zeci de statuete, de bucăți din altare, de ornamente de majolică, furate din capelele bavareze. Într-un rîu frumos de munte au fost găsite trei capete de îngerași, sustrase din grădina fruntașului politic al Bavariei, Franz-Joseph Strauss, el însuși iubitor al artei baroce din capele.

S-a calculat, fără prea mare greutate, că ritmul accelerat al jafurilor amenință patrimoniul artistic al Italiei: în 1980 va fi redus la jumătate. Patrimoniul artistic al Bavariei în 1985 va dispărea. Comorile arheologice din Italia, Spania, obiectele antice (de artă sau de uz comun) scufundate în apele de pe țărmul nordic al Mediteranei — în 1990 vor fi epuizate.

Oare unde vor fi transferate toate aceste milioane de opere artistice? În muzee publice, evident, nu! În colecții particulare, desigur, dar numai într-o anumită măsură, anume în măsura în care pot fi lăsate la vedere, fără riscul că vor fi, pe drept cuvînt, revendicate de autoritățile muzeale și guvernamentale din țările de unde au fost răpite. Sau, dacă nu vor fi căutate și revendicate (ori răscumpărate) de societățile de asigurare... Rămîne, însă, o certitudine, cea mai tristă, în această epopee dramatică a capodoperelor: ele vor fi ascunse, în grote artificiale, în camere secrete, în seifuri necontrolabile, deoarece au devenit valori durabile, în locul banilor.

Licitațiile de artă din 1971 și 1972, au demonstrat că prețurile obiectelor de artă au tendința de creștere continuă. În 1973, procesul s-a accentuat. Miliardarul Paul Getty, luat ca un fel de etalon al comerțului de capodopere, a oferit, la München, trei milioane de dolari pe o statuetă de bronz cu incrustații de argint, atribuită lui Lysip, sculptor care a trăit în secolul al 4-lea înaintea erei noastre. Statueta ar fi fost găsită, din întîmplare, de un sicilian, în plasa cu care pescuia, clandestin, undeva pe țărm, în apropiere de Messina. Getty, nu circulă, dar pentru statueta lui Lysip s-a deplasat, imediat, în Sicilia, cu carnetul de cecuri în buzunar. Era prea tîrziu. Alt miliardar sau gangster cîștigase cursa și cumpărase rîvnita capodoperă. Cine? Unde a dus-o? O păstrează pentru a face față fluctuațiilor valutare de la bursele financiare apusene?

Nimic nu exclude ipoteza că pricepuții și activii intermediari de capodopere de la Basel, fie din Engelgasse, fie din alte străzi — sau alții, din alte orașe, — sînt amestecați în majoritatea cumpărărilor și vînzărilor de tipul acesta. Interpolul anchetează minuțios și abil. Află adevărul. Apoi închide dosarul, nu din complicitate, ci pentru că puternicele organizații ale gangsterilor de capodopere știu să se ascundă sub draperiile unor legi incomplete. Abia acum, în zilele noastre, începe să se schițeze o acțiune de cooperare internațională, patronată de Unesco, pentru apărarea operelor de artă.

A început, tîrziu, să fie înțeleasă valoarea fundamentală a capodoperelor. Acestea nu sînt paravane financiare pentru bogătașii speriați de propriile lor manevre bursiere, ci factori activi în determinarea culturii și creației artistice a lumii de azi și de mîine.

MIRCEA GRIGORESCU

CHURCHILL-

ISTORIC ŞI MEMORIALIST — DESPRE ANII CELUI DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL

Winston Churchill în adăpostul său din Downing Street 10...

Toată lumea consideră volumele pe care Winston Churchill le-a consacrat celui de al doilea război mondial ca aparţinînd genului memorialistic. Toată lumea — în afară de autorul lor. De-a lungul întregii sale vieţi, acesta s-a socotit nu numai un politician şi bărbat de stat, ci şi (uneori în primul rînd) un om de litere şi arte în general (să nu uităm pasiunea lui pentru pictură) şi un istoric în particular. Într-adevăr, la data cînd a început să se ocupe de evenimentele anilor 1939 — 1945, el avea la activul său cîteva lucrări destul de importante, printre care se remarcaseră în mod deosebit o interesantă relatare a războiului din 1914—1918 şi o succintă, dar cuprinzătoare, prezentare a trecutului popoarelor de limbă engleză, incluzînd toate dominioanele britanice precum şi Statele Unite.

În aceste scrieri, Churchill putea aspira, cu mai multă sau mai puţină îndreptăţire, la rolul de cronicar, chiar dacă uneori fusese părtaş la evenimente, ca de pildă în anii 1914—1918, cînd ocupase funcţia de prim lord al Amiralităţii britanice. În cea de a doua conflagraţie, însă, participarea sa a fost incomparabil mai directă şi mai efectivă după ce, încă din septembrie 1939, şi-a reluat postul în fruntea Marinei de război, la 10 mai 1940, în plină şi nimicitoare ofensivă a naziştilor pe frontul de Vest, el a devenit prim-ministru al Angliei, ale cărei destine le-a condus pînă după capitularea celui de-al III-lea Reich.

Iată motivul pentru care, vorbind despre această perioadă, istoricul Churchill cedează pasul politicianului Churchill. Relatarea este făcută, în modul cel mai făţiş, de pe poziţiile unui şef de guvern care se simte dator să pledeze pro domo, să-şi justifice a posteriori toate acţiunile, să respingă de o manieră cît mai categorică orice critică, orice reproş, orice învinuire, indiferent dacă ele au fost formulate la vremea respectivă sau într-o perioadă ulterioară, indiferent dacă ele veneau din partea unor adversari, a unor foşti parteneri sau pur şi simplu din partea unor istorici.

Evident, asemenea condiţii nu sînt tocmai prielnice pentru o desăvîrşită obiectivitate, ba nici măcar pentru un efort serios în atingerea ei. Ce-i drept, Churchill nu recurge la minciuni sau la deformări flagrante ale adevărului. Mult mai abil, el foloseşte jocurile de lumini şi umbre, pentru a scoate în relief anumite aspecte care-i convin şi a estompa altele, care nu-l servesc. Printr-o măiastră dozare a nuanţelor, fostul premier britanic caută — şi adesea reuşeşte — să adune un maximum de argumente în favoarea tezelor sale şi să anuleze sau să diminue importanţa celor ostile lui.

În ciuda acestei caracteristici, cele scrise de el, fie că le numim memorii, fie că le promovăm la rang de istorie, prezintă o valoare care e departe a de fi neglijabilă. La urma urmei, avem de-a face cu mărturia de prim ordin a cuiva care s-a aflat în linia întîia a frontului militar, politic şi diplomatic în cea mai crincenă încleştare pe care a cunoscut-o vreodată omenirea.

În paginile ce urmează, publicăm cîteva fragmente privind unele din cele mai critice momente ale războiului. Oricît ar părea de paradoxal, tocmai în astfel de clipe Churchill se dovedeşte destul de nepărtinitor, ceea ce îi permite să polemizeze cu alţi istorici şi memorialişti.

În alegerea textelor, am folosit ediţia în 12 volume, apărută la Londra, în 1968, în editura „Cassell" (Winston S. Churchill: THE SECOND WORLD WAR). Traducerea este uneori prescurtată şi, anumiţi termeni, formule sau expresii, care ar fi necesitat prea ample explicaţii, au fost întrucitva parafrazaţi pentru a deveni mai accesibili cititorilor noştri.

SOLUŢII PENTRU O ENIGMĂ

La două săptămîni după declanşarea ofensivei pe frontul de Vest, hitleriştii au izbutit să încercuiască, în zona Canalului Minecii întregul Corp expediţionar britanic şi trei Corpuri de armată franceze. Porturile Boulogne şi Calais fiind pe punctul de a fi ocupate, aliaţilor nu le mai rămăsese decît Dunkerque, spre care se îndreptau forţele lor, cu graba disperării.

Pe neaşteptate, diviziile blindate ale Wehrmacht-ului — care ar fi trebuit şi cărora le-ar fi fost posibil să taie calea anglo-francezilor spre mare — s-au oprit. Aceasta a permis o largă operaţie de evacuare, care a început la 27 mai 1940 şi a durat opt zile, cu participarea a 848 de vase militare şi civile de toate categoriile, sub pavilion britanic, francez, belgian şi olandez. Rezultatul acestei acţiuni, purtînd

numele de cod „Operația Dinamo", a fost evacuarea a 338 226 ofițeri și soldați, dintre care două treimi erau britanici.

Întrebarea e: de ce s-au oprit tancurile germane? În memoriile lor postbelice, cei mai mulți dintre generalii naziști au aruncat vina pentru această manevră în spinarea lui Hitler. Churchill, însă, ne oferă o altă interpretare.

Trebuie să examinăm acum un episod pe marginea căruia s-au purtat foarte multe discuții. Generalul Halder, în acel moment șeful statului major al forțelor terestre germane, susține în memoriile lui că Hitler, a avut atunci singura intervenție personală în cadrul bătăliei. După spusele lui Halder, führerul „a intrat în alarmă în privința formațiilor blindate, deoarece, aflîndu-se în mare primejdie pe un teren dificil și brăzdat de canale, nu erau în stare să obțină vreun rezultat vital". Hitler ar fi considerat atunci că nu-și poate permite sacrificarea inutilă a unităților de tancuri, de care avea absolută nevoie în cea de a doua fază a campaniei. El își închipuia, fără îndoială, că superioritatea aeriană de care dispunea îi va fi suficientă pentru a împiedica o evacuare masivă, pe calea mării, a forțelor aliate. După cum afirmă Halder, Hitler i-a trimis așa-dar prin Brauchitsch, comandantul suprem pe atunci al armatei de uscat germane, un ordin „de a opri blindatele, ba chiar de a retrage vîrfurile lor cele mai înaintate". Astfel, susține Halder, armata britanică a avut cale liberă spre Dunkerque.

Fapt este că noi am interceptat un mesaj german, emis în limbaj necifrat la 24 mai, ora 11.42 a.m., prin care se oprea deocamdată orice atac pe linia Dunkerque-Hazebrouck-Merville. Halder pretinde că el ar fi refuzat să intervină în mișcarea Grupului de armate Rundstedt, care avea dispoziții clare de a împiedica pe aliați să ajungă pe litoral. După părerea lui, cu cît succesul ar fi fost aici mai rapid și mai complet, cu atît ar fi fost mai ușor de înlocuit mai tîrziu eventualele pierderi în tancuri.

În ziua următoare, el a fost convocat la o ședință cu führerul și Brauchitsch, care s-a încheiat cu ordinul categoric al lui Hitler de a stopa ofensiva. Keitel, șeful de stat major al forțelor armate naziste, a fost trimis prin avion la Rundstedt, pentru a veghea la executarea ordinului.

Alți generali germani au adoptat cam aceeași versiune, unii lăsînd chiar să se înțeleagă că Hitler avea motive de ordin politic, crezînd că astfel își sporește șansele de a încheia pace cu Anglia după înfrîngerea Franței. Dar iată că acum au ieșit la iveală dovezi documentare concludente, sub forma unui autentic jurnal al lui Rundstedt, *scris chiar în epoca respectivă* și care istorisește cu totul altă poveste. La miezul nopții de 23—24 mai, Brauchitsch a confirmat că Armata 4 de blindate urma să rămînă sub ordinele lui Rundstedt pentru ultimul act al „bătăliei de încercuire". A doua zi, Hitler i-a făcut o vizită lui Rundstedt, care i-a arătat că blindatele sale, venite atît de repede și atît de departe, suferiseră importante pierderi și aveau nevoie de un răgaz, pentru a se reorganiza și a-și recăpăta forța de șoc înainte de a da ultima lovitură unui inamic care, așa cum glăsuiește jurnalul, „lupta cu o tenacitate extraordinară". Rundstedt prevedea posibilitatea unor atacuri asupra trupelor sale risipite pe o mare întindere de la nord spre sud. Hitler a fost de acord cu necesitatea absolută de a fi menajate blindatele pentru operațiile ulterioare.

Totuși, în zorii zilei de 25 mai, o nouă directivă a lui Brauchitsch ordona ca blindatele să-și continue înaintarea. Bizuindu-se pe acordul verbal al lui Hitler, Rundstedt nu a vrut să dea ascultare acestei dispoziții și nu a transmis-o comandantului Armatei 4, Kluge, căruia i-a spus să continue să-și pună la punct diviziile de blindate. Kluge a protestat împotriva întîrzierii care i se impunea, dar abia în 26 mai Rundstedt a permis tancurilor să continue înaintarea, menționînd chiar și atunci că nu trebuia întreprins un asalt direct împotriva portului Dunkerque. Jurnalul înregistrează că, împotriva acestei restricții, Armata 4 a protestat vehement și șeful statului său major a telefonat la 27 mai:

„Situația în porturile Canalului Mînecii este următoarea. Vase de mare tonaj acostează la chei, coboară pontoanele și oamenii se suie la bord. Întregul material este abandonat pe țărm. Dar nu este în interesul nostru să ne trezim mai tîrziu față în față cu acești soldați, care între timp vor fi reechipați".

Este deci cert că blindatele au fost oprite, dar nu din inițiativa lui Hitler, ci din cea a lui Rundstedt. Acesta ar fi trebuit să dea ascultare ordinelor formale ale comandamentului armatei de uscat sau, cel puțin, să-l pună la curent cu cele discutate cu Hitler. Generalii germani sînt în general de acord că, în felul acesta, naziștii au ratat o mare ocazie.

CONFRUNTARE ÎN VĂZDUH

După capitularea Franței, în iunie 1940, Anglia a rămas singură în fața Reichului, de ale cărui trupe o despărțea acum numai Canalul Mînecii. Protecția sa aeriană era asigurată doar de 59 de escadrile de vînătoare ale R.A.F.-ului. Între începutul lunii august și sfîrșitul lunii octombrie 1940, ele s-au angajat în ceea ce istoria a consemnat definitiv sub numele de Bătălia Angliei.

În cursul acestei îndîrjite lupte, britanicii au pierdut 790 de aparate de vînătoare, iar Luftwaffe — 1389 *de avioane de toate tipurile. Disponibilitățile Angliei erau atît de mici încît, ținînd seama de avarii și defecțiuni, în momentul culminant al bătăliei, ea nu a putut arunca în foc decît 570 de avioane de tip* Hurricane *și* Spitfire.

Acest moment culminant l-a constituit data de 15 septembrie pe care Churchill îl descrie astfel:

După două puternice atacuri în ajun, Luftwaffe și-a concentrat cel mai puternic efort în cadrul unui atac de zi asupra Londrei, la 15 septembrie.

A fost una din bătăliile decisive ale războiului și, ca și cea de la Waterloo, ea s-a desfășurat într-o duminică. Vremea părînd favorabilă unor incursiuni inamice, m-am dus la Uxbridge, unde se afla cartierul general al Grupului de vînătoare nr. 11, pentru a asista la modul cum era condusă o bătălie aeriană.

Grupul nr. 11 cuprindea nu mai puțin de 25 de escadrile, care protejau comitatele Essex, Kent, Sussex și Hampshire, precum și toate căile de acces spre Londra care treceau deasupra lor. În fruntea grupului, de care depindea în mare măsură soarta noastră, se găsea de șase luni viceamareșalul aerului, Park. Încă de la începutul evacuării de la Dunkerque, toate operațiile de zi din Sudul Angliei fuseseră conduse de el.

Soția mea și eu mine am fost duși în „Sala de operații", care se afla într-un adăpost la peste 15 metri sub pămînt. Toate meritele și calitățile avioanelor *Hurricane* și *Spitfire* ar fi fost inutile fără acest sistem subteran al centrelor de control și dirijare a operațiilor. Grupul nr. 11 conducea practic acțiunile prin intermediul cîte unei

baze de vînătoare, situată în fiecare dintre comitatele amintite.

„Sala de operații" semăna cu un mic teatru, avînd două rînduri de balcoane și aproximativ măsurînd 18 metri în diametru. Ne-am așezat în ceea ce s-ar putea numi balconul I. Sub noi se afla o masă acoperită cu o hartă la scară mare, în jurul căreia stăteau vreo douăzeci de tineri specialiști, bărbați și femei, asistați de telefoniști. În fața noastră, acolo unde ar fi trebuit să se găsească cortina, se înălța o uriașă tabelă neagră, împărțită în șase coloane și dotată cu becuri electrice, fiecare reprezentînd cîte una din cele șase baze de vînătoare.

La rîndul lor, coloanele erau împărțite în subcoloane, corespunzînd escadrilelor de care dispuneau bazele și fiecare subcoloană era împărțită tot prin linii laterale. Cel mai de jos rînd de becuri indica „Pe punctul de a intra în luptă", adică un interval de două minute pînă la decolarea escadrilei; rîndul următor, „Stare de pregătire", ceea ce însemna cinci minute, apoi „Stare de disponibilitate" — 20 de minute. Se succedau după aceea becurile indicînd avioanele care decolaseră, cele care-l reperaseră pe inamic, becurile de culoare roșie pentru avioanele angajate în luptă și rîndul cel mai de sus, pentru avioanele care reveneau la bazele lor.

Pe latura din stînga, într-un fel de cușcă de sticlă, se aflau patru-cinci ofițeri, care aveau datoria de a aprecia și interpreta informațiile sosite de la Corpul de observatori, alcătuit pe atunci din peste 50.000 de bărbați, femei, și adolescenți. Radarul era încă în vîrsta copilăriei, anunțînd doar raidurile care se apropiau de coastele noastre. Principala sursă de informație despre inamicul aflat deja deasupra teritoriului britanic o constituiau observatorii înarmați cu binocluri de cîmp și cu telefoane portative. În cursul unei acțiuni se recepționau, așadar, mii de mesaje. În cîteva camere situate în altă parte a statului-major subteran, aceste mesaje erau filtrate în mare viteză de numeroși experți care transmiteau rezultatele direct, minut cu minut, celor din jurul mesei și ofițerilor din cușca de sticlă.

În dreapta se afla o altă cușcă asemănătoare, plină cu ofițeri din armata terestră, care raportau activitatea celor două sute de baterii de artilerie antiaeriană. Noaptea, oprirea focului lor era de o importanță vitală în anumite regiuni în care avioanele noastre se apropiau de cele ale inamicului.

— Nu știu dacă azi va surveni ceva, mi-a spus Park. Deocamdată domnește pretutindeni liniștea.

După un sfert de oră, totuși, cei din jurul mesei au început să se foiască. S-a anunțat atacul unei formații de „peste 40" avioane, venind dinspre bazele germane din regiunea Dieppe. Becurile de la extremitatea de jos a tabloului de pe perete au început să se aprindă, pe măsură ce diferitele noastre escadrile ajungeau la faza „Pe punctul de a intra în luptă". Apoi, într-o succesiune rapidă, s-au anunțat atacurile unor formații de „peste 20" și „peste 40". După alte zece minute, devenise evident că era iminentă o mare bătălie. De ambele părți văzduhul se umpluse cu avioane.

Unul după celălalt, soseau semnale „peste 40", „peste 60"; la un moment dat, a venit unul anunțînd „peste 80". La harta de pe masă, deplasarea tuturor valurilor de atac era marcată prin împingerea înainte a unor discuri, care se mișcau de-a lungul diverselor căi de acces. Pe tabela din fața noastră, luminile care urcau tot mai sus arătau că escadrilele noastre se înălțau în văzduh, pînă ce în faza „Stare de disponibilitate" nu au mai rămas decît

CHURCHILL

vreo patru-cinci. Aceste bătălii aeriene, de care depindeau atît de multe lucruri, aveau să dureze ceva mai mult de o oră de la prima ciocnire. Inamicul avea forțe suficiente pentru a trimite la atac mereu noi valuri de aparate. Escadrilele noastre, după efortul de a se ridica la o altitudine cît mai mare pentru a se năpusti de acolo asupra adversarului, trebuiau să aterizeze din nou, fie după 70—80 de minute, pentru a se aproviziona cu combustibil, fie după un angajament de cinci minute, pentru a-și reînnoi munițiile. Dacă în clipele cînd încărcau benzina sau benzile de proiectile, inamicul se dovedea capabil să trimită noi escadrile, cărora nu mai avea cine să li se opună în aer, unele dintre avioanele noastre riscau să fie distruse pe sol. De aceea, mai ales pe lumină, în cursul zilei, comandamentul se străduia să dirijeze în așa fel operațiile încît să nu avem prea multe aparate în același timp pe sol.

Acum, becurile roșii arătau că majoritatea escadrilelor noastre erau angajate. În jurul hărții de pe masă se auzea un murmur înăbușit în vreme ce oamenii din jurul ei se agitau, împingînd încolo și încoace discurile, conform unei situații mereu în schimbare. Vicemareșalul aerului, Park, dădea indicații generale pentru a-și pune forțele în dispozitiv. Ordinele lui erau retransmise în detaliu fiecărei baze de vînătoare de către un tînăr ofițer care stătea lîngă mine.

În curînd, toate escadrilele noastre au fost angajate iar unele începuseră chiar să se întoarcă, pentru a lua benzină. În orice caz, în acel moment, nici un avion nu se mai afla la sol și becurile din rîndurile inferioare erau toate stinse. Nu mai aveam nici o escadrilă de rezervă, căci Grupul nr. 11 ajunsese la capătul resurselor sale. Park a cerut atunci Grupului nr. 12 trei escadrile, pe care să le aibe la dispoziție în cazul unui nou atac masiv întreprins în timp ce avioanele sale se reaprovizionau cu muniții și combustibil. Ajutorul solicitat — pe care, de altfel, l-a căpătat imediat — era necesar pentru protejarea Londrei și a aerodromurilor de aprovizionare.

Tînărul ofițer de legătură, care se purta ca și cum ar fi participat la o banală manevră, continua să transmită ordinele pe un ton calm și monoton. Nu a trecut mult și cele trei escadrile suplimentare au fost aruncate în luptă. Mi-am dat seama că Park era neliniștit și, rupînd tăcerea pe care o păstrasem pînă atunci, l-am întrebat:

— Ce rezerve mai avem?

— Nici una, mi-a răspuns el.

Au mai trecut cinci minute. Cele mai multe din escadrilele noastre se aflau acum la sol, pentru a se reaproviziona. În majoritatea cazurilor, nu puteam să le oferim nici o protecție aeriană. Pe neașteptate, însă, am constatat că inamicul dă semne de abandonare a luptei. Mișcarea discurilor de pe imensa hartă arăta o scurgere continuă spre est a bombardierelor și avioanelor de vînătoare germane. Peste alte zece minute operațiile erau încheiate. Urcînd scările adăpostului spre suprafață, am auzit semnalul de încetare a alarmei.

Era ora 16.30 cînd am ajuns la reședința mea de la Chequers. M-am culcat imediat, pentru a-mi face somnul de după-amiază. Probabil că eram obosit de drama la care asistasem, deoarece nu m-am trezit decît la opt.

Am sunat și principalul meu secretar particular, John Martin, a intrat cu traista de vești ale serii, primite din toate colțurile lumii. Numai știri proaste: cutare acțiune ieșise prost acolo; cutare operație suferise o întîrziere dincolo; cutare om de stat ne refuzase o cerere; numeroase vase ale noastre fuseseră scufundate în Atlantic.

— În schimb, toate nenorocirile sînt răscumpărate de cele întîmplate în văzduh, mi-a spus Martin, încheindu-și relatarea. Am doborît 183 de avioane inamice și nu am pierdut nici patru zeci.

JOCUL CU MOARTEA

Pe la mijlocul lui septembrie, naziștii au început să folosească împotriva noastră o nouă și cumplită armă de luptă. Asupra Londrei au fost lansate un mare număr de bombe cu întîrziere, care ne-au creiat probleme foarte grele. De nenumărate ori trebuia să blocăm fie lungi tronsoane de cale ferată, fie accesul spre importante noduri de comunicații sau spre uzine și aeroporturi de o însemnătate vitală, pînă ce proiectilele erau dezgropate și făcute inofensive. Era o treabă extrem de primejdioasă, mai ales la început, căci metodele și procedeele de neutralizare nu au putut fi învățate decît printr-un lung șir de experiențe amare.

Mă interesaseră bombele cu explozie întîrziată încă din timpul primului război mondial: în 1918, nemții le utilizaseră pe scară mare, pentru a ne împiedica să folosim comunicațiile în cursul înaintării noastre în Germania. Nu încape îndoială că aceste proiectile sînt foarte eficiente, mai ales datorită atmosferei de teamă și incertitudine pe care o creează. Într-o primă perioadă a războiului (cînd Chamberlain se mai afla încă în fruntea guvernului — N.M.) preconizasem fără succes utilizarea lor în Norvegia și pe canalul Kiel. Acum urma să le simțim noi înșine gustul. Am fost nevoiți să alcătuim detașamente speciale, purtînd denumire UXB (în limba engleză, *UnExploded Bombs* — N. M.) în fiecare oraș, localitate și district.

Cei care s-au oferit voluntari pentru acest joc cu moartea au fost într-un număr impresionant de mare. Dintre echipele care s-au format în cîteva zile unele au avut noroc, altele nu. Unii au trecut nevătămați prin această încercare, alții, după douăzeci, treizeci sau chiar patruzeci de misiuni duse la capăt, au sfîrșit prin a fi sfîrtecați de explozii.

Pretutindeni unde îmi făceam călătoriile de inspecție, întîlneam detașamentele UXB. Dintr-un motiv sau altul, chipurile membrilor lor mi se păreau totdeauna diferite de ale celorlalți oameni, oricît de viteji ar fi fost aceștia. Nu aș fi în stare să spun de ce, dar toți erau slabi, cu pielea de o culoare albăstrie, cu privirile parcă halucinate și cu buzele atît de strînse, încît nu se mai vedeau din ele decît niște dungi subțiri și palide. Scriind despre vremurile acelea grele ești mereu ispitit să folosești cuvîntul „îndîrjire". Dar poate că acest termen ar trebui rezervat exclusiv celor din detașamentele UXB.

Unora li se va părea poate nepotrivită evocarea unei întîmplări amuzante într-un context atît de sumbru. Dar în timp de război, rîsul ostașului este adesea expresia unor emoții acumulate, cărora nu e în stare să le dea glas. Iată așadar despre ce e vorba. O echipă săpa la dezgroparea unei bombe și conducătorul ei a pătruns în tunelul care se căscu, pentru a executa delicata operație de deconectare a explozivului. Deodată, el a strigat celorlalți să fie scos imediat afară. Trăgînd de frînghia cu care era legat, tovarășii săi l-au adus la lumină, apoi, înșfăcîndu-l de umeri și tîrîndu-l cu ei, au parcurs în goană cei 40—50 de metri considerați drept strict necesari pentru a se pune la adăpost de explozie. Trîntindu-se la pămînt, au așteptat bubuitura. Nimic! Conducătorul detașamentului era însă vizibil zguduit — se albise la față și abia mai răsufla. Ceilalți îl priveau nedumeriți.

— Doamne sfinte! a rostit el. M-am trezit nas în nas cu un șobolan!

MORMÎNTUL LICHID AL ATLANTICULUI

În următorul fragment Churchill se ocupă de una dintre cele mai grave probleme pe care le-a avut de înfruntat Anglia în cursul războiului: periclitarea comunicațiilor sale maritime. Acțiunile întreprinse de submarinele naziste puneau insulele britanice în fața pericolului de a sucomba datorită atît lipsei de alimente și materii prime industriale (a căror sursă principală o reprezentau Canada, Africa de Sud și Australia), cît și penuriei de arme și muniții, al căror furnizor erau în primul rînd Statele Unite.

În semestrul I al anului 1942, numărul și tonajul vaselor comerciale torpilate de U-boot-urile germane au mers pe o linie aproape constant ascendentă. În ianuarie, au fost scufundate 46 de nave, cu un deplasament total de 297 102 tone; în februarie: 71 de nave — 384 110 tone; în martie: 81 de nave — 460 185 tone; în aprilie: 67 de nave — 396 023 tone; în mai: 120 de nave — 601 509 tone; în iunie: 114 nave — 627 011 tone; în total 499 de nave — 2 765 940 de tone.

E interesant de relevat că, în minuțioasa analiză pe care o face acestei critice situații, Churchill încearcă să atribuie o mare parte de răspundere marinei de război americane, slab pregătită în materie de combatere a submersibilelor inamice. Pasajul care urmează este astfel un concludent exemplu al subtilei perfidii cu care premierul britanic știa să-și critice aliații.

Salutasem intrarea în război a Statelor Unite cu un sentiment de ușurare și cu o senzație de-notă ridicare a moralului. De acum înainte, povara avea să fie împărțită cu un partener ale cărui resurse erau practic nelimitate. Puteam spera că, în ceea ce privește războiul naval, submarinele inamice vor fi reduse la neputință. Grație ajutorului american, calea Atlanticului, vitală pentru rezistența noastră, avea toate șansele să fie pusă la adăpost.

Dar anul 1942 ne-a adus multe surprize brutale, dovedind că Oceanul Atlantic era teatrul de luptă cel mai dificil. Încă la sfîrșitul lui 1941, flota de submarine germane ajunsese la 250 de unități, aproape o sută fiind operaționale și numărul lor crescînd în fiecare lună cu alte cincisprezece. La început, mijloacele de apărare anglo-americane, deși mult mai viguroase decît pe vremea cînd eram singuri, nu au fost la înălțimea asaltului inamic, care se dezlănțuise acum împotriva unui obiectiv mult mai amplu, navele comerciale americane adăugîndu-se celor britanice.

Vreme de șase-șapte luni, *U-boot*-urile și-au făcut de cap, aproape nestingherite, în apele teritoriale ale S.U.A., aducîndu-ne pînă în pragul dezastrului sau riscînd să amîne la infinit deznodămîntul conflagrației.

La 12 decembrie 1941, Hitler a hotărît să-şi trimită submarinele în apropierea coastelor americane. Cum multe dintre aceste nave şi cîţiva dintre cei mai destoinici comandanţi se aflau în Marea Mediterană şi cum un grup masiv se afla în apele Norvegiei şi ale Oceanului Îngheţat de Nord, la început nu au fost transferate în Atlantic decît şase *U-boot*-uri mari, de cîte 720 de tone. Ele au părăsit porturile din Golful Biscaya între 18 şi 30 decembrie, cu ordinul de a pătrunde în tronsonul nordic al rutei de coastă dintre Newfoundland şi New York, în apropiere de porturile unde se formau convoaiele cu direcţia Anglia. Succesul a fost imediat. La sfîrşitul lunii ianuarie 1942, 31 de vase, de aproape 200 000 de tone, fuseseră scufundate în largul litoralului american şi canadian.

Curînd, atacurile s-au extins spre sud, pînă la coasta Floridei. Pe această uriaşă şosea maritimă mişunau nenumărate vase aliate şi neutre, printre ele şi preţioasele petroliere, defilînd într-o procesiune aproape neîntreruptă de la şi înspre porturile Venezuelei şi ale Golfului Mexic. În Marea Caraibilor, submarinele naziste s-au concentrat îndeosebi împotriva petrolierelor. Săptămînă de săptămînă, masacrul a crescut în intensitate. Din cele 71 de vase pierdute în februarie, 69 au fost scufundate în zona americană. Era cel mai înalt nivel de pierderi înregistrat pînă acum,dar curînd el avea să fie depăşit.

Toate aceste ravagii erau provocate de o mînă de submarine, niciodată numărul lor nedepăşind 12—15. Protecţia furnizată de marina Statelor Unite a fost, timp de cîteva luni, înspăimîntător de inadecvată. Era de mirare cum, în cei doi ani de la izbucnirea războiului în Europa, S.U.A. nu luaseră măsuri pentru a-şi pune flota comercială la adăpost de un astfel de asalt mortal.

Nici apărarea aeriană de coastă nu era mai bine dezvoltată. Aviaţia americană nu făcuse instrucţie în domeniul combaterii submarinelor, în vreme ce marina, dotată cu hidroavioane şi aparate amfibii, nu găsea metode eficiente pentru a combate inamicul.

Pierderile noastre ar fi fost şi mai grele dacă navele militare de suprafaţă ale Reichului ar fi fost trimise şi ele în Atlantic. Hitler, însă, obsedat de gîndul că vom invada Norvegia, şi-a sacrificat şansele în Atlantic, concentrînd toate bastimentele de suprafaţă în apele Scandinaviei.

În schimb, numărul de *U-boot*-uri operaţionale în ocean a ajuns în octombrie 1942, în ciuda pierderilor, la 196. În noiembrie 1942 pierderile maritime comerciale ale aliaţilor au atins punctul culminant al întregului război: 117 nave cu peste 700 000 de tone scufundate numai de submarine, plus alte 100 000 de tone pierdute din alte cauze.

Abia în octombrie 1943, deşi efectivele *U-boot*-urilor ajunseseră la maximum, forţele britanice şi americane au reuşit să le dea o ripostă nimicitoare. De atunci încolo, submarinele naziste au pierdut treptat dominaţia în Atlantic.

ÎN AJUNUL „OPERAŢIEI OVERLORD"

Puse la punct în primăvara anului 1944, planurile mult amînatei debarcări a aliaţilor occidentali în nordul Franţei au fost definitivate la 8 mai, cînd s-a stabilit că atacul va fi declanşat la 5 iunie. Generalul Dwight Eisenhower, comandantul suprem al forţelor aliate, avea la dispoziţia sa, pe teritoriul Angliei, efective care se ridicau la un total de 2 876 000 ofiţeri şi soldaţi. Flota care avea să execute transportul trupelor şi să asigure protecţia lor (pe mare ca şi pe uscat, după stabilirea capetelor de pod), număra aproximativ 5 000 de nave şi ambarcaţiuni, de cele mai diverse tipuri şi dimensiuni. Pentru a-şi asigura de la început supremaţia în aer, aviaţia britanică şi americană trebuia să efectueze, în primele 24 de ore de la debarcare, un minimum de 12 500 de ieşiri (în fapt, cifra avea să crească la 16 400)

Operaţia Overlord, cum se numea în limbaj de cod deschiderea acestui nou front în Europa Occidentală, a implicat desigur un imens efort pe plan strategic, tactic, tehnic şi organizatoric. Un singur factor scăpa posibilităţilor umane de control: starea timpului. Pentru reuşita acţiunii, condiţiile meteorologice erau de o importanţă vitală. Şi tocmai

După victoria împotriva hitlerismului, în iulie 1945, la Potsdam, alături de preşedintele Truman şi de mareşalul Stalin.

ele au fost cît pe-aci să pericliteze succesul „celei mai lungi zile", așa cum se poate vedea din acest ultim pasaj pe care-l publicăm din lucrarea lui Churchill.

Pe măsură ce data fixată se apropia, tensiunea creștea necontenit. Inamicul nu dădea încă nici un semn că ne-ar fi ghicit intențiile. La sfîrșitul lunii aprilie, naziștii înregistraseră un mic succes, scufundînd două mici nave de transport americane care participau la o manevră, dar, după toate aparențele, ei nu făcuseră nici o legătură între acest episod și planurile noastre de invazie. În cursul lunii mai, am observat că forțele navale germane din porturile Cherbourg și Le Hâvre primiseră unele întăriri, precum și faptul că activitatea de minare a Canalului Mînecii se intensificase întrucîtva. În general, însă, dușmanul păstra liniștea, așteptînd probabil un indiciu mai precis cu privire la intențiile noastre.

Pregătirile începeau acum să avanseze din ce în ce mai repede spre punctul culminant. La 28 mai, comandanții de divizie au fost informați că debarcarea urma să aibe loc la 5 iunie. Din clipa aceea, toate efectivele destinate asaltului au fost „puse sub lacăt" fie la bordul vaselor respective, fie în cantonamentele sau punctele lor de concentrare de pe uscat.

Dintr-o dată, starea timpului a început să ne provoace serioase îngrijorări. După un lung șir de zile frumoase, condițiile meteorologice au devenit instabile și, cu începere de la 1 iunie, comandanții au ținut cîte două ședințe pe zi, pentru a studia rapoartele despre situația atmosferică. Încă la prima reuniune prognoza arăta că, la 5 iunie, cerul va fi acoperit de nori joși, ceea ce era de rău augur atît pentru bombardamentele pe care urmau să le efectueze avioanele noastre, cît și pentru lansările de parașutiști prevăzute în anumite puncte. În seara de 2 iunie, primele nave de război au părăsit estuarul fluviului Clyde, din Sudul Scoției, iar două submarine pitice au plecat din Portsmouth, cu misiunea de a marca zonele de asalt. Ziua de 3 iunie nu a fost nici ea de loc încurajatoare: un vînt tot mai puternic, venind dinspre Vest, biciuia o mare destul de agitată, și cerul era înnourat. Prognoza pentru 5 iunie era de asemenea sumbră.

În acea după-amiază, m-am dus la Portsmouth, unde am asistat la îmbarcarea unui mare număr de trupe. După ce am vizitat vasul unde se afla statul major al Diviziei 50, m-am urcat într-o șalupă, oprindu-mă apoi la fiecare navă și întreținîndu-mă îndelung cu soldații și matrozii.

La înapoiere, am făcut un popas la cartierul general al lui Eisenhower, căruia i-am adresat urări de succes. Am ajuns foarte tîrziu la Londra unde, în timp ce-mi luam cina, am aflat că vremea se înrăutățea și că operația va trebui probabil amînată cu 24 de ore. Înainte de a lua o hotărîre definitivă, generalul Eisenhower dorea să aștepte primele ceasuri ale dimineții de 4 iunie. Între timp, unitățile uriașei *armade* urmau să iasă în larg, conform programului.

Mă obseda gîndul că, dacă starea vremii va continua să fie rea și dacă amînarea va trebui să depășească data de 7 iunie, vom fi nevoiți să așteptăm cel puțin încă două săptămîni, înainte de a beneficia de aceeași combinație favorabilă dintre faza lunii și fluxul mării. Dar toate trupele participante la primul asalt fuseseră deja puse la curent cu desfășurarea operațiilor și oamenii nu puteau fi întemnițați la infinit în strîmtele cale ale navelor de transport. Așa stînd lucrurile, ce șanse aveam să evităm o deconspirare a planurilor noastre?

M-am culcat pe la ora unu și jumătate. Cum nu puteam în nici un caz să intervin cu ceva în desfășurarea evenimentelor, am dat dispoziție să nu fiu trezit decît atunci cînd se va cunoaște hotărîrea lui Eisenhower. Acesta a strîns pe comandanții din subordinea sa la ora 4.15 dimineața. Meteorologii i-au comunicat că cerul era acoperit, plafonul de nori coborîse foarte jos, dinspre Sud-Vest sufla un vînt puternic, însoțit de ploaie, iar marea era destul de frămîntată. Prognoza pentru 5 iunie se prezenta și mai prost.

Călcîndu-și pe inimă, Eisenhower a ordonat amînarea atacului cu 24 de ore, ceea ce însemna că gigantica mașină a debarcării trebuia să facă marș-arier, în conformitate cu un plan minuțios pregătit. Toate convoaiele aflate în larg au luat drumul spre casă, micile ambarcațiuni căutîndu-și adăpost în locuri mai ferite, unde au aruncat ancora. Un singur mare convoi, format din 138 de vase, nu a recepționat ordinul de înapoiere, dar și el a putut fi întors din cale, cu ajutorul aviației, fără a stîrni bănuielile inamicului. A fost o zi grea pentru miile de oameni închiși în pîntecele navelor zgîlțîite de valuri.

Ceasurile s-au tîrît anevoie pînă în seara de 4 iunie. La ora 9.15, la cartierul general al lui Eisenhower a avut loc o nouă ședință. Condițiile atmosferice continuau să fie proaste, amintind oarecum pe cele caracteristice lunii decembrie. Totuși, meteorologii au pronosticat o ameliorare trecătoare în dimineața de 6 iunie, după care timpul avea să se strice din nou, pentru o perioadă nedefinită. Pus în fața disperatei alternative de a înfrunta riscurile imediate sau de a amîna debarcarea cu cel puțin două săptămîni, Eisenhower, după ce i-a consultat pe comandanții din subordinea sa, a hotărît să ducă la capăt operația, o ultimă decizie urmînd să se adopte în zorii zilei următoare.

La 5 iunie, ora 4 dimineața, zarurile au fost definitiv aruncate: invazia era fixată pentru ziua de 6 iunie.

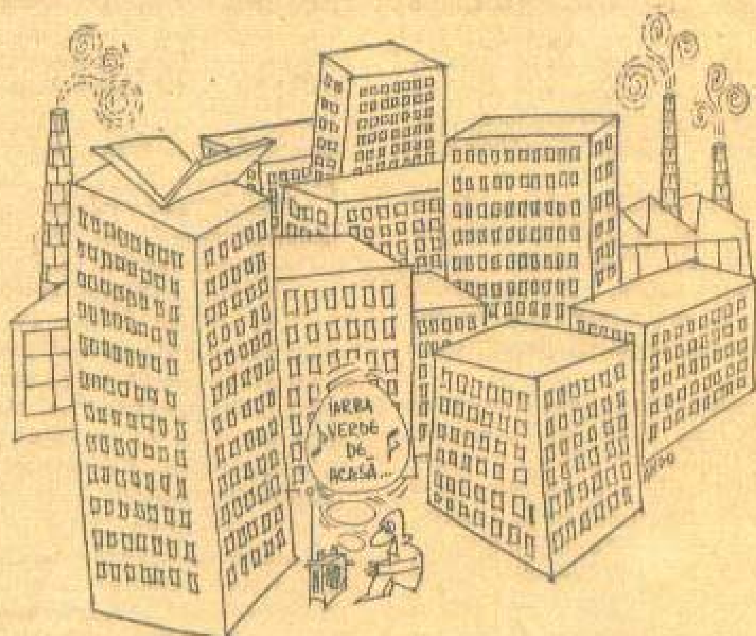
Deși drumul pînă la victoria finală avea să fie încă lung și greu, nu mai încăpeau îndoieli cu privire la sfîrșitul războiului . Africa fusese curățată de dușman, India nu mai era amenințată cu cotropirea, Italia lupta alături de noi, Japonia suferea grele înfrîngeri. Armata sovietică alungase pe invadatorii naziști de pe teritoriul patriei sale și Hitler trebuise să abandoneze toate cuceririle lui din urmă cu trei ani, înregistrînd înspăimîntătoare pierderi de oameni și material. Tirania fascistă era sortită pieirii.

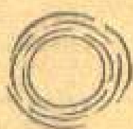
Existau acum temeinice motive de speranță nu numai într-o victorie pe toate fronturile, ci și într-un pașnic și fericit viitor pentru omenirea care trecuse prin atîtea suferințe.

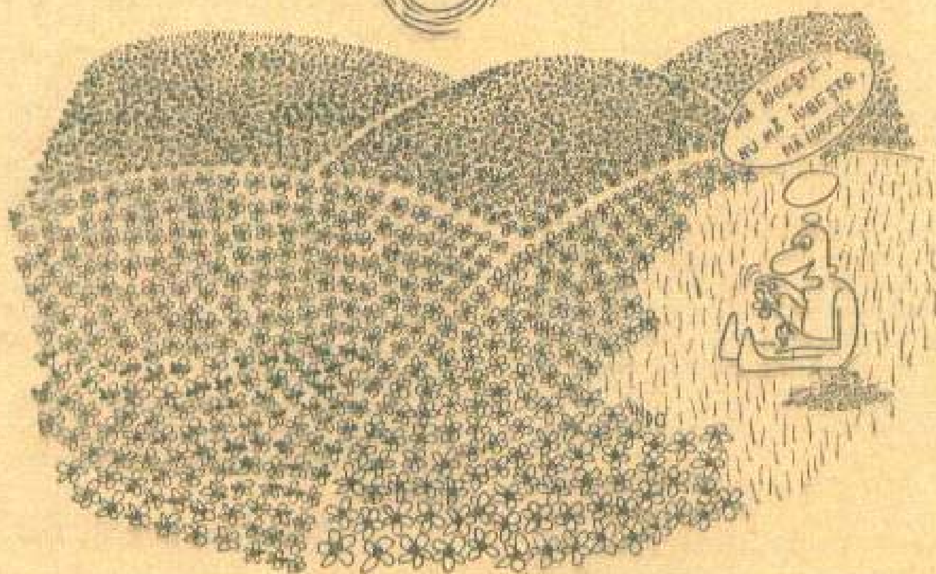
Selecție, prezentare și traducere de
N. MINEI

umor

ANDO

ORDINATORUL:
ACEST „MONSTRU" AL INFORMATICII

Mașină extraordinară, considerată la început ca o adevărată minune, calculatorul electronic a cucerit, în aproximativ 20 de ani, întreaga planetă. Primul ordinator a fost vîndut la începutul anilor '50, iar azi există în lume peste 80 000 de calculatoare în funcție. „Veteranii" executau cîteva mii de adunări pe secundă; astăzi, cele mai puternice mașini realizează, în același răstimp, mai multe milioane de operațiuni.

În plus, ordinatorul știe să dirijeze diverse procese automate în industrie, să facă felurite calcule complicate pentru necesități economice, să stabilească un diagnostic și încă și încă altele, ca de pildă... Dar să nu anticipăm. Mai bine să privim această minunată mașină în chip realist. Astfel vom afla că există lucruri pe care ordinatorul nu poate să le facă. Iar apoi vom vedea că el se înhamă și la treburi care nici nu ne-am fi așteptat să i se potrivească. Vom înfățișa aceste realizări nu printr-un articol doct, ci caleidoscopic, grupînd fapte din domenii cît mai deosebite. Așadar...

ORDINATORUL NU ARE IMAGINAȚIE...

Afirmația potrivit căreia ordinatorul poate orice, pentru oricine trebuie să fie completată astfel: numai dacă sîntem în stare să-i definim problemele de rezolvat într-un mod care să-i fie inteligibil. Prin urmare, nu poate orice.

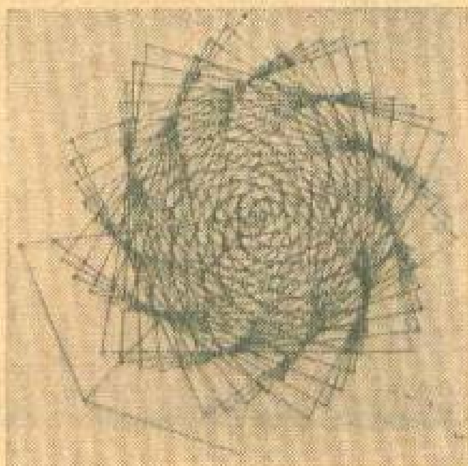
Adevărata mașină gînditoare rămîne omul, iar ordinatorul nu poate să-l înlocuiască.

Putem să cerem responsabilului unui resort comercial: găsește o cale pentru a scăpa de un stoc de mărfuri în condiții bune. Imaginația lui (dacă o are!) va propune cîteva soluții. Ordinatorul însă nu este în stare de așa ceva. El poate doar să aleagă, prin calcul, una din mai multele soluții care-i sînt propuse.

... ȘI NU ESTE UN BUN TRADUCĂTOR

Cu ceva mai mult de un deceniu în urmă se credea că în cel mult cinci ani, grație ordinatorului, problema „limbii străine" nu va mai constitui un obstacol pentru raporturile între oameni. Din păcate, în 1973, nimeni nu mai îndrăznește să facă pronosticuri în domeniul traducerii automatizate. Altfel spus, ordinatorul nu a reușit (încă) să obțină... certificatul de traducător. În parte, vinovat pentru acest eșec este omul, căci, deși este capabil să traducă un text dintr-o limbă în alta, nu a putut defini, în totalitatea lor, pentru a instrui ordinatorul, mecanismele cerebrale puse în funcțiune în acest scop. (Există oare cineva care să stabilească o ecuație pentru „simțul limbii" sau un model matematic al „nuanțelor fine"?)

Informatica s-a întîlnit în ultimii ani cu arta: desenul și muzica. Ordinatorul a devenit astfel un instrument al creației umane, o prelungire a inteligenții artistului, un mijloc de „vizualizare" a ideii artistice. În fotografie: motiv decorativ de o stranie frumusețe realizat de un calculator electronic.

ANATOMIA UNUI „MONSTRU" AL INFORMATICII

Franlab, filială a Institutului francez al petrolului, este echipată cu un sistem de ordinatoare considerat în momentul de față ca unul din cele mai puternice din lume.

Iată cîteva cifre care ne pot da o idee despre acest „monstru" al

informaticii. Construcția lui a necesitat, între altele, 1 800 000 tranzistoare și 225 de milioane de rezistențe. Conexiunile tuturor circuitelor sale reprezintă 60 kilometri de fire.

La ce servește o asemenea „creatură"?

Ea este, înainte de toate, un instrument al oamenilor de știință. Pentru matematicieni execută calcule dintre cele mai complicate — ecuații cu derivate parțiale, integrale, sisteme de ecuații diferențiale etc. Pentru alte specialități ea rezolvă probleme de termodinamică, rezistență a materialelor, mecanica fluidelor, optimizare și altele, toate purtînd pecetea unei mari subtilități științifice.

ATENȚIE! ORDINATORUL PERMITE ATERIZAREA!

Există în apusul Europei un organism civil de control al navigației aeriene deasupra Belgiei, Olandei și R.F. Germania. În acest spațiu aerian, **unul dintre cele mai aglomerate din lume, securitatea zborurilor este legată de rapiditatea cu care controlorii de navigație iau deciziile. Astăzi avioanele de linie sînt constrînse să urmeze itinerarii** foarte precise, fiind nevoite să zboare deasupra unor puncte fixe, la o altitudine și cu o viteză date. În plus, trebuie să respecte tot felul de reguli de zbor care nu ușurează nicidecum sarcina celor care lucrează în turnul de control.

La un centru de control clasic, operatorii așezați în fața unui ecran radar trebuie să „integreze" toate informațiile primite și să rețină în memorie parametrii esențiali ai situației pentru spațiul aerian de care sînt răspunzători. Dar toate au o limită. Astăzi un avion comercial cu reacție traversează spațiul aerian al Belgiei, de la est la vest, în 15 minute, iar pe cel al Olandei — în 12 minute, astfel încît efortul de memorie și de rapiditate a deciziei impus controlorilor de zbor se apropie vertiginos de limitele posibilităților omenești.

Din fericire însă, informatica bate la ușă (la ușa turnului de control), aducînd omului în ajutor puterea sa

de calcul și de memorizare, capacitatea de a-i prezenta elementele sintetice de informație, necesare luării unei decizii rapide și eficace.

În inima sistemului se află două ordinatoare care deservesc patru calculatoare periferice, alimentînd fiecare cîte un sector al ecranului. Unitatea centrală de calcul înregistrează în permanență pe un disc datele de importanță vitală. Al doilea verifica, din timp în timp, starea de funcționare a unității centrale prin trimiterea de mesaje-test de control. Sistemul este destinat — printr-o funcționare neîntreruptă, 24 de ore din 24 — să contribuie la securitatea circulației aeriene. Să **contribuie** doar, fiindcă decizia aparține omului, anonimul în mîinile căruia se află zilnic multe mii de vieți.

INFORMATICA LA DOMICILIU

Mașinile electronice au creat informatica (definită ca o „știința care

---

ORA H (DE LA HOTEL)

Vacanța s-a terminat. A sosit momentul plecării. Cei doi clienți ai celui *mai nou hotel parizian așteaptă, cu o curiozitate lesne de înțeles, totalul notei de plată. Cît? Ordinatorul le-o va spune, căci el i-a „luat în primire" încă înainte de sosire, adică din clipa în care ei și-au rezervat camera și au fost înscriși în memoria magnetică a mașinii. La sosire, cei doi clienți au primit o cartelă perforată cu ajutorul căreia toate serviciile de care au beneficiat (mese luate în restaurant sau în cameră, diverse consumații la bar, convorbiri telefonice, mesaje etc. sînt înregistrate, centralizate, adunate cu ajutorul unui „cititor automat" care consemnează totul.*

În acest timp clientul nu... pune mîna în buzunar pînd-n clipa plecării. Atunci ordinatorul totalizează, în numai cîteva secunde, expresia bănească a vacanței. Este exact momentul surprins de fotografia noastră.

se ocupă cu metodele de prelucrare a informației¹), iar aceasta este pe cale de a evolua spre teleinformatică.

Dacă ar fi să dăm o definiție noii științe ar trebui să spunem că teleinformatica este ordinatorul aflat la... celălalt capăt al firului. Formați pe cadranul telefonului dumneavoastră numărul unui ordinator, așteptați să răspundă și totul va fi gata pentru un dialog de o nemaipomenită abstracție, realizat prin serii de numere alcătuite din cifrele 1 și 0. Firește, acesta este un cod, dar la capătul firului el este tradus în clar, cu alte cuvinte: în litere și cifre bătute de o mașină de scris sau de alt mijloc de imprimare. De asemenea informațiile pot să apară pe un ecran sau să fie trasate sub forma unui plan, a unei scheme transmise la distanță.

Este de presupus că nu e departe vremea cînd o persoană particulară va putea, contra unei taxe modeste, să-și ofere în acest fel, serviciile unui ordinator prin intermediul aparatului său telefonic. Atunci această persoană particulară va deveni un simplu consumator de informatică la domiciliu. Pentru moment însă, teleinformatica este unealta celor inițiați și a celor bogați, respectiv a marilor întreprinderi care își pot permite să apeleze direct la „băncile de date".

Primele asemenea bănci de date au intrat în serviciu nu de mult, concentrînd o imensitate de informații pînă atunci disparate. Rețelele de teleinformatică ce vor fi create cu timpul vor permite prelucrarea celor mai diferite date la distanță.

De pe acum există în lume cîteva embrioane de astfel de rețele. Una dintre cele mai caracteristice este așa-numita rețea Arpanet, care grupează ordinatoare din cinci centre de cercetări în Statele Unite, din California pînă în Noua Anglie, între care are loc un schimb intens de date științifice.

Odată cu rețelele de ordinatoare a luat naștere o nouă concepție de informatică și teleinformatică, în detaliile căreia nu este locul să intrăm. Vom spune doar că în noua situație, raporturile sînt mult mai complexe. Spre pildă, ordinatorul la care ajunge o cerere de date nu este în mod obligatoriu cel care rezolvă problema. El poate, pur și simplu, să dirijeze, printr-un „macaz" caracteristic, cererea către un ordinator apropiat sau dimpotrivă aflat la sute de kilometi distanță, dar „liber" în acel moment. Rețeaua de ordinatoare este, așadar, un organism uriaș care își îndeplinește funcțiile diferențiat, nuanțat, inteligent.

Instalat chiar la locul competiției sportive, ordinatorul grupează și transmite centralizat, la mari distanțe, rezultatele. Exact și rapid.

Mîine, rețelele de ordinatoare cu puteri de 20, 30, 50 și chiar de o sută de ori mai mari decît cele ale mașinilor actuale vor țese o rețea din ce în ce mai densă în jurul globului. Aceasta nu va fi altceva decît o rețea de circuite electrice și telefonice, de componente electronice și piese metalice, care vor mări mult puterea omului de a înțelege, a cunoaște și a crea.

ÎN CĂUTAREA CHEII ENIGMELOR OLFACTIVE

Doctorul Vernon A. Benignus, de la Trinity University din San Antonio — Texas, se ocupă de cercetări privind simțul mirosului. El consideră că acest simț este prea puțin cunoscut pentru că este prea puțin studiat. Amintitul om de știință, vrînd să adîncească lucrurile, a găsit cu cale să plaseze în creierul unor pești-pisică electrozi prin intermediul cărora să intercepteze informațiile primite de creierul animalului de la organul de simț. Totul este apoi transmis, direct unui ordinator, care prelucrează datele obținute.

Momentul cel mai interesant este acela în care mirosul peștelui se află în contact cu substanțe chimice grețoase. Reacțiile care se produc în creierul acestei viețuitoare creează atunci o imagine clară a drumului pe care-l parcurge informația olfactivă.

Se presupune că investigațiile în curs în această direcție vor putea fi transpuse la om și că va fi posibil să fie definite felurile în care creierul reacționează la diversele mirosuri și să se stabilească de ce unele ne sînt neplăcute și din ce cauză pe altele sîntem înclinați să le numim parfumuri.

În mod firesc, studiul a început pe animalele inferioare a căror supraviețuire depinde de activitatea simțurilor și nu pe om, ale cărui simțuri sînt adesea tocite de viața modernă. În mod la fel de firesc, studiul a început cu ajutorul ordinatorului...

„SERVICIILE SECRETE" ALE ORDINATORULUI

E pentru oricine lesne de presupus că spionajul — fie el militar, politic ori industrial — nu a pregetat să-și asigure serviciile ordinatorului. Serviciile propriului ordinator și, mai mult chiar, ale... altuia. Mai limpede spus, aceasta înseamnă **copierea** de la distanță a memoriei unui ordinator.

Acest mod de a proceda reprezintă însă un pericol mult mai mare decît pare la prima vedere. El a și fost

Trei modele de rochii confecționate din piese de ordinator. Simplă glumă vestimentară sau reclamă insidioasă?

semnalat în unele mari țări capitaliste.

Pentru a satisface cerințe esențiale, colectivitatea este nevoită să întrețină tot felul de fișiere, de pildă, cuprinzînd numele persoanelor care au contractat boli venerice, care au emis cecuri fără acoperire etc. Din ce în ce mai des, astfel de fișiere sînt introduse în ordinatoare. Ușor de înțeles ce șantaje înfiorătoare s-ar putea practica dacă datele păstrate de aceste ordinatoare ar putea fi furate și încă de la distanță! Dealtfel — după cum afirmă o parte a presei din țările capitaliste, chiar și simpla introducere a unor date personale în ordinatoare este cazul să fie pusă sub semnul întrebării.

ORDINATORUL LOVEȘTE CONCURENȚA

O firmă producătoare de utilaje și materiale de construcții a adoptat formula informatică cea mai nouă. Catalogul produselor firmei conține 200 000 piese de schimb, iar 90 000 dintre ele sînt „administrate cu ajutorul ordinatorului, cu scopul de a livra clientelei (care trebuie menținută cu orice preț!) mai repede decît firmele concurente, piesele de schimb cerute. În același timp, ordinatoarele firmei păstrează în memoriile lor numele a 18 000 clienți cu toate datele utile privitoare la aceștia. Sistemul informațional este legat prin cabluri telefonice de un ordinator mare și de alte 60 de ordinatoare mai mici, cu ecran, instalate în diverse agenții, permițînd transmiterea imediată a cererilor de piese de schimb. Filialele nu au nevoie să păstreze evidența stocurilor de piese deoarece ordinatorul face singur această operație! În momentul primirii comenzii el furnizează lista materialelor existente în depozite și care pot fi livrate imediat. Iar dacă piesele cerute nu se află în depozitele locale, el transmite instantaneu cererea depozitului central. Concomitent ordinatorul declanșează completarea bonului de ieșire din magazie și a facturii și se ocupă imediat de întregirea stocurilor, în cazul în care livrările efectuate au dus la epuizarea lor.

Concluzia: sistemul amintit permite expedierea unei piese de schimb cerute, în decurs de **cinci minute** de la transmiterea comenzii de la filială. Ceea ce reprezintă, oricum, o performanță!

ATAC LA SUCURSALA BĂNCII X. BLOCAȚI STRĂZILE!...

De cînd există, băncile dau o luptă disperată pentru a se apăra

împotriva falsificatorilor şi a spărgătorilor.

În cazul falsificatorilor, modalitatea cea mai des folosită este aceea a semnăturii măsluite. Astăzi informatica oferă băncilor un scut puternic: semnătura titularului de cont imprimată e... disc. Într-un dreptunghi de 2 x 6 cm, pe un document care conţine şi alte numeroase informaţii generale care îl privesc,

ORDINATORUL

deţinătorul contului îşi pune semnătura. Documentul este „citit" de un dispozitiv optic special şi înmagazinat în memoria ordinatorului.

Cînd se prezintă cineva cu un cec la ghişeu, funcţionarul băncii apasă pe butoanele unei claviaturi. Instantaneu, pe un cadran catodic de vizualizare — în esenţă un mic ecran de televiziune — apare semnătura deţinătorului, „chemată" de pe memoria magnetică a băncii. În acest fel funcţionarul compară pe loc semnătura autentică cu cea de pe cecul ce se cere a fi onorat. Dacă este valabilă, ordinatorul „permite" plata. El este în stare să acţioneze şi îm-

ÎNTR-O TABACHERĂ — O ENCICLOPEDIE MATEMATICĂ

1

Numele acestui nou venit în familia ordinatoarelor: HP — 80. Locul şi data naşterii: Cuppertino (California), în laboratoarele Societăţii Hewlett Packard, la 16 ianuarie 1973.

Dimensiunile: 15 cm × 8 cm.

Greutatea: 255 g.

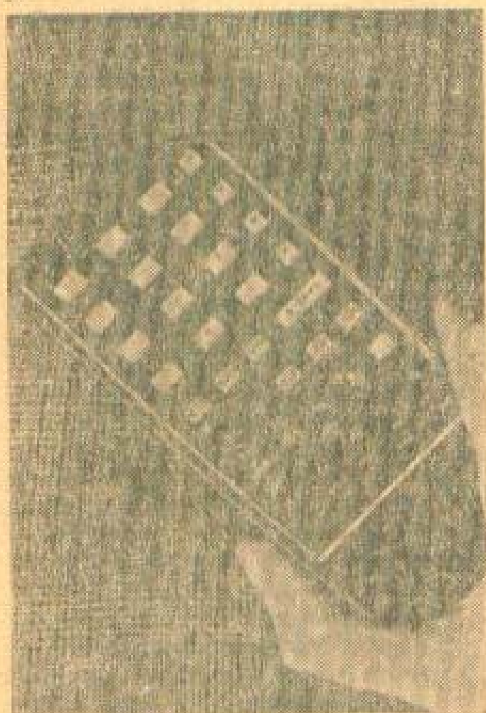
„Noul născut" reprezintă, împreună cu „fratele" său, H.P.-35, culmea atinsă pînă acum în materie de miniaturizare a ordinatoarelor complete. Micimea lui nu-l împiedică să execute, pentru necesităţi de calcul economic, 40 de tipuri diferite de operaţii pentru a stabili dobînzi, amortismente, rambursări de credite etc. La rîndul lui HP-35 „ştie" să execute în afara celor patru operaţii elementare, calculul funcţiilor trigonometrice, exponenţiale, extragerea rădăcinii pătrate, ridicarea la putere, astfel încît poate să rezolve o largă gamă de probleme de astronomie, fizică, chimie, şi bineînţeles, matematică.

2

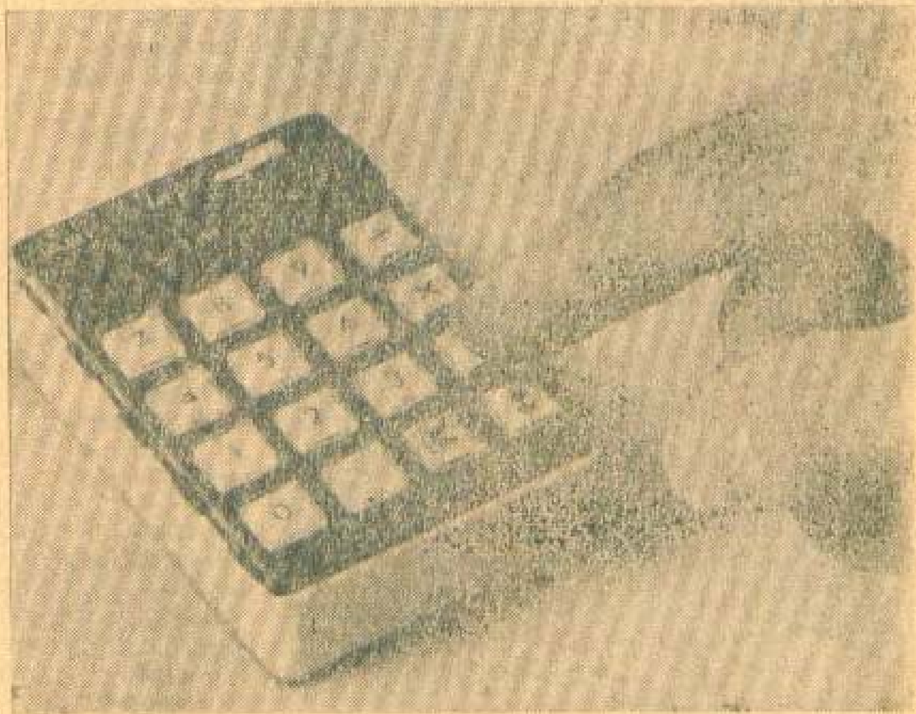
Concurenţă acestor două miniordinatoare ar putea să le facă eventual Ariston M27 (în fotografie), construit în R.F. Germania, care nu „ştie" chiar atît de multe, în schimb e mare doar cît o tabacheră şi cîntăreşte abia 75 g, ori miniordinatoarele japoneze „Sharp 801" şi „Sanyo I.C.C. 810".

Probabil că în viitorul apropiat se va interzice dotarea elevilor de liceu cu asemenea maşini în zilele de teză...

1

2

potriva spărgătorilor și anume reducînd foarte mult timpul de intervenție a poliției.

Un astfel de sistem a fost creat la Banca națională a Mexicului. La fiecare ghișeu există un buton care poate fi manevrat cu foarte mare discreție. În momentul în care casierul, fiind atacat, apasă pe buton, ordinatoarele conectate la sistemul de alarmare transmit, prin cablul telefonic, un mesaj care la sediul poliției apare pe un ecran sub aproximativ această formă: Atac la sucursala X. Blocați străzile Y,Z... Urmează, desigur ca de la cartierul general să fie alarmate patrulele mobile aflate în sectorul respectiv. În acest fel **intervenția poliției poate fi declanșată într-o secundă și jumătate,** față de cele 3—4 minute cîte sînt necesare în

ORDINATORUL

cadrul sistemelor „clasice" care reprezintă doar un sunet de alarmă sau un bec de semnalizare.

POLUAREA — ORĂ CU ORĂ

Protejarea sau refacerea mediului biologic înconjurător: există oare un imperativ mai actual? Actualmente nu există însă un model matematic suficient de elaborat pentru a asigura controlul evoluției globale a poluării. În schimb, există numeroase aplicații locale. De pildă, în Franța, în ultimii doi ani ordinatoarele au început să fie folosite de către Laboratorul de igienă al Parisului pentru studiul poluării apelor. Calculul complex al **radioactivității** apelor de alimentare, a piscinelor, rîurilor, canalelor de scurgere, a ploilor este efectuat cu ajutorul ordinatoarelor în 88 de puncte de măsurare, din care se colectează mostre la fiecare oră.

În viitor, se prevede transmiterea automată a măsurătorilor efectuate în aceste puncte către laboratorul central. În acest fel, rezultatele vor putea fi folosite imediat pentru obținerea unei imagini instantanee a poluării în oraș și a declanșa, în caz de nevoie, alarma pentru prevenirea pericolelor. Ordinatorul va determina singur normele ce nu trebuie depășite, ținînd cont de prelevările sistematice efectuate de-a lungul unei perioade mai întinse.

Toate acestea reprezintă, pentru moment, doar prime încercări de a folosi informatica pentru stăvilirea poluării. Se poate prevedea că în viitor din ce în ce mai multe ordinatoare vor fi chemate să prelucreze date privind poluarea. Toate informațiile colectate și exploatate la scară locală vor fi grupate la nivel național, iar unele chiar la nivel mondial, în mari bănci de date care vor contribui la lupta împotriva acestui teribil flagel.

UN SEMN AL TIMPULUI

Ordinatoare de... ocazie. O astfel de imagine nu are nimic absurd deși e vorba despre una dintre cele mai noi creații ale tehnicii. Dovada — în Statele Unite se vînd și se cumpără în fiecare an ordinatoare de ocazie în valoare de 60 milioane de dolari. Și cifra crește... Un semn al timpului.

LA MODĂ...

Faptul că o mare casă de mode a lansat trei modele de rochii confecționate din ... butoane și alte dispozitive folosite în construcția ordinatoarelor, nu poate fi considerat, pe planul adeziunii „modei" la informatică, un fapt cu... greutate (deși cele trei piese vestimentare cîntăreau respectiv **15, 10, și 6** kg...)

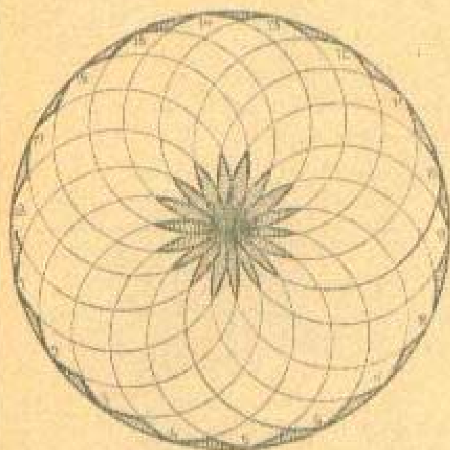
Există însă o altă zonă de contact pe care au relevat-o participanții la o reuniune organizată de 22 firme specializate în modă. Ei au ajuns la concluzia că ordinatorul poate fi util în cinci domenii: alegerea formei (cu mijloacele „științei" sale de a... privi din mai multe unghiuri), alegerea materialului din care să se confecționeze modelul, gradarea automată a taliei, planul de croială (pentru evitarea risipei de material) și croitul automatizat. Restul ar urma să se facă — de bună seamă — ca și pînă acum...

enigmistică

ROZETĂ

— din două cuvinte —

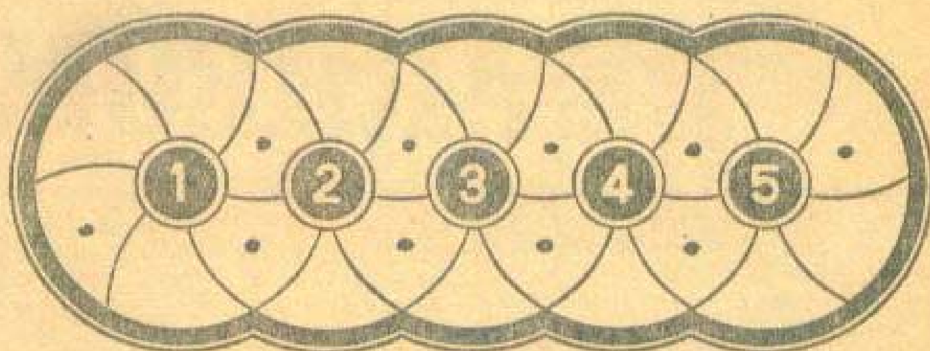
ARC ÎN SUS: 1) Bombe sportive. 2) Mici capacităţi. 3) Mobila puştilor 4) Fata mării. 5) Ploi artificiale. 6) Are sare! 7) Drumul frizerului. 8) Micuţa... Cocă (pl.). 9) Săgeată înaripată. 10) Oameni buni. 11) Textila broaştei. 12) Sînt mici. 13) Valori materiale. 14) Schimbă direcţia. 15) Faimă impersonală. 16) Poduri plutitoare. 17) În ocol (pl.). 18) Păsărele dulci.

ARC ÎN JOS: 1) Care merg... 2) O zburătoare. 3) Castraveţi acri. 4) Făcute cadou. 5) Saci pretenţioşi. 6) Ceasornicele ogrăzii. 7) Salvatori marini. 8) Urmărire literară. 9) Bine crescute. 10) Cele mici (masc.). 11) La fîntînă. 12) De plată... 13) ...Şi idem. 14) Ochiul magic (fig.). 15) Ceva mărunt. 16) La pat. 17) Cercul florilor (pl.). 18) Ace artistice.

O ROATĂ ÎN MIŞCARE

Cele şase cuvinte definite se înscriu în sensul acelor de ceasornic; fiecare dintre ele începe după un nou fragment de rotaţie, primul pornind din fragmentul de deasupra cifrei 1. În

cazul unei dezlegări corecte literele din fragmentele punctate citite în continuare vor da numele unei ramuri a matematicii care se ocupă de studiul numerelor. Şi acum iată semnificaţiile:

1) Patru versuri. 2) Dă gust mîncării. 3) Sume de la flotanţi. 4) Cîntec de leagăn. 5) De ordin foarte mic.

MOŞ GERILĂ

— enigmă: 10 litere —

Că-ţi intră-n casă nu e de mirare,
stă liniştit acolo unde-l pui.
El n-are nici mustăţi, nici barbă n-are,
ci doar o haină albă-n legea lui.

Dar face treabă moşul, cum s-ar zice;
de-i dai în grijă orice aliment,
îl ţine rece fără să ţi-l strice —
şi-i mulţumit cînd şade la curent.

SÎNTEŢI CĂSĂTORIT?

Un creion, o hîrtie... şi eu nu văd nimic. Nu mai rămîne decît să scrieţi anul naşterii, anul căsătoriei, vîrsta, numărul anilor de familist!... Apoi suma... Hocus-pocus-preparatus: 3956

PROVERBUL

Eliminîndu-se 100 de litere din textul de mai jos se va afla un cunoscut proverb... al celor harnici (4,2,6,9,7,6): MINERII NU PRISOSESC NICI O SECUNDĂ ÎN DEPĂŞIREA INDICILOR. MÎNA E PRIMA PE ŢARĂ. SE VEDE, ORTACII ÎMPĂRTĂŞESC O IDEE: ÎN ABATAJ SE PUN ŞI ÎNVING PROBLEMELE!

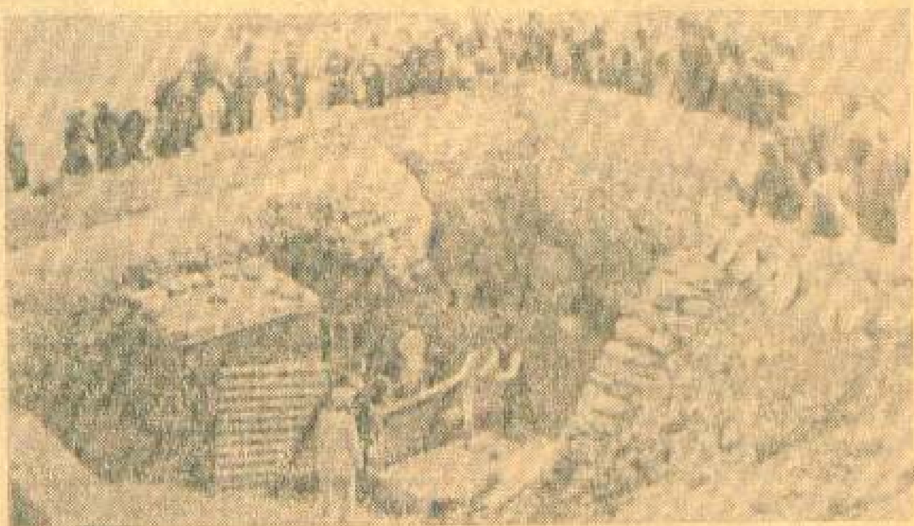
Dezlegările în pag. 307

DUPĂ UN SECOL DE ARHEOLOGIE

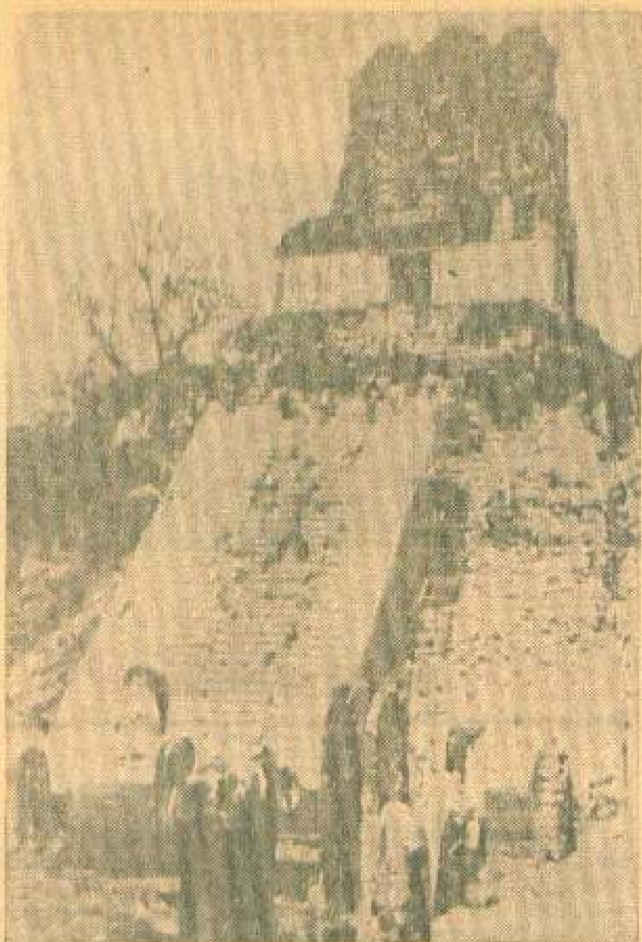
Cercetările arheologice, organizate în mod științific, n-au fost începute în lume decît abia în a doua jumătate a secolului trecut cînd savantul francez A. E. Mariette a răscolit — pentru prima dată — vestita Vale a Regilor din Egipt, dînd la lumină primele morminte funerare dintr-o serie de patruzeci descoperite de el și de cei ce i-au continuat activitatea (din 1856 și pînă în 1922). Mai intens s-a lucrat în acest domeniu după anul 1872, cînd s-au deschis marile șantiere de pe teritoriul Greciei. Astăzi cercetările arheologice au luat o amploare deosebită în toată lumea, numărul persoanelor angajate în desfășurarea lor fiind de ordinul miilor: savanți, ingineri, tehnicieni, muncitori. Așa se face că în mod permanent sînt anunțate, pe diferite meridiane, noi și noi descoperiri, unele mai uimitoare decît altele. Iată cîteva dintre acestea, relatate, la vremea lor, de presa mondială:

TEZAURUL DIN VALEA REGILOR

După o jumătate de secol de activitate aproape neîntreruptă, șantierele arheologice de pe teritoriul Egiptului reușiseră să descopere 39 de morminte, de mari proporții, ale vechilor regi; morminte construite cu trei, patru și cinci milenii în urmă. Tocmai cînd se credea că nimic deosebit nu mai este de găsit, o echipă britanică, lucrînd sub conducerea lui Howard Carter, a descoperit — la 5 noiembrie 1922 — mormîntul unui faraon foarte puțin cunoscut în istoria Egiptului, dar care avea să intreacă apoi în celebritate pe toți ceilalți faraoni. Este vorba de Tutankhamon, care a domnit între anii 1354—1346 î.e.n. Mormîntul acesta, format din mai multe încăperi, conținea un tezaur inimaginabil: statui de aur, vase de alabastru, mobilier de palat, cufere cu îmbrăcăminte regească, bijuterii — totul păstrat în cea

mai perfectă stare. Locul unde a fost făcută descoperirea, a luat numele de Valea Regilor. Ulterior s-au făcut descoperiri mai valoroase, din toate punctele de vedere, dar nici una n-a avut atîta răsunet în lume, ca cea din Valea Regilor. Cine n-a auzit de Tutankhamon? Cine n-a cunoscut cel puțin una dintre legendele create în jurul faimoasei descoperiri? S-a vorbit, mulți ani, despre moartea misterioasă a trei dintre arheologii care lucraseră în Valea Regilor; a fost o răzbunare postumă a lui Tutankhamon, sau simple decese, fără semn de întrebare?

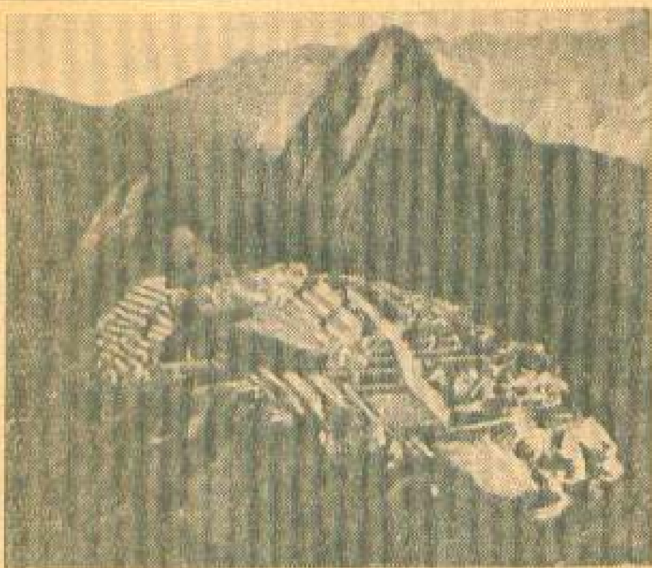
TIKAL ORAȘUL ASCUNS

Acum o sută de ani au fost descoperite în Guatemala, ruinele unui oraș maya, pe care arheologii l-au identificat ca fiind fosta localitate Tikal — centrul unei civilizații străvechi din America Centrală. Abia în anul 1956 însă au fost întreprinse lucrările de anvergură necesare scoaterii la suprafață a întregului oraș care fusese ascuns sute de ani sub vegetația acaparatoare. În cei optsprezece ani de lucru (1956 — 1973), au fost degajate de pămîntul și de vegetația suprapusă an de an, un număr de peste trei mii de edificii și de resturi de construcții: coloane, arcuri de triumf, stadioane pentru jocuri și temple-piramide, dintre care, unele, au peste 70 de metri înălțime Arhitectura construcțiilor, uneltele și inscripțiile găsite la Tikal, sînt cercetate acum de numeroși savanți și specialiști, invitați din mai multe țări, în acest scop. O primă concluzie: Tikal-orașul ascuns (cum i s-a spus) are o vechime de cel puțin 1400 de ani.

CIUDATELE STATUI COLUMBIENE

Într-o regiune a versantului occidental al Anzilor Cordilieri, în Columbia, au fost descoperite vestigiile unei culturi preistorice rămase încă nelămurite pe deplin, cu toată truda oamenilor de specialitate. Este vorba de ruinele unor temple și de numeroase statui, dintre care circa patrusute au forma celei din fotografie: sculpturi în piatră, înalte de patru metri, reprezentînd personaje suprapuse; probabil simboluri religioase ale dedublării ființelor omenești. Alte statui, mai mari, au cîte un singur chip, de zei cu dinți de feline. Primele dintre aceste vestigii au fost descoperite la începutul secolului nostru, dar cercetări mai recente au dus la aflarea centrului așezării respective, care este întinsă pe o suprafață de mai mulți kilometri pătrați. Cultura care și-a lăsat amprentele aici, a luat numele de San Augustin, după cel al regiunii înconjurătoare. Clădirile și operele artistice scoase la lumina zilei au o vechime de 2500 de ani.

MACHU PICCHU

Străvechiul oraș peruvian Machu Picchu, a fost descoperit la 2 mai 1911, de către profesorul american Hiram Higham. Cu toate cercetările făcute de atunci și pînă în zilele noastre, originea acestui așezămînt a rămas necunoscută. Nici o cronică nu pomenește despre existența lui în timp și niciuna dintre inscripțiile găsite printre ruine, nu face vreo aluzie la întemeierea orașului sau la vreun eveniment petrecut acolo. Numele de Machu Picchu i-a fost dat după cel al muntelui pe care se află construcțiile (între două piscuri — cel mai înalt avînd 3000 de metri). Arheologii au tras concluzia că ar putea fi vorba de un oraș fortificat, clădit de către incașii care trăiau pe Valea Cuzco, în secolul XI. În favoarea acestei ipoteze pledează zidurile înconjurătoare, groase, construite pentru stăvilirea invadatorilor. Asemenea ziduri au mai fost identificate și în alte locuri stăpînite, în trecut, de către incași.

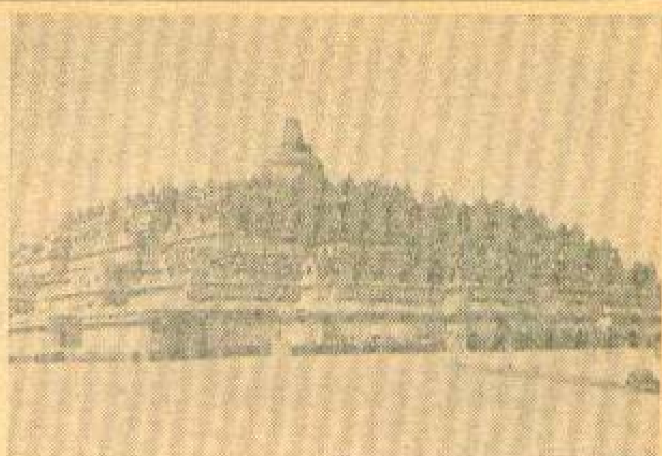
TABULA TRAIANA

În zona de lucrări a hidrocentralei de la Porțile de Fier, în sectorul iugoslav, a existat, gravată într-o stîncă, inscripția latinească pe care o cunoaștem sub numele de TABULA TRAIANĂ. Pentru păstrarea acestei inscripții, porțiunea respectivă de stîncă a fost dislocată și amplasată pe munte, în același loc, la douăzeci de metri înălțime — deci peste nivelul apelor lacului de acumulare. Inscripția menționează numele și titlurile împăratului Traian și unele date referitoare la construirea drumului roman din regiune, drum care a fost terminat în anul 103 din era noastră. Scobitura din stînca pe care a fost inițial, TABULA TRAIANĂ, a servit, sute de ani, ca adăpost pentru ciobani și pentru trecători, fapt care a dus la degradarea, sau la ștergerea totală a unor litere, așa încît textul mesajului lăsat de Traian nu poate fi reconstituit în întregime. În ajutorul înțelegerii inscripției vine însă o nouă descoperire făcută cu ocazia excavărilor din zona lucrărilor. La o distanță de circa 20 de km în aval, cupa unui excavator, a scos, de la trei metri adîncime din pămînt, o altă *tabulă*, care vorbește despre realizarea navigabilității Dunării, în sectorul Porților de Fier, prin înlăturarea obstacolelor — deci a stîncilor din apă. Noua tabulă, deși este spartă în patru bucăți, are inscripțiile perfect vizibile, deci pot fi înțelese și interpretate. O primă constatare: în mod cert, ambele tabule au fost montate la locurile lor în aceeași perioadă de timp, și, implicit, de către aceeași autori — romanii, constructori ai drumului ajuns pînă la Porțile de Fier.

MUNTELE... ARHITECT

Muntele care se vede în această fotografie se află tot în zona Porților de Fier, pe teritoriul românesc de pe malul sting al Dunării. În fața sa, pe celălalt mal, din Iugoslavia, arheologii au descoperit, de curind, cea mai veche așezare omenească din Europa, din cite s-au cunoscut pină acum. Este vorba de un mic sătuc — căruia i s-a dat numele de Lepenski Vir—avînd forma trapezoidală, de 170 × 50 de metri. Măsurătorile cu carbon radioactiv au arătat că această așezare are o vechime de opt mii de ani. Specialiștii au stabilit că forma fostelor construcții din așezare, destinate locuințelor, este aceeași ca a întregii așezării—trapezoidală—ceea ce i-a determinat să emită ipoteza că arhitectura locală a fost inspirată de mediul înconjurător și anume de muntele de pe teritoriul românesc, devenit, astfel, prin contemplare de către locuitori, un adevărat ... profesor de arhitectură.

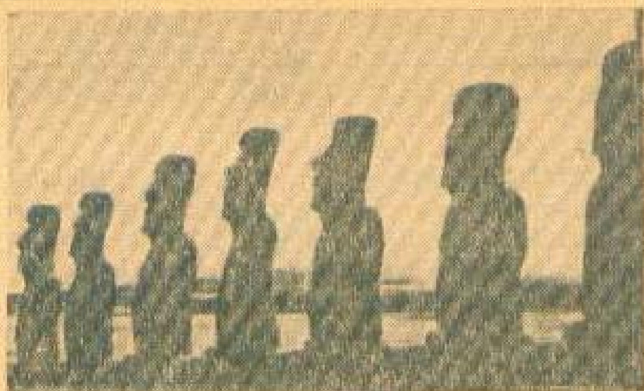
BOROBUDUR

Unul dintre cele mai grandioase monumente budiste din lume — poate cel mai vast și mai fascinant — se află pe insula Java și este cunoscut sub numele de Ansamblul de la Borobudur . A fost construit acum 1100 de ani și este format din 1460 de basoreliefuri și 504 statui ale lui Budha. Cîteva secole vastul ansamblu a stat acoperit de vegetație, nimeni neștiind de existența lui. Descoperit, din întîmplare, la sfîrșitul secolului trecut, a fost degajat de pămîntul și de vegetația care-l acoperea și, într-o mică măsură, a fost restaurat. Acum, ca urmare alarmei dată de specialiștii care prevăd o năruire completă a întregului ansamblu, deoarece este construit pe un teren instabil, au fost începute mari lucrări de consolidare. Monumentul este demontat piesă cu piesă spre a fi refăcut în întregime după ce i se va turna o nouă fundație. Principala finanțare o dă UNESCO, din fondurile obținute de la diferite state.

FĂRĂ ECHIVALENT ÎN LUME

Templele de la Angkor (vechea capitală a Khmerului) se află în Cambodgia. Acestea sînt socotite opere arhitectonice de o grandoare fără echivalent în lume. Construirea lor a fost realizată în secolele IX — XIII, sub domnia regilor Khmeri. Părăsite și acoperite de vegetația tropicală, edificiile, în majoritate, au fost descoperite în anul 1858, de către savantul francez Louis Delaport, care căuta plante rare în jungla indochineză. Angkor a fost capitala regatului Khmerilor — unul dintre cele mai mari orașe ale lumii, din epoca respectivă. Cel mai mare dintre templele scoase la lumină, este așa numitul Angkor-Vat, în fotografie, așa cum poate fi văzut în prezent, iluminat noaptea cu sute de proiectoare. Construcția lui acoperă 2 km pătrați de teren. Arheologii au stabilit epoca precisă cînd a fost construit uriașul templu „care depășește visul și întrece imaginația oricărui artist" — în anul 1180, cînd Angkorul avea 800 000 de locuitori. Nu s-a putut afla cînd au fost părăsite așezările, dar este sigur că toți locuitorii Angkorului au plecat, lăsînd în urma lor aceste bogății, alungați de năvălirile altor popoare, care, și ele, nu s-au oprit mulțumindu-se numai cu prăzile luate.

COLOȘII CU URECHI LUNGI

Un navigator olandez a descoperit, în anul 1722 o insulă izolată în Oceanul Pacific, locuită de cîteva sute de băștinași. Insula aceasta, căreia i s-a dat numele de Insula Paștelui, are o suprafață de 120 de km pătrați și, între altele, este posesoarea celei mai stranii colecții de statui cioplite în piatră: zeci de capete de oameni, înalte de 8 — 9 metri — așa cum le vedem în fotografie. Numeroși savanți s-au ocupat de misterul care planează în jurul acestor statui; fără a reuși să-l elucideze însă. Nimeni nu poate da răspuns la întrebările esențiale: Cum au realizat localnicii aceste uriașe opere de artă? Cu ce mijloace tehnice? De unde și-au procurat piatra și cum au transportat-o, cu mijloacele lor, desigur, manuale? Ce reprezintă figurile cioplite? Și exploratorii și-au pus o întrebare, rămasă tot fără răspuns: De unde au venit acolo locuitorii aceia care seamănă și cu polinezienii și cu peruvienii? Și cu ce au venit, cunoscut fiind că Insula Paștelui se află la 4000 de km distanță de cea mai apropiată insulă? Recent — în martie 1973 — lingvistul brazilian Vaz de Melo, a declarat presei că a dezlegat toate aceste enigme. După o muncă de 15 ani, pretinde acest învățat, a reușit să descifreze hieroglifele de pe două tăblițe găsite pe insulă și a înțeles mesajul pe care ele îl transmit posterității. Ar fi vorba de un cataclism care a distrus, cîndva, arhipelagul din jurul insulei Paștelui — afară, bineînțeles, de această insulă. Cu asta însă nu se dă răspuns decît întrebării de unde au luat locuitorii insulei piatra pentru statui; profesorul Melo dînd să se înțeleagă că pe tăblițele descifrate de el ar sta scris că în timpul cataclismului a căzut pe insulă un mare bulgăre de foc — deci un meteorit. Rămîne mai departe marea întrebare: cum au fost ridicate uriașele statui, care au pînă la 15 metri înălțime și mai toate poartă un fel de pălării grele de 2 pînă la 10 tone?